

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA PEDAGOGIKY

Diplomová práce

Bc. Jolana Kurzweilová

ČESKÉ ŽENSKÉ UČITELSKÉ SPOLKY

V OBDOBÍ LET 1918–1939

(Přehled a charakteristika činnosti na příkladu

Svazu učitelstva odborných škol pro ženská povolání)

Název diplomové práce anglicky

CZECH UNIONS OF WOMEN TEACHERS

IN THE PERIOD 1918-1939

(Overview and characteristics of the activity on the example of the

Association of teachers of vocational schools

for women's occupations)

Praha 2013

Vedoucí práce: doc. PhDr. Růžena Váňová, CSc.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 25. 3. 2013

podpis

Poděkování

Děkuji touto cestou všem, kteří mi pomáhali. V první řadě velice děkuji za významné a velmi přínosné podněty a připomínky k práci doc. PhDr. Růženě Váňové, CSc., která celou práci vedla. Dále děkuji za vstřícnost a pomoc PhDr. Alžbětě Čornejové z Všeodborového archivu ČMKOS a za jazykové korektury Mgr. Zuzaně Ježkové.

Klíčová slova (česky)

Učitelky
Učitelské spolky
Vzdělávání
Dějiny pedagogiky
Feminismus
Odborné školy pro ženská povolání
Rodinné školy

Klíčová slova (anglicky):

Women Teachers
Teachers' unions
Education
History of Pedagogy
Feminism
Vocational schools for female occupations
Family schools

Abstrakt (česky)

Tato práce se zabývá ženskými učitelskými spolky v období let 1918 – 1939. Sleduje vývoj vzdělávání žen v souvislosti s jejich pracovním uplatněním a s jejich účastí ve spolkovém životě. Prvními profesními spolky, které ženy zakládaly, byly spolky učitelské. Práce uvádí přehled ženských učitelských spolků a sleduje základní oblasti jejich činností. Šlo zejména o uvedení ústavou dané rovnoprávnosti žen do reality, zlepšení sociálního a ekonomického postavení učitelek a o účast v reformním hnutí. Pro konkrétní představu o činnosti ženského učitelského spolku je podrobně představen Svaz učitelstva odborných škol pro ženská povolání. Tyto školy, tzv. školy rodinné, jsou také v práci blíže charakterizovány. Následuje základní přehled působení Svazu v průběhu daného období a popis jeho organizace. V dalších kapitolách jsou detailně ukázány aktivity tohoto spolku v oblastech, které byly předmětem jeho největšího zájmu. Svaz je ukázán jako feministická organizace, bojující za zájmy učitelek i žen obecně a obhajující zájmy ženského odborného školství. Závěr práce se věnuje významu ženských učitelských spolků. Zdroje, z nichž práce vychází, jsou odborná literatura včetně kvalifikačních prací, dobový tisk (časopisy ženských učitelských spolků) a archivní materiály Svazu odborných škol pro ženská povolání.

Abstract (in English):

This work deals with women teachers' unions in the period of 1918 - 1939. It monitors the development of women's education in connection with their employment assertion and with their participation in the union life. The first professional associations which were founded by women were teaching guilds. The paper presents an overview of women's associations and follows basic areas of their activities. It focused especially on putting women's equality given by the Constitution into the reality, improving social and economic status of female teachers and their participation in the reform movement. The Federation of teachers of vocational schools for women's occupations is introduced in detail to give the specific idea about the activities of women's teacher unions. These schools, so called family schools are also more closely characterised in their work. Follows a basic overview of the effects of the Union during this period and a description of its organization. The following chapters show in detail the activities of this association in areas which were the subject of the greatest interest. The union is shown as a feminist organization, fighting for the interests of teachers and women in general and women defending the interests of secondary education. The conclusion focuses on the importance of women's teachers associations. The work is based on the following sources: literature including theses, newspapers (magazines of female teacher associations) and archival materials of the Federation of secondary schools for women's occupations

Obsah

Úvod.....	Chyba! Záložka není definována.
Seznam použitých zkratk	11
1 Historický kontext.....	12
1.1 Postavení ženy ve společnosti, vzdělávání žen	12
1.2 Ženská povolání – možnosti pracovního uplatnění pro ženy.....	14
1.3 Povolání učitelky.....	15
1.4 Občanská společnost	17
1.5 Spolkový život v českých zemích – stručný historický přehled	18
1.6 Právní postavení a situace učitelstva v letech 1918–1938	19
1.7 Učitelenské spolky – vznik, vývoj, činnost, význam.....	22
2 České ženské učitelenské spolky	25
2.1 Vznik a rozdělení	26
2.2 Činnost, hlavní aktivity	27
2.2.1 Hájení práva žen na práci a rovnoprávnost.....	28
2.2.2 Reformní snahy, vzdělávání	30
2.2.3 Ostatní aktivity.....	31
3 Pohled na činnost ženského učitelského spolku – Svaz učitelstva OŠŽP v ČR.....	33
3.1 Odborné školy pro ženská povolání.....	33
3.2 Vznik a vývoj Svazu učitelstva odborných škol pro ženská povolání v ČSR	39
3.2.1 Základní přehled působení SUOŠŽP v průběhu let 1918–1938.....	40
3.2.2 Organizace Svazu	45
3.3 Oblasti činnosti.....	47
3.3.1 Postátňovací akce.....	48
3.3.2 Kvalifikace a další vzdělávání učitelek	50
3.3.3 Školská reforma a účast Svazu v ní	53
3.3.4 Boj o získání žákyň a snahy zajistit jim uplatnění.....	56
3.3.5 Vztah s veřejností, prezentace škol, mezinárodní spolupráce	60
3.3.6 Spolupráce na obsahu vyučování, učebních plánech a metodách	62
3.3.7 Feminismus a spolupráce s ženskými organizacemi	64
3.3.8 Další aktivity Svazu	66
4 Závěr: Význam činnosti ženských učitelských spolků	69
Seznam literatury a pramenů	71
Přílohy.....	73

Úvod

Tématem této práce jsou české ženské učitelské spolky a jejich činnost v letech 1918–1938. Postavení ženy ve společnosti prošlo v posledních sto padesáti letech neobyčejně radikální proměnou. Cesta od uzavření v domácnosti, nerovnoprávnosti před zákonem, nemožnosti se vzdělávat, neschopnosti a nemožnosti vykonávat povolání směrem k sebevědomí, kvalifikaci, rovnosti a soběstačnosti byla dlouhá, a dosud zcela neskončila.

Vzdělávání žen, možnosti jejich pracovního uplatnění a tím i jejich emancipace mají přímou souvislost s jejich společenskou angažovaností. Ta měla velmi často podobu aktivní účasti ve spolkové činnosti – v participaci na životě v občanské společnosti. Spolkový život, možnost sdružování, společná podpora a boj za společné zájmy, to vše představovalo pro ženy na cestě k emancipaci vydatnou podporu. Ženy se angažovaly nejdříve v organizacích dobročinných, velmi brzy však začaly využívat možností spolupráce i v oblasti profesní. Byly to učitelky, které jako představitelky svébytné profesní skupiny založily první profesní spolek u nás, aby jeho prostřednictvím prosazovaly zájmy nejen své, ale i zájmy školství obecně.

V této práci budu za ženský učitelský spolek považovat takový spolek, který sice sdružoval převážnou většinou ženy (jeho členy tedy ale také mohli být i muži), počet žen v jeho řadách ale není faktorem rozhodujícím. Podstatné pro zařazení mezi ženské učitelské spolky pro mne bylo to, zda spolek svým zaměřením a činností jednoznačně reagoval na dobové postavení žen ve společnosti, zabýval se ženskou otázkou, řešil problémy týkající se konkrétní situace žen a hájil zájmy žen pracujících jako učitelky, případně výslovně zastával feministické postoje. Hlavním cílem ženských učitelských spolků v období let 1918–1939, kromě potřeby sdružování obecně a kromě potřeby sdílet zkušenosti a zdokonalovat svou práci, byl boj za reálné zavedení rovnoprávnosti učitelek (dané zákonem) do praxe a hájení těch jejich zájmů, které smíšené učitelské organizace hájit nechtěly nebo nemohly.

V průběhu práce na tomto textu jsem se seznámila s činností stěžejních ženských učitelských spolků. Tyto spolky byly sice rozdělené např. podle oboru učitelek, přesto hájily v zásadě stejné zájmy, měly velmi podobnou organizační strukturu a vyvíjely podobnou činnost. Došla jsem tedy k názoru, že spíše než rozebírat každý spolek jednotlivě (a tak vlastně opakovat podobné údaje) bude pro tuto práci přínosnější představit detailně spolek jeden. Proto k názvu práce připojuji ještě daný podtitul.

Jako konkrétní příklad, na němž chci demonstrovat organizaci a práci ženského učitelského spolku, jsem si vybrala spolek s názvem Svaz učitelstva odborných škol pro ženská povolání (dále SUOŠŽP nebo Svaz), a to z několika důvodů. České ženské učitelské

spolky jsou uvedeny v přehledu učitelských organizací v Pedagogické encyklopedii¹. Překvapivě však tento zdroj SUOŠŽP neuvádí (a to přesto, že jeho předsedkyně R. Schützová vypracovala do encyklopedie heslo). Zmínky o této organizaci, počtem členů srovnatelné např. s Říšským svazem učitelstva obecných škol v republice Československé² jsem nenašla v žádném dalším zdroji kromě Věstníku učitelek ručních prací a záznamu v spolkovém katastru³. Je to signifikantní – ani o odborných školách pro ženská povolání nelze najít mnoho informací kromě přetrvávajícího povědomí o existenci škol nazývaných „rodinky“ či školy rodinné. Domnívám se, že jak rodinné školy (správně odborné školy pro ženská povolání), tak jejich učitelstvo sdružené v SUOŠŽP představují významnou, byť podceňovanou část ženského vzdělávání i oblast působení učitelek a sám Svaz významnou součástí dobového spolkového života a ženského učitelského hnutí, která by neměla upadnout v zapomnění. To je také nejdůležitější důvod, proč jsem si k podrobnému studiu vybrala právě tento spolek.

Další důvody jsou tyto: přestože členy tohoto spolku nebyly jen ženy, šlo o spolek vehementně hájící zájmy žen-učitelek, ba dokonce o spolek, jehož mnohé členky měly vysloveně feministické názory. V předsednictvu a ve výkonných funkcích jednatelek byly vždy ženy a spolek se stal členem Ženské národní rady (dále jen ŽNR), sdružující ženské organizace, pouhý rok po jejím založení. Činnost tohoto spolku je rovněž úzce svázána s původním cílem vzdělávání žen, tj. se snahou získat kvalifikaci pro výkon povolání. Konečně jeho činnost lze z ucelených archivních materiálů dobře sledovat po celou dobu jeho existence.

K dispozici je archiv písemností týkající se činnosti tohoto spolku. S výjimkou několika málo čísel jsou rovněž k dispozici všechny ročníky Věstníku tohoto spolku. Je proto možné jeho činnost dobře zmapovat. Od dalších ženských učitelských spolků se lišil snad jen tím, že se v jeho předsednictví vystřídali dva muži (ačkoliv – jak jsem psala výše – ostatní funkce byly v ženských rukou a rovněž členek bylo cca desetkrát více než členů) a také tím, že nemusel tolik řešit problém konkurence žen a mužů při obsazování řadových míst odborných učitelek, byť problém obsazování míst ředitelských se mu zcela nevyhnul. Na základě studia dostupných materiálů o dalších ženských učitelských spolcích⁴ se domnívám,

¹ CHLUP, O., KUBÁLEK, J., UHER, J. *Pedagogická encyklopedie II*. Praha: Novina, 1939, s. 275–278.

² Říšský svaz měl v době vydání Pedagogické encyklopedie 1039 členů, SUOŠŽP v roce 1936 oslavil přijetí členské přihlášky č. 900.

³ LAŠŤOVKA, M., LAŠŤOVKOVÁ, B., RATAJ, T., RATAJOVÁ, J., TŘIKAČ, J. *Pražské spolky, Soupisy pražských spolků na základě úředních evidencí z let 1895–1990*. Příbram: Skriptorium, 1998. ISBN 80-902151-9-X, str. 183.

⁴ *Časopisu učitelek, Časopisu učitelek škol mateřských, Listu říšského svazu učitelek a Věstníku učitelek ručních prací*.

že činnost SUOŠŽP je přínosná pro získání představy o činnosti ženských učitelských spolků obecně.

Cílem této práce je ukázat význam ženských učitelských spolků v prosazování právního, sociálního a ekonomického zlepšení postavení žen učitelek a v boji za jejich rovnoprávnost s muži (kterou, ač deklarovanou zákony, bylo obtížné skutečně uvést do života) a podrobněji ukázat činnost a fungování ženského učitelského spolku v období let 1918–1938 na příkladu jednoho z nich.

První důležité informace o tématu jsem získala z odborné literatury, včetně bakalářských a diplomových prací týkajících se povolání učitelky, spolkové činnosti učitelstva i odborných škol pro ženská povolání. Jako zdroj informací o vývoji spolkové činnosti obecně a pro získání představy o šíři spolkové činnosti a o množství spolků a pro základní přehled o ženských učitelských spolcích pro mne byla velmi přínosná publikace kolektivu autorů Pražské spolky, soupis pražských spolků na základě úřední evidence z let 1895–1990⁵. Mnoho cenných, konkrétních dat a vodítek k dalšímu studiu ženských učitelských spolků jsem našla v „Pedagogické encyklopedii“ O. Chlupa⁶. Základní informace o vývoji vzdělávání žen a o vývoji jejich pracovního uplatnění jsem našla v knize M. Lenderové „Žena v českých zemích od středověku do 20. století“⁷. Informace o právním postavení učitelstva a detailní představu o české pedagogice v prvním desetiletí daného období jsem získala díky publikaci J. Kopáče „Dějiny školství a pedagogiky v Československu I“⁸. Co se týče tématu učitelských spolků, zaujala mne diplomová práce A. Odehnalové „České a německé učitelské spolky v Brně ve 2. polovině 19. století“⁹, z níž jsem čerpala především informace týkající se ženského vzdělávání a počátků vzniku ženských učitelských spolků, a dále práce J. Toužimské „Učitelská jednota Komenský v Mladé Boleslavi“, z níž jsem získala některé informace o učitelských spolcích vůbec¹⁰.

Detailní pohled na fungování některých dívčích škol mi pak přinesla bakalářská práce P. Zvoníčkové „Odborné školy pro ženská povolání v Ostravě, jejich poslání a postavení

⁵ LAŠTOVKA, M., LAŠTOVKOVÁ, B., RATAJ, T., RATAJOVÁ, J., TŘIKAČ, J. *Pražské spolky, Soupis pražských spolků na základě úředních evidencí z let 1895–1990*. Příbram: Skriptorium, 1998. ISBN 80-902151-9-X.

⁶ CHLUP, O., KUBÁLEK, J., UHER, J. *Pedagogická encyklopedie I*. Praha: Novina, 1938.

CHLUP, O., KUBÁLEK, J., UHER, J. *Pedagogická encyklopedie II*. Praha: Novina, 1939.

CHLUP, O., KUBÁLEK, J., UHER, J. *Pedagogická encyklopedie III*. Praha: Novina, 1940

⁷ LENDEROVÁ, M. A KOL. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009. ISBN 978-80-7106-988-1

⁸ KOPÁČ, J. *Dějiny školství a pedagogiky v Československu. Díl I: České a slovenské školství a pedagogika v letech 1918–1928*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1971. ISBN 55-971-71.

⁹ ODEHNALOVÁ, A. *České a německé učitelské spolky v Brně ve 2. polovině 19. století*. Brno, 2012. Bakalářská práce. Masarykova univerzita v Brně, Filozofická fakulta.

¹⁰ TOUŽIMSKÁ, J. *Učitelská jednota Komenský v Mladé Boleslavi (1871–1940)*. Praha, 2008. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta.

v systému škol¹¹. Moje práce dále vychází ze studia archivních materiálů Svazu učitelstva odborných škol pro ženská povolání (korespondence, výročních zpráv a dalších písemností). Dalším zdrojem je dobový tisk, jde především o Věstník ženského školství odborného (dále jen Věstník ŽŠO nebo Věstník), dále pak Časopis učitelek, Časopis učitelek škol mateřských, List říšského svazu učitelek a Věstník učitelek ručních prací.

Práce České ženské učitelské spolky v období let 1918–1938 je rozdělena do čtyř základních kapitol. V první kapitole ukazují vývoj ženského vzdělávání a souvislosti mezi vzděláním, postavením žen ve společnosti, jejich postupnou emancipací a pracovním uplatněním. Zaměřuji se na participaci žen na občanské společnosti a na jejich účast v prvních profesních sdruženích – ženských učitelských spolcích.

Ve druhé kapitole se zabývám českými ženskými učitelskými spolky obecně, jejich vznikem a činností v období meziválečného Československa. Tyto spolky byly spojeny řešením podobných problémů a měly podobné základní oblasti činnosti. Proto – abych několikrát neopakovala ty samé informace – v této kapitole nesleduji jednotlivé spolky odděleně nebo chronologicky, ale popisují jejich aktivity v oblasti boje za práva učitelek a v účasti na reformních snahách a vzdělávání. Všímám si ale také specifík jednotlivých spolků a sleduji jejich další aktivity.

V kapitole třetí potom podrobně představuji činnost konkrétního ženského učitelského spolku – Svazu učitelstva odborných škol pro ženská povolání v ČR, jeho vznik, vývoj, činnost a význam a zároveň objasňuji postavení odborných škol pro ženská povolání v systému školství první republiky. Práci tohoto spolku lze považovat za dobrý příklad práce ženských učitelských spolků.

Ve čtvrté kapitole pak shrnuji poznatky z předchozího textu, ukazují význam ženských učitelských spolků pro ženské emancipační hnutí a pro zlepšení postavení ženy učitelky a zhodnocují význam a činnost Svazu učitelstva odborných škol pro ženská povolání.

¹¹ ZVONÍČKOVÁ, Petra. *Odborné školy pro ženská povolání v Ostravě, jejich poslání a postavení v systému škol*. Ostrava, 2011. Bakalářská práce. Ostravská univerzita v Ostravě, Filozofická fakulta.

Seznam použitých zkratk

ČSČK – Československý červený kříž

ČSUDN – Československý svaz učitelek domácích nauk

ČVUT – České vysoké učení technické

MŠANO – Ministerstvo školství a národní osvěty

NOS – normální organizační statut

OŠŽP – odborné školy pro ženská povolání

SUOŠŽP – Svaz učitelstva odborných škol pro ženská povolání

ŠVSP – Škola vysokých studií pedagogických

ZNOS – zatímní normální organizační statut

ŽNR – Ženská národní rada

ŽŠO – ženské školství odborné

1 Historický kontext

1.1 Postavení ženy ve společnosti, vzdělávání žen

Postavení žen obecně se vždy odvíjelo od jejich socioekonomické situace. Jiné bylo postavení žen z nižších tříd, jiné žen z tříd takzvaně středních a diametrálně odlišné bylo postavení žen z tříd nejvyšších. Primárním posláním ženy byla péče o rodinu, neznamenal to však, že by vdaná žena pečující o děti a domácnost měla nízký společenský statut – už proto, že bez její práce rodina nemohla uspokojivě fungovat. Na venkově se žena podílela svou prací na uživení rodiny stejně jako muž.

Od počátků industrializace se pozice žen mění, rodinu svou ekonomickou výdělečnou činností zajišťovali muži, odcházející za prací mimo domov. Mateřství však mělo velmi vysoký společenský statut, který zjevně přetrvával i v období první republiky. V 19. století ve společnosti vzrůstal počet svobodných žen a mužů. Svobodných žen bylo více než svobodných mužů i v Československé republice¹², případně šlo o ženy, které ovdověly a musely uživit sebe a své děti (pokud nebyly jinak finančně zabezpečeny). Ženy, které se neprovdaly, byly každopádně ve velmi obtížné situaci. Postupně, ovšem nikoliv snadno, se prosazoval názor, že chudým či zchudlým ženám nejlépe prospěje získání nějaké kvalifikace, a zaměstnání žen ze středních tříd přestalo být společensky nepřipustné. Cesta k získání kvalifikace, kterou bylo vzdělání, ovšem nebyla ženám dlouhou dobu přístupná.

Situace se začala měnit v souvislosti s všeobecným školním řádem z roku 1774. Tereziánské reformy požadovaly vzdělávací povinnost pro všechny děti bez ohledu na jejich pohlaví, byla zde však možnost domácího vzdělávání. První hlavní škola pro dívky vznikla v Praze roku 1779, dívky však často navštěvovaly školy soukromé. Do roku 1780 dívky nemusely chodit na společné vyučování, pokud si to jejich rodiče nepřáli. Dívčích škol, ačkoliv přibývaly, bylo ale oproti koedukovaným málo, postupně tedy dívky začaly chodit do školy spolu s chlapci. Učební plán, stejný pro obě pohlaví, obsahoval při stejném počtu vyučovacích hodin pro dívky ještě navíc výuku ručních prací, zjevně tedy na úkor literárních předmětů¹³. Přesto vzdělávání dívek postupovalo pomaleji než vzdělávání chlapců a i rodiče, kteří zprvu považovali povinnou školní docházku především za nevíтанé odvádění pracovní síly, tento názor zastávali v případě dívek dvojnásob.

Prvním soukromým dívčím vzdělávacím ústavem byla pražská Budeč, od poloviny devatenáctého století vznikaly spolky podporující vzdělání žen (Vesna v Brně, Ženský

¹² LENDEROVÁ, M. A KOL. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009. ISBN 978-80-7106-988-1, str. 164, 165.

¹³ Tamtéž, str. 89.

výrobní spolek v Praze), které stály u založení odborných specializovaných (tzv. průmyslových) škol, jež postupně vznikaly i v dalších městech. První dívčí odbornou školu v Praze založil roku 1865 Český výrobní spolek v Praze, měla za cíl poskytnout vzdělání dívkám z nižších vrstev – vyučování bylo bezplatné, cílem bylo poskytnutí kvalifikace i rozšíření a ucelení základního vzdělání. Vznikaly i školy hospodyňské a kuchařské, které byly veřejností přijímány celkem kladně. Kuchařskou školu např. v roce 1885 založil pražský spolek Domácnost¹⁴. Zároveň vznikaly vyšší dívčí školy – první v Písku (1860), další (1863) v Praze. Na vyšších dívčích školách se ale vzdělávaly spíše dívky z vyšších společenských vrstev. Školné bylo vysoké a dívky do nich nechodily s cílem získat kvalifikaci pro uplatnění v nějakém povolání, šlo spíše o zvýšení vzdělání dívek jako budoucích manželek. V roce 1869 byl v Praze založen první státní ženský učitelský ústav.¹⁵ Cesta ke vzdělávání budoucích učitelek byla otevřená (viz kapitola 1.3).

Od roku 1900 byla zakládána dívčí lycea – šestileté školy podporované státem. Jejich původním cílem bylo připravit dívky na praktické povolání. Absolventky však končily školu maturitou, která opravňovala k mimořádnému studiu na filozofické fakultě, zpočátku také na farmacii, této možnosti dívky také ve značné míře využívaly. Neměly však k tomuto studiu takovou přípravu jako studenti gymnázia. Mohly také, pokud složily doplňovací zkoušky, učit na obecných a měšťanských školách. Po roce 1919 se mnoho lyceí přeměnilo v reformní reálná gymnázia, v roce 1922 byla lycea zrušena.

Dalším zásadním směrem ve vzdělávání žen byl obtížně vybojovaný vznik prvního českého gymnázia Minerva, které zahájilo svou činnost v roce 1890. V roce 1907 pak bylo otevřeno gymnázium ve Valašském Meziříčí, v dalším roce bylo založeno gymnázium v Brně. Vysoké školy se v Čechách ženám otevřely až v roce 1897, kdy mohly hospitovat na pražské filozofické fakultě, na lékařské a farmaceutické fakultě směly ženy studovat od roku 1900. Až po roce 1918 mohly ženy studovat na fakultě právnické a na ČVUT po roce 1920. V období Československa (po roce 1918) bylo dívčí vzdělávání stále více považováno za samozřejmé a stejně tak se pronikavě vylepšilo i postavení ženy. Ženy získaly volební právo, měly své zastupitelky v parlamentu i senátu, okruh pracovního uplatnění se stále rozšiřoval. Přesto lze ze studia dobových dokumentů odvodit, že role žen jako osob pečujících o domácnost a zejména jako matek nebyla obecně považována za podřadnou a degradující, naopak jí byla přikládána značná důležitost.

¹⁴ MATYÁŠOVÁ, A., MORKES, F., PÁNKOVÁ, M. *Vzdělávání dívek v Čechách*. Praha: Pedagogické muzeum J. A. Komenského, 2008. ISBN 978-80-86935-06-5, str. 14.

¹⁵ MORKES, F. *Učitelé a školy v proměnách času*. Plzeň: Pedagogické centrum Plzeň, 1999. ISBN 80-7020-051-0.

Uvažujeme-li o vzdělávání žen v českých zemích, naše pozornost se nejčastěji soustředí na snahy o dosažení vzdělání akademického. Cesta k otevření prvního dívčího gymnázia Minerva je velmi dobře zmapována, stejně jako nakonec úspěšné snahy žen o vzdělání vysokoškolské. Než však došlo k splnění těchto cílů a i poté, co jich bylo dosaženo, byla vykonána obrovská práce ve vzdělávání velkého počtu žen na nižší, zato však velmi významné úrovni. Předně jde o vzdělávání žen-učitelek, o možnost získání kvalifikace umožňující vykonávat jednu z prvních opravdových profesí. Další významnou součástí vzdělávání žen od prvopočátku byly právě školy průmyslové a odborné, školy pro široké spektrum dívek (v paměti dodnes zůstávající pod názvem rodinné školy či rodinky), snažící se jim poskytnout obecné vzdělání blízké se středoškolskému i praktickou přípravu pro povolání i domácnost, jejichž rozkvět nastal právě mezi léty 1918 a 1938.

1.2 Ženská povolání – možnosti pracovního uplatnění pro ženy

V nižších společenských vrstvách ženy pracovaly běžně a jejich práce měla nezřídka pro rodinu zásadní ekonomický přínos. Práce žen z nižších vrstev byla však natolik samozřejmá, že ženám nádenicím, služkám, pradlenám, zemědělským pomocným silám či ženám, které pomáhaly svému muži se živností, nebyla věnována zvláštní pozornost. Tato práce (včetně z dnešního pohledu namáhavé práce v domácnosti) byla přirozenou součástí života žen. Naproti tomu ženy ze středních, a dokonce i z vyšších vrstev společnosti prakticky možnost pracovat neměly. Práce fyzické nepřipadaly ze společenského hlediska v úvahu a k jiným činnostem jim chyběla kvalifikace.

Ženy s alespoň nějakou kvalifikací pracovaly například jako pěstounky či porodní báby¹⁶. Jedno z prvních, pro ženy dostupných a společensky akceptovatelných zaměstnání, jemuž se velmi brzy začaly věnovat, bylo povolání učitelky. Se šířícími se možnostmi vzdělání a participací žen na něm se objevovaly další možnosti uplatnění žen – mohly pracovat jako úřednice na poštách a telegrafních úřadech či u železnice.

Poté, co se ženy domohly práva na vysokoškolské vzdělání, mohly pomýšlet i na další profese. Po vzniku republiky, od dvacátých let 20. století se škála zaměstnání žen prudce rozšiřovala. V roce 1925 mohla začít pracovat první žena jako notářka, přibývalo lékařek, středoškolských učitelek i administrativních pracovnic. První soudkyně začaly pracovat až v roce 1930. Podle E. Turka, autora hesla Ženská povolání v Pedagogické encyklopedii z roku

¹⁶ Stavovskou organizaci tohoto povolání založily porodní báby již roku 1912, byla to po učitelských spolcích druhá ženská profesní organizace. LENDEROVÁ, M. A KOL. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009. ISBN 978-80-7106-988-1, str. 419.

1938, se objevovala i taková povolání jako optička, řidička, fotografka, malířka pokojů apod. Překvapivě však Turek soudí, že „zvítězil názor, že je třeba uvolnit muži, zakladateli a živiteli rodiny místo...“¹⁷ a ženy se mají uplatnit v povoláních ženských, jako jsou správkyně léčebných podniků, pracovnice v nemocnici, sociální pracovnice, sekretářky, módní pracovnice apod.¹⁸ Zdá se, že toto heslo je v encyklopedii spíše propagací odborných škol pro ženská povolání. Platí však, že ačkoli se v první polovině 20. století převážná většina žen věnovala domácnosti a práci v ní, výdělečné povolání podmíněné určitou kvalifikací a určitým stupněm vzdělání se stalo běžnou součástí života žen.

1.3 Povolání učitelky

Jedna z prvních možností pracovního uplatnění pro ženy střední třídy, přístupná širšímu okruhu žen a přijatelná i ze společenského hlediska, byla povolání učitelky. Již v roce 1785 přijal A. V. Pařízek, ředitel hlavní školy v Klatovech, do školy ženu, „učitelku krajčářství“, aby učila dívky paličkování, vyšívání a jinému ručnímu umění¹⁹. K profesi soukromých učitelek zpočátku nebylo potřeba formální vzdělání. Přesto některé z nich skládaly učitelké zkoušky²⁰.

První pedagogické kurzy mohly dívky navštěvovat už od roku 1849²¹. První státní učitelský ústav pro dívky byl založen roku 1869 v Praze, o čtyři roky později při něm byl zřízen roční kurz pro pěstounky v mateřských školách²². Učitelský ústav byl první školou, na níž mohly dívky složit zkoušku dospělosti, zpravidla nazývanou maturitou. Existovaly dívčí pedagogické školy státní, městské i zřizované církvemi, studovaly v nich nejčastěji dcery státních úředníků či středostavovských intelektuálů, kteří nebyli majetní a jejichž dcery tak měly šanci uživit se samy. Materiální podmínky učitelek nebyly příliš dobré, nicméně již v roce 1875 byly platy literních učitelek zrovnoprávněny s platy učitelů-mužů, což byl i z dnešního hlediska počín neobyčejně pokrokový²³.

¹⁷ CHLUP, O., KUBÁLEK, J., UHER, J. *Pedagogická encyklopedie III*. Praha: Novina, 1940, str. 351

¹⁸ CHLUP, O., KUBÁLEK, J., UHER, J. *Pedagogická encyklopedie III*. Praha: Novina, 1940. Str. 351.

¹⁹ SPĚVÁČEK, V. *Průkopníci českých pokusných škol*. Praha: SPN, 1978. ISPB 14-772-78, str. 12.

²⁰ Byla to např. Bohuslava Rajska, učitelka v dívčí škole Budči.

²¹ LENDEROVÁ, M. A KOL. *Z dějin české každodennosti*. Praha: Karolinum, 2009. ISBN 978-80-246-1683-4., str. 207.

²² Již v roce 1866 bylo kongregací školských sester de Notre Dame zřízeno soukromé dívčí pedagogium sv. Anny částečně subvencované státem, jehož absolventky však nemohly učit na veřejných školách. LENDEROVÁ, M. A KOL. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009. ISBN 978-80-7106-988-1, str. 42.

²³ Ruku v ruce s tím však byl učitelkám nařízen celibát, aby se učitelky, stejně jako muži, mohly věnovat svému povolání plně. Celibát se netýkal učitelek ručních prací a, překvapivě, platil jen v některých regionech Rakouska-Uherska, neplatil v Dolním Rakousku a na Moravě kupodivu začal platit až od roku 1904. Zrušen byl až po dlouhodobém a intenzivním úsilí roku 1919. LENDEROVÁ, M. A KOL. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009. ISBN 978-80-7106-988-1, str. 166–168.

Na přelomu 19. a 20. století již učilo na veřejných školách v českých zemích 28 % žen, včetně učitelek ručních prací²⁴. V některých oborech (učitelky mateřských škol) pracovaly ženy výhradně a mateřských škol, již tehdy považovaných za vzdělávací, nikoliv jen za sociální ústavy, stále přibývalo. Situace učitelek však nebyla nikterak jednoduchá, a to i proto, že měly reálně nižší možnost kariérního postupu. Malý školský zákon z roku 1922 sice ustanovil paritu v učitelských sborech, ale fakticky byly učitelky v horší pozici, stále považovány kolegy za konkurenci. Například ředitelská místa (se služebním bytem) byla přidělována přednostně mužům s rodinami.

Restrikční zákony z roku 1925 pak znamenaly rušení některých škol i snižování počtu učitelů, restrikční výzvy ale často dostávaly především vdané učitelky. Úsporná opatření také znamenala, že v jedné rodině neměly být dva platy státních zaměstnanců – tedy učitelky vdané za kolegy či státní zaměstnance měly svá místa opustit. Vyvolalo to nevoli a protesty učitelek, které to právem považovaly téměř za znovuoobnovení celibátu. V boji proti restrikčním zákonům byl velmi aktivní Říšský svaz učitelek. V krizových letech 1929 byl dokonce i veřejností vyvíjen tlak na vdané učitelky, aby svá místa přenechaly mužům – kolegům, kteří musí živit rodinu.

V roce 1938 v důsledku vysídlení pohraničí vešlo v platnost vládní nařízení, jímž byly vdané učitelky propuštěny (nikoliv však v případě, že byla rodina odkázána pouze na plat ženy nebo měla celkově velmi malé příjmy), aby byla uvolněna místa pro evakuované učitele z pohraničí. Šlo sice bezpochyby o projev nerovnoprávnosti žen, ale zároveň jde o důkaz dobového přesvědčení o zásadním významu rodiny, která byla chápána nikoliv jako soužití na sobě nezávislých jednotlivců, ale jako celek. Mnohé učitelky se však s touto situací právem smířovaly jen velmi těžce²⁵.

Z uvedeného stručného přehledu vyplývá, že povolání učitelky v průběhu let a zejména v období první republiky v letech 1918–1938 nabývalo na významu, učitelek přibývalo a docházelo k emancipaci žen i v oblasti legislativní. Učitelky se vzdělávaly, psaly učebnice, podílely se na reformních pedagogických pokusech dvacátých let i na reformě pozdější, účastnily se práce v profesních spolcích a zároveň mohly žít a žily běžným rodinným životem, vdávaly se i měly děti. Přesto měly stále za co bojovat a proč se angažovat ve spolkové činnosti.

²⁴ BLAŽKOVÁ, L. *Obráz učitelky v českých zemích na konci 19. století*, Brno, 2012. Bakalářská práce. Masarykova univerzita v Brně, Filozofická fakulta, str. 14.

²⁵ Např. ředitelka hodonínské odborné školy pro ž. p. A. Hladká, vdaná za lékaře, v dopise jednatele Svazu A. Holancové uvádí rozsáhlé důvody, proč by neměla být propuštěna, a je zřejmé, že toto riziko nese velmi těžce a považuje je za velmi nespravedlivé. Přesto je v roce 1939 propuštěna a v dalším dopise doufá, že alespoň její místo získá žena, nikoliv muž, což se jí splnilo. Všeodborový archiv ČMKOS, SUOŠŽP, karton 6, C-IV/149.

1.4 Občanská společnost²⁶

Ačkoliv občanství jako takové vyplývá z příslušnosti k určité veřejnoprávní územní samosprávné korporaci, většinou prostě nabyté narozením, podstata, duch občanství tkví v tom, že se roli občana jedinec rozhodne vědomě přijmout a naplňovat. Jde o vnitřní přijetí této role, dobrovolnost, uvědomění si vlastní odpovědnosti i možností. Občan v pravém smyslu tohoto slova je angažovaný svobodný člověk. Občanská společnost je tedy taková, na jejímž chodu se její členové aktivně a dobrovolně podílejí, v níž jim není jedno, co a jak se děje. Občanská společnost „je společností sebevědomých, autonomních a tedy odpovědných a sebekritických občanů“²⁷. Existence sdružení občanů je základním projevem fungování občanské společnosti.

Vznik občanské společnosti a její vývoj v Českých zemích je ovlivněn faktem, že v době jejího vzniku a hlavního rozvoje v devatenáctém století neexistoval samostatný český stát. Byl zde tedy velmi silný národní princip a naopak slabý vztah k státu jako instituci, jež dává k rozvoji občanské společnosti podmínky. V novém Československu pokračoval velice bohatý spolkový život z předchozího období, v období první republiky bylo registrováno okolo padesáti tisíc sdružení. Přesto vznikají další spolky již ne na etnickém či národnostním, ale na zájmovém či profesním základě. A zatímco v době před rokem 1918 spolky ve své většině neměly politické ambice, Karel Müller uvádí: „Za První republiky jsou naopak téměř všechna sdružení, ať už tělovýchovná sdružení mládeže, žen, vysloužilých vojáků či třeba pěstitelů cukrové řepy navázána na nějakou politickou stranu, jejímž prostřednictvím uplatňují svůj vliv a zájem v Praze.“²⁸ To lze bezpochyby vztahovat i na ženské spolky učitelské²⁹. Müller je přesvědčen, že v této době byla občanská společnost se státem spjata až příliš, což ovšem rovněž znamenalo velká očekávání, která lidé vůči státu měli. Občanská společnost jako společnost lidí angažovaných však v období let 1918–1938 prožívala rozmach a ženy v ní hrály významnou roli. Dalo by se dokonce říci, že v tomto období prožívaly ženské spolky, mnohdy nezakrytě feministické, jedno z nejlepších období a ženy v nich angažované se staly plnoprávními členkami občanské společnosti v nejlepší smyslu toho slova.

²⁶ Podle MILLER, K. *Češi a občanská společnost, Pojem, problémy, východiska*. Praha: Triton, 2003. ISBN 80-7254-387-3.

²⁷ MILLER, K. *Češi a občanská společnost, Pojem, problémy, východiska*. Praha: Triton, 2003. ISBN 80-7254-387-3, str. 205.

²⁸ Tamtéž, str. 188.

²⁹ Dokladem tohoto tvrzení je např. senátorka F. Plamínková, která byla významnou členkou Československé strany socialistické a zároveň předsedkyní Říšského svazu československých učitelek. SZOPOVÁ, E. *Dvě české političky – novinářky: Božena Viková-Kunětická a Františka Plamínková*. Brno, 2011. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií.

1.5 Spolkový život v českých zemích – stručný historický přehled³⁰

Jak bylo řečeno výše, jednou ze základních forem participace na životě v občanské společnosti je sdružování, spolková činnost. Spolek je určitým způsobem fixované, relativně trvalé dobrovolné sdružení osob spojených za určitým účelem³¹. Spolčovací právo patří k základním ústavním a demokratickým právům člověka. Je příznačné, že první reakcí totalitních režimů je oklešťování a likvidace spolkového života. Ačkoliv kořeny spolkového života spadají až do středověku, jeho největší rozvoj nastal ve století devatenáctém, byť pod dohledem státu, který však vznik spolků v mnoha oblastech podporoval³².

První definitivní spolkový zákon vyšel formou dekretu dvorské kanceláře z 5. 11. 1843. V revolučním roce 1848 stály spolky v čele boje za liberalizační reformy, přesto v roce 1849 vyšel zákon, který umožňoval vznik nepolitických spolků bez nutnosti povolení úřadů. Zákon z roku 1853 však spolkový život opět omezil. Skutečný průlom znamenal až spolkový zákon z roku 1867 (platící pouze v Předlitavsku), dle něž se řídily podmínky spolčování i po roce 1918 (v novelizované úpravě) a platil dokonce až do roku 1951. Rozlišoval spolky obecně a spolky politické, neplatil však pro některá specifická uskupení, jako duchovní řády a živnostenské spolky.

V průběhu první republiky platily další normy doplňující spolkový zákon. Bylo to období největšího rozmachu spolkového života u nás. Vznikaly (ale i zanikaly) např. spolky náboženské, dobročinné, podpůrné, muzejní, umělecké a vědecké, zájmové, sportovní, profesní i politické. Přesto existovaly některé další normy vztahující se ke spolkovému životu, které znamenaly určité zpřísnění liberálních zákonů.

Vládní nařízení z roku 1939 pak znamenalo výrazné a negativní změny. Politické spolky byly zrušeny a ostatní byly nuceny spojit se v násilně vzniklých zastřešujících organizacích (např. v Ústředí veřejných zaměstnanců). Rovněž hrozilo riziko automatického zániku spolku, pokud nebyl dle úřadů rok činný. Pokud jde o sdružování politické, za protektorátu vznikla jediná povolená politická strana, Národní souručenství, v níž dokonce nebylo povoleno členství ženám, a v roce 1943 zanikla. V roce 1945 se spolkový život obnovil prostřednictvím dekretu prezidenta ČR č.81/195 sb. z 25. 9., který sice obecně zrušil

³⁰ Podle LAŠŤOVKA, M., LAŠŤOVKOVÁ, B., RATAJ, T., RATAJOVÁ, J., TŘIKAČ, J. *Pražské spolky, Soupis pražských spolků na základě úředních evidencí z let 1895–1990*. Příbram: Skriptorium, 1998. ISBN 80-902151-9-X.

³¹ LAŠŤOVKA, M., LAŠŤOVKOVÁ, B., RATAJ, T., RATAJOVÁ, J., TŘIKAČ, J. *Pražské spolky, Soupis pražských spolků na základě úředních evidencí z let 1895–1990*. Příbram: Skriptorium, 1998. ISBN 80-902151-9-X, úvodní studie, str. VII.

³² Např. v roce 1816 stát vydal instrukce pro zakládání ženských dobročinných a prospěšných spolků. LAŠŤOVKA, M., LAŠŤOVKOVÁ, B., RATAJ, T., RATAJOVÁ, J., TŘIKAČ, J. *Pražské spolky, Soupis pražských spolků na základě úředních evidencí z let 1895–1990*. Příbram: Skriptorium, 1998. ISBN 80-902151-9-X, str. IX.

všechna rozpuštění spolků, ovšem s výjimkou těch, „... jejichž program není ve shodě se současnou politickou organizací veřejného života“³³. Dosavadní spolkový zákon (stále vycházející za zákona z roku 1867) byl nahrazen v roce 1951 zákonem O dobrovolných organizacích a shromážděních, který fakticky znamenal konec spolkového života v Československu.

Obnova demokratického svobodného spolkového života začala pak až po roce 1989. Dobu první republiky v rozmezí let 1918–1938 lze tedy považovat za jakýsi „zlatý věk“ spolkového života u nás, což lze vztahovat i na spolky učitelské.³⁴

1.6 Právní postavení a situace učitelstva v letech 1918–1938

V roce 1918 nastala doba budování nového státu provázená legislativním procesem odrážejícím potřeby a ideály Československé republiky a jejích občanů. Ten byl provázen velkým očekáváním ze strany veřejnosti, odborníků i profesních a zájmových skupin. Přesto v oblasti školství, jakkoliv bylo deklarativně považováno za významné, nebyly až na výjimky přijaty zásadní zákony, naopak v platnosti zůstalo mnoho norem z dob rakouské monarchie. Významnou a zásadní normou byla nová ústava, která obsahovala pro ženské hnutí a tedy i pro ženské učitelské spolky podstatné paragrafy 106 „Výsady rodu, pohlaví a zaměstnání se neuznávají“ a 126 „Manželství, rodina a mateřství jsou pod zvláštní ochranou zákonů“. Morální autoritou byl i prezident Masaryk, přesvědčený o rovnocennosti mužů a žen i o významu učitelské práce.

V roce 1919 byl po dlouholetém boji přijat zákon rušící celibát učitelek³⁵ a zároveň i zákon paritní, který zařazoval učitele do stejných platových stupňů jako státní úředníky. Hned v roce 1921 však byly učitelstvu odebrány (sníženy o 30 %) drahotní přídatky, což učitelé přijali velice negativně a velmi proti tomuto postupu protestovali. V roce 1922 byl přijat jediný zásadnější zákon upravující stav školství v republice, tzv. malý školský zákon³⁶. Kromě stanovení povinné osmileté školní docházky, snížení počtu žáků ve třídě a nařízení zřizovat pokračovací školy či kurzy s povinnou docházkou pro mládež od 14 do 16 let věku (kteréžto nařízení nebylo pro nedostatek financí zcela aktivováno) obsahoval zásadní paragraf 10. Tímto paragrafem malý školský zákon nejen ruší dosavadní systemizaci míst jen pro

³³ LAŠŤOVKA, M., LAŠŤOVKOVÁ, B., RATAJ, T., RATAJOVÁ, J., TŘIKAČ, J. *Pražské spolky, Soupis pražských spolků na základě úředních evidencí z let 1895–1990*. Příbram: Skriptorium, 1998. ISBN 80-902151-9-X, str. XV.

³⁴ Jen v Praze existovalo dle seznamů úředních evidencí v r. 1938 plných 9115 spolků, v r. 1940 již jen 5494 a zkázu dokončila další léta: v roce 1950 bylo v Praze jen 2924 spolků, v roce 1983 již jen 22! LAŠŤOVKA, M., LAŠŤOVKOVÁ, B., RATAJ, T., RATAJOVÁ, J., TŘIKAČ, J. *Pražské spolky, Soupis pražských spolků na základě úředních evidencí z let 1895–1990*. Příbram: Skriptorium, 1998, úvodní studie, viz graf str. XLVII

³⁵ Zákon 455/1919 Sb. z. a n.; ještě až do roku 1928 však musely ženy-učitelky žádat o povolení k sňatku.

³⁶ Zákon číslo 226/1922 sb.z.

učitele či jen pro učitelky a tím umožňuje ženám vyučovat na všech druzích škol včetně chlapeckých, ale dokonce určuje, že při obsazování míst pro literární učitele na veřejných školách je nutné „... dbáti toho, aby polovina všech míst na každé škole byla obsazena učiteli a polovina učitelkami, při čemž se nečítají místa vedoucí“³⁷.

Dalšími normami upravujícími poměry učitelstva byly zákon o míře vyučovací povinnosti a vládní nařízení č. 126, tzv. učitelská pragmatika, o úpravě platových a služebních poměrů učitelstva obecných a občanských škol z roku 1926 s novelami z let 1932 a 1937. Platové poměry dále upravoval tzv. učitelský zákon z roku 1926³⁸. Velké problémy učitelstvu, ale zejména učitelkám přinesl tzv. restriktivní zákon, zákon o úsporných opatřeních ve veřejné správě z roku 1924³⁹. Jeho důsledkem bylo rušení učitelských míst, nezaměstnanost, ale hlavně porušení paragrafu 106 Ústavy, zaručujícího rovnost mezi pohlavími. Působení restriktivního zákona však bylo zmírněno další normou již v roce 1925.

Zákony a vládní nařízení zajistily učitelstvu rovné postavení se státními úředníky, ačkoliv to nemuselo vždy znamenat zlepšení jejich faktické situace, zejména v případě učitelek ručních prací či učitelek odborných škol pro ženská povolání. (Stalo se například, že učitelka na pozici správkyň školy převzatá do státních služeb měla až o třetinu menší plat, než když byla placena spolkem či městem.) Učitelstvo si od těchto zákonů slibovalo stabilní hmotné zajištění a jistotu práce v případě definitivy. Byly zavedeny pevné kategorie učitelstva a jejich pragmatika. Existovaly dvě základní kategorie učitelstva (dle Učitelského zákona č. 104/1926): učitelstvo státních obecních a měšťanských škol a učitelstvo ostatních veřejných škol. Zákon rozlišoval několik kategorií učitelů: čekatel, výpomocný učitel, vedlejší učitel, definitivní učitel (příčemž učitel-čekatel již nemohl dostat výpověď, kromě případů porušení pracovní kázně). Definitivním učitelem mohl být, osvědčil-li se, ustanoven učitelský čekatel po uplynuté čekatelské doby trvající tři roky, u učitelek domácích nauk roky čtyři. Plat měl několik složek: služné, činovné a výchovné, výpomocní učitelé pobírali pouze činovné a výchovné. Byl vyplácen dle zařazení učitele do kategorie, závisící na vzdělání i služebním stáří. Učitelky ručních prací měly opět platy nižší.

Pro nárok na výslužné (penzi) se započítávala nepřetržitá učitelská služba. Po deseti letech to bylo 40 % služného, každý další rok se částka zvyšovala o 2,4 %, služební doba 35 let; v 60 letech věku nebo po 40 letech služby byl nárok na penzi. Učební povinnost byla rovněž upravena: týdenní úvazek byl 24–28 hodin týdně, započítávalo se např. i třídnictví či

³⁷ CHLUP, O., KUBÁLEK, J., UHER, J. *Pedagogická encyklopedie II*. Praha: Novina, 1939, str. 452.

³⁸ Zákon č. 104/1926 Sb. z. a n.

³⁹ Zákon 286/1924 Sb. z. a n.

správa knihovny, učitelky ručních prací a domácích nauk však měly učební povinnost upravenou jinak (viz kapitola 2.2.1).

V centru zájmů učitelstva pak vedle neustálého řešení právního postavení, platových předpisů a změn s tím souvisejících stály dva základní problémy tehdejšího školství. Předně reforma školství jako taková, kterou – když bylo jasné, že není vůle a zřejmě ani finanční prostředky na to uskutečnit ji shora – začali organizovat a prosazovat učitelé sami nejprve formou ojedinělých pokusů a následně aktivní účastí v tzv. příhodovské reformě. Tato reforma počítala s jednotnou, vnitřně diferencovanou školou pro všechny děti do 15 let věku (oproti dosavadnímu dvoukolejnému systému). S reformou souzněly i dvě největší zastřešující učitelské organizace – Československá obec učitelská (dále jen ČOU), která ji vlastně iniciovala, a Svaz učitelstva československého. Cílem ČOU bylo zmenšit nerovnováhu ve vzdělávání, kdy byly děti příliš brzy rozděleny do škol poskytujících rozdílně kvalitní vzdělání již v nízkém věku. Vzdělání mělo být stejně kvalitní pro všechny, přičemž nadaní žáci měli mít možnost získat vzdělání rozsáhlejší. Základními principy měla být koncentrace učiva, systém semestrů, postup žáků měl být zajištěn dle zvládnutí látky v jednotlivých předmětech a nakonec princip diferenciacie – tedy umožnění výběru předmětů dle zájmu a schopností žáka. Školy měly být důsledně koedukované.

Tento plán měl širokou podporu učitelstva obecných škol i některých učitelských organizací. Neměl však takovou podporu učitelstva škol měšťanských a středních ani jejich organizací a byl kritizován i některými autoritami. V roce 1929 uspořádalo Ministerstvo školství a národní osvěty (dále jen MŠANO) anketu odborníků k reformním návrhům. Ti se ve své většině vyslovili proti jednotné škole, jakkoliv připouštěli nutnost vyzkoušet tyto myšlenky v praxi. Povoleny byly některé pokusné školy. Zejména v oblasti učebních osnov a obsahu vyučování v jednotlivých předmětech však učitelstvo nadále na reformě intenzivně pracovalo a jednotlivci i spolky vypracovávaly různé návrhy řešení.

Druhý problém spojený s reformou školství představovalo vzdělávání učitelstva a jeho dlouhý a marný boj za vysokoškolské vzdělání učitelů obecných a měšťanských škol, nebo alespoň za zreformování vzdělávání středoškolského⁴⁰. Tyto snahy vyústily v dvojí úsilí: v jednom směru byly vypracovávány různé návrhy na řešení učitelského vzdělávání jako

⁴⁰ Od roku 1921 byly učitelské ústavy stále více koedukované. Byly zakončeny maturitou (zkouškou dospělosti), jež však pouze opravňovala k zatímnímu ustanovení. Po dvou letech čekatelské služby měl absolvent podstoupit tzv. zkoušky učitelské způsobilosti, a chtěl-li učit na měšťance, po dalších třech letech ještě další specializované zkoušky. Navíc existovaly při některých učitelských ústavech roční abiturientské kurzy pro absolventy středních škol s maturitou. K učitelským ústavům byly připojeny dvouleté ústavy pro učitelky domácích nauk a ústavy pro vzdělání učitelek mateřských škol. Od roku 1930 byly pak státem zřizovány jednoleté pedagogické akademie, jednoleté nástavby pro absolventy středních škol. VÁŇOVÁ, R., RÝDL, K., VALENTA, J. *Výchova a vzdělávání v českých dějinách. Problematika vzdělávacích institucí a školských reforem*. Praha: Karolinum, 1992. ISBN 382-94-92.

celku a ve směru druhém se učitelstvo začalo vzdělávat samo. Tato snaha vyústila v založení dvouleté pedagogické školy, Školy vysokých studií pedagogických (dále jen ŠVSP) vzniklé z iniciativy ČOU a jí, s pomocí státních subvencí, rovněž financované. Absolvování této školy však nemělo kvalifikační dopad⁴¹.

Celkově lze říci, že ačkoliv postavení učitelstva v daném období bylo dáno zákonnými normami, a tedy relativně stabilizované, z hlediska učitelů a zejména učitelek zbývalo ještě mnoho bodů k dořešení (jak v oblasti hmotné, tak v oblasti vzdělávání). Role prosazování zájmů učitelstva vůči státu se chopily právě učitelské spolky.

1.7 Učitelské spolky – vznik, vývoj, činnost, význam

Začátky učitelské organizované činnosti spadají do poloviny 19. století. Již v letech 1848 až 1852 byl pod názvem Posel z Budče vydáván první učitelský časopis, K. S. Amerling pořádal pravidelné učitelské porady při české škole Budči v Praze. Učitelé se zabývali řešením problémů školství, studovali pedagogickou literaturu, vyměňovali si zkušenosti a došlo i na návrhy k nové koncepci učitelského vzdělávání.⁴² Další předzvěstí spolkového života učitelů bylo pořádání Všeobecných porad učitelstva pražského. První učitelské spolky, často nazývané Budeč nebo Komenský, byly zakládány na mnoha místech po vzniku spolčovacího zákona r. 1867. První Beseda učitelská byla založena právě v tomto roce pražskými učiteli, o dva roky později se z ní vyčlenil další spolek, Jednota učitelská Budeč.

Tyto dva spolky pak společně iniciovaly první sjezd československého učitelstva, který proběhl v roce 1870 v Praze, o rok později se konal druhý sjezd učitelstva v Přerově. Další sjezdy nebyly úřady povoleny, proto se práce přenesla na nižší úroveň, do krajů, v nichž proběhly některé krajinské sjezdy učitelstva – učitelské organizace totiž vznikaly v mnoha dalších obcích. Založeny byly pak Ústřední spolky jednot učitelských (v Čechách 1880, na Moravě 1882, ve Slezsku 1894). V roce 1885 byla založena Zemská ústřední jednota učitelstva měšťanských škol v Čechách, v roce 1897 Zemská jednota učitelstva měšťanských škol na Moravě⁴³.

⁴¹ Forem studia na této škole bylo několik: předně šlo o dvouleté studium pedagogiky a psychologie, určené stávajícím učitelům, dále pak o dvouleté kurzy připravující zájemce k vykonání zkoušky pro měšťanské školy, dále pak přibýly různé kurzy studia na této škole. Probíhaly i různé další kurzy (např. kurz pro učitelky mateřských škol). Dalším počinem bylo zřízení Soukromé pedagogické fakulty jako součást celku ŠVSP, která byla určena pro studenty aprobačních předmětů na řádných vysokých školách, na této soukromé fakultě získávali kvalifikaci pedagogicko-psychologickou – šlo tedy již o průpravné vysokoškolské studium. VÁŇOVÁ, R., RÝDL, K., VALENTA, J. *Výchova a vzdělávání v českých dějinách. Problematika vzdělávacích institucí a školských reforem*. Praha: Karolinum, 1992. ISBN 382-94-92, str. 308–309.

⁴² TOUŽIMSKÁ, J. *Učitelská jednota Komenský v Mladé Boleslavi (1871–1940)*. Praha, 2008. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, str. 7.

⁴³ CHLUP, O., KUBÁLEK, J., UHER, J. *Pedagogická encyklopedie II*. Praha: Novina, 1939, str. 276.

Po vzniku republiky pak proběhl v roce 1920 učitelský sjezd, který byl velkou událostí. Přítomen byl i ministr školství a jedním z hlavních bodů programu byla školská reforma. V tomto roce na základech Ústřední rady učitelských organizací, působící v posledních letech světové války, vznikla ČOU, jež měla být vrcholnou a zastřešující organizací, sdružující jednotlivé učitelské spolky. Rozpory a mocenské zájmy ovšem vedly k roztržce a již v roce 1924 k odchodu Zemského ústředního spolku jednot učitelských v Čechách a v roce 1925 i Ústředního spolku jednot učitelských na Moravě a ve Slezsku. Vznikla pak další, nová ústřední organizace – Svaz učitelstva československého.

K roku 1938 tedy existovalo značné množství českých učitelských spolků – organizací sdružujících se pod jedním či druhým ústředním spolkem⁴⁴. Velká síla těchto organizací je již v počtu jejich členstva, například jen Zemský ústřední spolek jednot učitelských v Čechách měl 8407 členů a vydával týdeník, časopis Český učitel⁴⁵. K tomu dlužno poznamenat, že existovalo rovněž množství učitelských spolků německých i spolky polské a maďarské. Mimo to ještě působily organizace katolického učitelstva a spolek učitelů izraelských.

Potřeba sdružovat se a sdílet společné problémy měla od samého začátku základy ve specifickém postavení učitele ve společnosti. Vzhledem ke stupni vzdělání a zároveň sice nepřilíživému, ale přece jen stabilnímu hmotnému zajištění se učitelstvo nedalo zařadit ani do nižší, ani do vyšší třídy a jeho možnost působit na mladé lidi byla jistě nejen veřejností, ale i učiteli vnímána jako značný morální závazek. Lze říci, že činnost učitelských spolků měla těžiště v těchto oblastech:

- sdružování obecně, výměna zkušeností, komunikace s kolegy,
- snaha o změnu v přístupu k oficiálnímu vzdělání učitelstva,
- zvyšování vlastní odbornosti, přímé vzdělávání svých členů,
- snaha o zlepšení hmotných podmínek učitelstva,
- zájem o reformu školství, legislativu,
- kulturní, vzdělávací a „osvětová“ činnost navenek, směrem k veřejnosti.

Ačkoli učitelské organizace byly či chtěly být až na výjimky organizacemi nepolitickými, při politických stranách existovaly odbory či sdružení učitelstva jako poradní orgány. Vzhledem k počtu členstva i značnému množství jednotlivých spolků lze říci, že učitelské spolky, včetně spolků ženských, byly v letech 1918–1938 významnou aktivní skupinou účastnicí se života v občanské společnosti.

⁴⁴ Další učitelské spolky viz příloha č. 1.

⁴⁵ CHLUP, O., KUBÁLEK, J., UHER, J. *Pedagogická encyklopedie II*. Praha: Novina, 1939, str. 276.

Vrcholné učitelské organizace pak byly:

1. Československá obec učitelská s 13 550 členy, vydávající čtrnáctideník Časopis čsl. obce učitelské (sdružoval se v něm např. Říšský svaz československých učitelek a Zemský spolek učitelek domácích nauk v zemi Moravskoslezské),
2. Svaz učitelstva československého s 32 384 členy, vydávající měsíčník Československý učitel (sdružoval se v něm mj. Zemský spolek učitelek ručních prací a domácích nauk ve Slezsku a Ústřední jednota učitelek československých).

2 České ženské učitelské spolky

Původním a primárním důvodem ke sdružování žen obecně byla snaha pomoci potřebným, charita, později i např. snaha o vlastní vzdělávání⁴⁶. S rozvojem pracovního uplatnění žen i s rozvojem jejich společenské emancipace docházelo k rozvoji a vzniku dalších ženských spolků, zájmových, profesních, náboženských, národnostních či dělnických. Ženský spolkový život se plně rozvíjel zejména po vzniku samostatné republiky. Jen v Praze existovalo více než dvě stě ženských spolků (českých i německých) a jejich poboček⁴⁷. V roce 1922 byla založena Ženská národní rada⁴⁸, jež sdružovala jednotlivé ženské spolky a měla za cíl faktické zrovnoprávnění žen ve společnosti, např. již tehdy upozorňovala na nepoměr mezi platem ženy a muže za stejnou práci⁴⁹. Ženské učitelské spolky byly první profesní spolky založené ženami a zabývaly se problémy žen učitelek i problematikou postavení žen ve společnosti obecně.

Ženské učitelské spolky v období let 1918–1938 působily ve specifické situaci. Ženám bylo přiznáno volební právo a jejich rovnost s muži byla zakotvena v ústavě, přesto tomu reálné postavení žen neodpovídalo. Kromě stejných problémů a úkolů, jaké řešily ostatní učitelské spolky (nezaložené na základě příslušnosti k jednomu pohlaví, jakkoliv v nich muži převažovali), tedy školské reformy, vzdělávání učitelstva apod., se ženy ve své spolkové práci musely velice intenzivně věnovat obhajování základních ženských práv a jejich prosazení do reálného života. Byly to oprávněně a nepokrytě feministické organizace v pravém smyslu feminismu, tedy ve smyslu prosazování nikoliv stejnosti, ale vzájemné rovnosti žen a mužů.

⁴⁶ V roce 1865 byl založen v Praze Americký klub dam, jehož členkami bylo mnoho příslušnic významných pražských rodin. Tento spolek pomohl při zakládání dalších významných organizací – Ženského výrobního spolku i spolku Minerva. Spolky vznikaly i v dalších českých městech, jedním z nejvýznamnějších byla brněnská Vesna, proslulá hlavně svými pozdějšími ženskými školami. Významný byl rovněž roku 1903 založený Ženský klub český, vzniknuvší jako vzdělávací středisko, jehož činnost ale postupně přerostla v činnost politickou, prosazující především volební právo žen. LENDEROVÁ, M. A KOL. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009. ISBN 978-80-7106-988-1.

⁴⁷ LAŠŤOVKA, M., LAŠŤOVKOVÁ, B., RATAJ, T., RATAJOVÁ, J., TŘÍKAČ, J. *Pražské spolky, Soupis pražských spolků na základě úředních evidencí z let 1895–1990*. Příbram: Skriptorium, 1998. ISBN 80-902151-9-X, str. 715.

⁴⁸ Ženskou národní radu (spolu)založila v roce 1923 Františka Plamínková, významná česká politička, feministka a učitelka. Rada sídlila v Praze a měla svou pobočku v Brně. Sdružovala řadu ženských spolků (od roku 1924 i Svaz učitelstva odborných škol pro ženská povolání), vydávala časopis *Ženská rada*. Hlavním cílem bylo zavedení ústavou deklarované rovnoprávnosti žen do praxe. PEŠÁKOVÁ, K. *Ženské spolky jako cesta k ženskému vzdělávání*. Brno, 2006. Bakalářská práce. Masarykova univerzita v Brně, Filozofická fakulta.

⁴⁹ PEŠÁKOVÁ, K. *Ženské spolky jako cesta k ženskému vzdělávání*. Brno, 2006. Bakalářská práce. Masarykova univerzita v Brně, Filozofická fakulta, str. 2.

2.1 Vznik a rozdělení

Učitelké ženské spolky působily již od konce 19. století a byly velmi aktivní. Byly to první ženské profesní organizace hájící práva svých členek⁵⁰. Učitelky sice byly i členkami ostatních učitelských spolků, vzhledem k opatrnému a leckdy i nepřátelskému přijímání učitelek kolegy a jejich stále ještě fakticky nerovnoprávnému postavení bylo ale zřejmé, že tyto smíšené spolky nebudou zájmy žen-učitelek dostatečně zastupovat.

V roce 1884 vznikl Spolek pražských učitelek, později přejmenovaný na Sdružení československých učitelek⁵¹. V roce 1895 pak vznikla Jednota českých učitelek a Jednota učitelek Moravských⁵². Velké spolky měly své pobočky a odbory v různých místech republiky, existovalo i mnoho menších a specificky zaměřených spolků. Jmenovat lze např. smíchovský Klub učitelek, Spolek učitelek škol hospodyňských v ČSR, Sdružení katolických učitelek, které se např. otevřeně vyslovovaly pro celibát⁵³ (v Praze zaniklo v roce 1923), Umělecké sdružení českých učitelek hudby nebo Pěvecké sdružení pražských učitelek (zrušené až v roce 1951) či Spolek učitelek městských útulků v Praze⁵⁴. Po I. sv. válce v roce 1919 vznikla na valné schůzi Ústřední jednoty učitelek opozice vedená F. Plamínkovou vůči tomuto sdružení⁵⁵ a bylo založeno Volné sdružení čs. učitelek. Po roce 1919 se tedy původně jedna zastřešující ženská učitelská organizace rozštěpila na dvě organizace základní: Ústřední jednotu učitelek československých a Říšský svaz učitelek československých (který oficiálně vznikl z Volného sdružení učitelek až tři roky po roztržce, tedy v roce 1921).

K roku 1938 pak dle Pedagogické encyklopedie působily v Československu tyto hlavní české ženské učitelské spolky:

1. Ústřední jednotu učitelek československých (2125 členek, čtrnáctideník Časopis učitelek)
2. Říšský svaz učitelek československých (1636 členek, časopis List Říšského svazu čsl. učitelek), který sdružoval:

⁵⁰ LENDEROVÁ, M. A KOL. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009. ISBN 978-80-7106-988-1, str. 338.

⁵¹ Tamtéž, str. 339.

⁵² CHLUP, O., KUBÁLEK, J., UHER, J. *Pedagogická encyklopedie II*. Praha: Novina, 1939, str. 275.

⁵³ ODEHNALOVÁ, A. *České a německé učitelské spolky v Brně ve 2. polovině 19. století*. Brno, 2012. Bakalářská práce. Masarykova univerzita v Brně, Filozofická fakulta.

⁵⁴ LAŠŤOVKA, M., LAŠŤOVKOVÁ, B., RATAJ, T., RATAJOVÁ, J., TŘÍKAČ, J. *Pražské spolky, Soupisy pražských spolků na základě úředních evidencí z let 1895–1990*. Příbram: Skriptorium, 1998. ISBN 80-902151-9-X.

⁵⁵ Tento spolek je v Chlupově encyklopedii veden pod názvem Ústřední jednotu učitelek československých, v jiných zdrojích je však uváděn jako Zemská ústřední jednotu učitelek v Čechách. Roztržka vznikla údajně proto, že v roce 1919 měla být zvolena pro mnohé členy nepřijatelná starostka, údajně zdiskreditovaná z válečných dob.

- a. Sdružení československých učitelek (878 členek), jehož součástí byl Spolek učitelek moderních jazyků
 - b. Jednota učitelek moravských (758 členek)
3. Československý svaz učitelek domácích nauk (2420 členek, časopis – měsíčník Věstník učitelek domácích nauk na školách národních), který sdružoval
- a. Ústřední spolek učitelek domácích nauk v Čechách,
 - b. Zemský spolek učitelek domácích nauk v zemi Moravskoslezské,
 - c. Zemský spolek učitelek ručních prací a domácích nauk ve Slezsku.
4. Svaz čl. učitelek mateřských škol (včetně Jednoty učitelek mateřských škol hl. m. Prahy)

Dále působil v celé Československé republice jako středně veliký spolek SUOŠŽP – Svaz učitelstva odborných škol pro ženská povolání v ČSR (cca 900 členů, časopis Věstník ŽŠO, vycházející měsíčně).

Spolky měly své pobočky v mnoha městech celé republiky, byly výborně organizované, pořádaly valné hromady, vydávaly spolkové věstníky. Jejich členky zastávaly funkce předsedkyní či starostek, jednatelek, pokladních, redaktorek spolkových periodik, předsedkyň jednotlivých složek, revizorek i členek různých pracovních odborů a výborů. Míra organizovanosti ležela členkám na srdci, ve spolkových časopisech pravidelně vycházely výzvy mladým kolegyním, aby do organizace vstoupily.

2.2 Činnost, hlavní aktivity

Činnost českých ženských učitelských spolků se vyvíjela a reagovala na aktuální potřeby učitelek. Jejich celkové aktivity byly v podstatě podobné jako aktivity ostatních učitelských spolků, lišily se ale podstatně v jednoznačném prosazování zájmů žen-učitelek. Nešlo však o prosazování něčeho navíc, nějakých výhod, které by měly ženy mít oproti mužským kolegům⁵⁶, ale naopak šlo o boj o rovnoprávnost a skutečné, nikoliv jen deklarativní stejné postavení žen a mužů v učitelské práci, přiznané již od roku 1920 novou ústavou. Některé oblasti zájmu pak byly adekvátní zaměřením učitelské profese členstva spolků, jiné problémy řešily např. učitelky mateřských škol, jiné učitelky domácích nauk.

⁵⁶ Snad s výjimkou tříměsíční dovolené z důvodu mateřství.

2.2.1 Hájení práva žen na práci a rovnoprávnost

V průběhu let vznikaly různé zákony a nařízení týkající se postavení učitelstva (viz kapitola 1.6), mnohé z nich však byly takřka přímo namířeny (protiústavně!) proti ženám – učitelkám, zejména těm vdaným. Šlo zejména o tyto zákony⁵⁷:

- V roce 1920 nový návrh na celibát (po vyzrazení jeho přípravy se údajně nikdo k jeho autorství nechtěl přiznat).
- V roce 1923 další návrh na celibát – po svolání veřejného protestu byl stažen.
- V roce 1924 restriktivní zákon, zejména § 17, který zkracoval ženám penzi včetně penze po zemřelém manželovi a na jehož základě byly propouštěny vdané státní zaměstnankyně.
- V roce 1926 platové zákony, které nepřiznávaly ženám přídavky na děti, tzv. výchovné, jež muži dostávali automaticky, stačilo jen, aby nahlásili počet dětí. V zákoně bylo doslova uvedeno, že výchovné ženám-učitelkám nepřísluší, učitelky proto musely, pokud tento přídavek chtěly pobírat, podávat každoročně zvláštní žádost. Svévolně nesprávný výklad tohoto zákona ze strany byrokracie měl rovněž za důsledek, že se učitelkám nepřiznávalo, zkracovalo či odebíralo odbytné v případě odstoupení ze služby z důvodu provdání se (zde musel zasáhnout až nejvyšší správní soud, aby úředníci tento zákon nevykládali v neprospěch vdaných žen).
- V roce 1927 finanční zákon, kdy v návrhu ustanovení o daňových komisích bylo výslovně uvedeno pravidlo, že v nich mají zasedat „muži“, čímž toto právo bylo formálně upřeno ženám.
- V roce 1929 návrh zákona o vánočních příplatcích, které v případě, že státními zaměstnanci jsou oba manželé, měl dostávat jen jeden z nich; po mohutných protestech byl návrh změněn ve smyslu, že vánoční příplatek (čili 13 plat) měl dostat ten z rodiny, kdo má vyšší plat (v důsledku tedy opět muž).
- Následovalo vládní nařízení z roku 1934⁵⁸ o úsporných personálních opatřeních a roku 1938 vládní nařízení⁵⁹, jímž byly propouštěny vdané učitelky ve prospěch svobodných či mužů evakuovaných z obsazeného pohraničí.

Zákon mluvící ve prospěch učitelstva včetně žen byl zákon rušící celibát z roku 1919 a zákon paritní, přiznávající učitelstvu stejná práva jako státním úředníkům, který byl ale hned roku 1921 změněn snížením drahotního příplatku pro učitele o 30 %. Další zákon

⁵⁷ F. Plamínková. O právo žen ve veřejné službě, řeč přednesená v rozpočtovém výboru senátu 14. 10. 1930. *List Říšského svazu učitelek*, rok 1930, č. 16, str. 241–247.

⁵⁸ Vládní nařízení č. 252/1933 Sb. z. a n.

⁵⁹ Vládní nařízení č. 380/1938 Sb. z. a n.

zrovnoprávňující učitelky s jejich kolegy byl § 10 malého školského zákona, zavádějící paritu v obsazování učitelských míst (viz kap. 1.6.) Tento paragraf byl však muži-učiteli masivně napadán a stále bylo představiteli „smíšených“ učitelských organizací bojováno za jeho zrušení. Dělo se to přesto, že ženy, jichž byla z celkového počtu učitelstva přibližně třetina, v žádném případě nemohly obsadit celou polovinu míst i přesto, že pro ředitelská místa, jež byla předmětem boje nejvíce, platil jiný způsob obsazování⁶⁰.

Dalším předmětem snah ženských spolků bylo prosazení důsledného obsazování míst konkurzem a problematika finančního ohodnocení – zejména učitelky domácích nauk si stěžovaly na špatné mzdy a musely bojovat například o takové zařazování učitelek do platových tříd, aby nebyly poškozeny (šlo o uznávání kvalifikace i odučených let, které učitelka odučila ještě před převzetím do státních služeb). Rovněž byly poškozeny v případě, že učily méně než 18 hodin týdně. Zatímco ostatní učitelstvo pobíralo i v případě nižšího než předepsaného úvazku celý plat, učitelky domácích nauk dostávaly jen jeho poměrnou část.

Proti diskriminačním zákonům a ve prospěch §10 malého školského zákona (a proti snahám za jeho zrušení) vystupovaly prakticky všechny ženské učitelké spolky, nezřídka v úzké spolupráci s ŽNR, ačkoliv ne vždy koordinovaně (ani ženské učitelké spolky nebyly prosty vzájemných neshod). Aktivita jednotlivých spolků na tomto poli byly velmi rozsáhlé, byla psána memoranda, vysílány deputace na ministerstvo, osobně navštěvování poslanci a i na stránkách spolkových časopisů probíhala ostrá polemika týkající se tohoto problému. Zasilány byly stížnosti k nejvyššímu správnímu soudu i rozklady k zemské školní radě, často ve spolupráci s některou zastřešující organizací a jejím právním odborem.

Zvláštní aktivitu a průraznost v boji za rovnoprávnost učitelek pak vykazoval Říšský svaz učitelek v čele se senátorkou F. Plamínkovou, která kromě funkce předsedkyně tohoto spolku byla rovněž místopředsedkyní zastřešující ČOU i zakladatelkou a předsedkyní Ženské národní rady. Je tedy nasnadě, že právě Říšský svaz učitelek byl organizací výrazně feministickou a často bojoval proti mužským (nebo vlastně smíšeným) učitelkým organizacím, jejichž členové existenci ženských organizací neviděli rádi. Říšský svaz tak odmítl návrh SUČ na sjednocení všech učitelských organizací. Ani ostatní ženské učitelké spolky se nechtěly sdružovat společně s muži, Jednota učitelek například musela čelit doslova výhrůžkám mužů z ČOU, že organizaci, která by chtěla stát mimo svaz, „vyhlásí se boj“⁶¹. Rivalita mezi učiteli a učitelkami opravdu existovala, na Moravě například učitelé veřejně

⁶⁰ Na školy dívčí byly přednostně přijímány ředitelky, na školy chlapecké ředitelé, na školy smíšené byly vypisovány konkurzy s tzv. volnou konkurencí.

⁶¹ Výhrůžkám neustoupíme. *Časopis učitelek*, 1920, č. 16., str. 236.

vyzývali vdané učitelky, aby opustily svá místa ve prospěch mužů. Hájení ženských práv tedy bylo zcela namístě.

2.2.2 Reformní snahy, vzdělávání

Členky jednotlivých organizací i organizace jako celek se aktivně a s velkým nasazením účastnily na plánech školské reformy a zejména na plánech a projektech učitelského vzdělávání. Zástupkyně spolků se zúčastnily ankety MŠANO k reformě roku 1929 a spolky vesměs ustanovily odborné komise, které se reformními plány zabývaly v intencích svých oborů. Mnohé spolky se například postavily za ideu jednotné školské soustavy. Učitelky ručních prací prosazovaly zachování výuky svých předmětů v celkem velkém rozsahu a vyzdvihovaly jejich důležitost (jako důkaz uvedly na stránkách svého věstníku obsáhlou přednášku V. Příhody o významu domácích nauk ve vyučování). Zde ovšem narazily na nesouhlas a téměř pohrdání ze strany Říšského svazu učitelstva měšťanských škol (dále jen ŘSUMŠ), který chtěl ruční práce co nejvíce omezit, a dokonce i některých autorit, jako byl O. Kádner. Učitelky škol mateřských zdůrazňovaly význam mateřských škol jako institucí předškolní výchovy, nikoliv jen jako opatroven.

Reforma učitelského vzdělávání byla v centru zájmu učitelek stejně jako jejich kolegů. Prosazovaly vysokoškolské vzdělání učitelstva, přičemž učitelky ručních prací domácích nauk požadovaly zrovnoprávnění se svými literárními kolegyněmi, učitelky škol mateřských zase bojovaly proti možnosti, kterou měly absolventky středních škol, totiž skládat jen zkoušky způsobilosti pro vyučování ve školách mateřských bez předchozího absolvování dvouleté školy, což absolventky dvouletých škol ohrožovalo a dramaticky se tak zvyšovala jejich nezaměstnanost.

Protože oficiální změna situace v učitelském vzdělávání byla v nedohlednu, učitelky se samy i s pomocí svých spolků velmi aktivně vzdělávaly samy. Předně každý ze spolků realizoval mnoho odborných přednášek na nejrůznější témata o valných hromadách, v průběhu roku i o prázdninách, učitelstvo docházelo na oficiální kurzy pořádané MŠANO, ale hlavně se mnoho učitelek účastnilo běhů přednášek i specializovaných seminářů v pražské i brněnské ŠVSP. Opět byly podceňovány učitelky domácích nauk, jejichž uznání ČOU za řádné posluchačky na ŠVSP bylo docíleno až po intervenci F. Plamínkové.

Jako příklady takových vzdělávacích aktivit lze uvést například pořádání univerzitních extenzí Ženským spolkem učitelek domácích nauk na Moravě za přispění ČOU v rámci ŠVSP v Brně (přednášeli O. Chlup, V. Příhoda, I. A. Bláha), pořádání dvouletého vysokoškolského kurzu pro učitelky domácích nauk pro měšťanské školy při ŠVSP v Brně, kurz zdravotních

přednášek Československého červeného kříže (dále jen ČSČK) pro učitelky mateřských škol, speciální kurz při ŠVSP (v rámci pedagogického týdne) pro učitelky mateřských škol nebo cyklus přednášek o praxi na školách reformních v Duchcově, pořádaný Říšským svazem učitelek. Kurzů, přednášek, seminářů a dalších vzdělávacích aktivit velkého i menšího rozsahu probíhalo ještě mnohem více. Tyto svépomocné aktivity však nemohly nahradit oficiální reformu vzdělávání učitelstva.

2.2.3 Ostatní aktivity

Rozdíly v činnosti spolků souvisely s odborným zaměřením jejich členstva. Učitelky domácích nauk a ručních prací nejvíce řešily své, zákony dané nerovnoprávné postavení s ostatním učitelstvem a bránily se proti určitému despektu ze strany ostatního učitelstva k jejich předmětu. Vyzdvihovaly proto význam ručních prací a domácích nauk a v reformních návrzích kladly důraz na propojování tohoto s dalšími předměty (např. s matematikou či přírodovědou).

Veliký problém, ventilovaný i na stránkách jejich spolkového časopisu, měly učitelky domácích nauk se SUOŠŽP, ačkoliv jeho školy musely povinně absolvovat jako předstupeň svého profesního vzdělávání. Šlo o to, že Československý svaz učitelek domácích nauk (dále jen ČSUDN) vehementně prosazoval vzdělávání svých učitelek na jednoleté škole navazující na úplnou střední školu s maturitou, tzv. Akademii domácích nauk, což bylo v příkrém rozporu se zájmy SUOŠŽP. Spor došel tak daleko, že tyto dva spolky spolu nekomunikovaly a pokud, pak přes vzkazy novinách. Když byla jako učitelka na učitelský ústav pro učitelky domácích nauk jmenována absolventka učitelského ústavu pro učitelky ženských odborných škol, způsobilo to v řadách učitelek dom. nauk neuvěřitelný odpor a protesty. Učitelky domácích nauk také nevražily na učitelstvo škol měšťanských a jejich organizaci, protože ŘSUMŠ prosazoval zrušení nebo alespoň výrazné omezení hodin domácích nauk na měšťanských školách.

Učitelky škol mateřských řešily uznání svých škol jako institucí předškolního vzdělávání, nikoliv jako pouhých opatroven a intervenovaly u rodičů, aby posílali děti do školek. Dalším jejich problémem byla roztržičnost jejich školství – mnoho škol bylo měšťanských, jen některé byly státní, a tak zdaleka ne všechny učitelky měly jistotu státních zaměstnankyň. Iniciovaly a připomínkovaly návrh Zákona o mateřských školách, jenž měl zejména zajistit jednotnou organizaci mateřských škol v republice, určit povinnosti obcí a zavést povinnost účasti každého dítěte v předškolním vzdělávání. Řešily také národnostní otázku – nekontrolovatelný a nezákonný vznik německých institucí pro předškolní děti,

prezentujících se jako instituce sociální, reálně však fungujících jako mateřské školy, v pohraničních oblastech. Ještě větším problémem učitelek mateřských škol byla nezaměstnanost, v roce 1932 jich bylo nezaměstnaných na 500. Říšský svaz učitelek, věrný svým feministickým postojům, vyzdvihoval výhody koedukace, prosazoval právo učitelek učit i na chlapeckých školách a neúnavně hájil právo vdané ženy na práci.

Spektrum dalších aktivit jednotlivých spolků bylo široké a lze je shrnout do několika kategorií:

- spolupráce s ostatními organizacemi a spolky (účast na vzdělávacích aktivitách ČSČK, členství v ŽNR),
- účast na výstavách, exkurze, prezentace práce škol i spolků (Výstava soudobé kultury v Brně 1928, Mezinárodní kreslířský kongres, mezinárodní kongres dětství v Paříži 1931),
- praktická starost o členstvo (fond pro podporu nemocných funkcionářek spolku učitelek domácích nauk, speciální lázeňské slevy pro členstvo),
- styky s cizinou – mezinárodní výstavy, opatřování odborné literatury, stáže v zahraničí,
- vydavatelská činnost: věstníky jednotlivých spolků, časopisy pro veřejnost (Rodina a škola, odborné publikace, publikace pro začínající kolegyně),
- tvorba a ověřování nových metod práce, forem vyučování, tvorba pomůcek (odborné články, polemiky a návody tvořily značnou část textů ve spolkových časopisech),
- studijní zájezdy – na Moravu, Slovensko, Ukrajinu s možnostmi hospitací, setkávání a vzájemná inspirace,
- řešení konkrétních problémů jednotlivých učitelek, právní poradny, návody a doporučení, jak postupovat v případě potřeby hájit své zájmy oficiální cestou.

Členky ženských učitelských spolků tedy byly velmi aktivní a je zjevné, že jim osud jejich organizací a zejména kvalita jejich práce ležela na srdci.

Pro představu rozsahu činnosti spolků uvádím v příloze č. 2 aktivity Zemského spolku učitelek domácích nauk v zemi Moravskoslezské v letech 1926–1936.

3 Pohled na činnost ženského učitelského spolku – Svaz učitelstva OŠŽP

3.1 Odborné školy pro ženská povolání

Odborné školy pro ženská povolání byly podstatnou součástí školského systému od konce 19. století až do poloviny století dvacátého. V paměti zůstávají pod pojmem „školy rodinné“ či „rodinky“, fakticky ale není jejich význam plně doceněn. Počátek „rodinných škol“, správně tedy odborných škol pro ženská povolání, souvisí právě se spolky a s jejich snahami umožnit ženám získat takovou kvalifikaci, aby se mohly samy uživit, tyto školy tedy vlastně přímo navazovaly na nejstarší instituce ženského vzdělávání. Spolky zakládaly pro dívky kurzy a později i školy šití prádla a šatů či školy vaření, což byly obory, které si mohly dívky nejnadhěji osvojit i je využít. Byly to často jediné školy přístupné dívkám z chudých rodin či dívkám z malých obcí, jejich působení mělo tedy značný sociální rozměr.

Podrobnou charakteristiku a přehled vývoje dívčích odborných škol rodinných a živnostenských podala v *Pedagogické encyklopedii* R. Schützová, ředitelka Vesniných škol v Brně⁶². Již roku 1851 zřídil spolek Sv. Ludmila odpolední školu pro chudé dívky, v níž se vyučovalo šití a ručním pracím. Následovala dívčí škola Ženského výrobního spolku v Praze roku 1871 a v roce 1885 Městská pokračovací škola průmyslová s oddělením šití prádla a šatů a oddělením obchodním. V témže roce pak založil spolek Domácnost v Praze První českou kuchařskou školu. Spolek Vesna v Brně otevřel svou Pokračovací školu dívčí o rok později. Podobné školy pak vznikaly i v dalších městech, ponejvíce byly spolkové, výjimečně i městské, země i stát je nezřídka podporovaly subvencemi.

Učební osnovy těchto škol byly různé, základem však téměř vždy bylo oddělení šití prádla, šatů a kuchařsko-hospodyňské oddělení. Od roku 1906 měly tyto školy své inspektorky (R. Tyršovou a E. Kozlovou), od roku 1907 vydávaly vysvědčení nahrazující výuční list a v roce 1908 byla vydána organizační a učební osnova, jíž se měly řídit všechny tyto školy. Od roku 1912 měly některé z nich právo konat mistrovské zkoušky pro oděvníckou živnost. V kolínské Ženské průmyslové škole pro šití bílého prádla a oděvnictví se v roce 1915 vyučovaly dle školní zprávy tyto předměty: čeština, počty, živnostenské počty a živnostenské účetnictví, živnostenské písemnictví a všeobecné předpisy živnostenské, nauka o látkách a vedení domácnosti, zdravověda, dekorativní kreslení, kreslení stříhů, zpěv a tělocvik. Po roce 1918 nastal rozvoj těchto škol, jejich počet stále rostl. Zákon z roku 1922⁶³ upevnil jejich postavení ve školském systému tím, že je definoval, určil jejich základní typy a rozhodl o jejich postátnění, ale znamenal také určitou změnu v chápání jejich poslání. Dosud

⁶² CHLUP, O., KUBÁLEK, J., UHER, J. *Pedagogická encyklopedie I.* Praha: Novina, 1938, str. 237–239.

⁶³ Zákon č. 75/1922 Sb. z. a n.

se tyto školy nazývaly „dívčí odborné školy průmyslové“, nově však byly přejmenovány na „dívčí odborné školy rodinné a živnostenské“, zaměřené stejně tak na získávání kvalifikace pro povolání jako na vzdělávání žen plánujících zůstat v domácnosti. Novela tohoto zákona z roku 1923 umožňovala opět také vznik soukromých škol, které ovšem byly pod státním dozorem.

V roce 1934 bylo v Československé republice 102 československých škol s celkem 8092 žákyněmi a 9682 návštěvnicemi kurzů, 40 škol německých, jedna polská a jedna maďarská. Školy patřily pod III. odbor MŠANO a byly postupně postátňovány. Jejich absolvování bylo podmínkou pro přijetí dívek na některé další vzdělávací ústavy, například na ústav pro vzdělání učitelek domácích nauk. Existovaly tyto druhy dívčích odborných škol rodinných a živnostenských⁶⁴:

1. Dvouletá ženská odborná škola, jejíž absolvování bylo podmínkou pro vstup na navazující speciální školy, kterými byly:
 - a. Živnostenská pracovna pro šití prádla a pro šití šatů
 - b. Škola pro vychovatelky
 - c. Škola pro sociální službu
 - d. Speciální škola hospodyňského oboru
 - e. Škola pro vzdělání ústavních správkyn
 - f. Vyšší škola pro vzdělání dietních pracovnic
2. Odborná škola modistická
3. Roční rodinná škola
4. Roční rodinná škola pro absolventky středních škol
5. Pěti- až šestiměsíční škola pro vedení domácnosti
6. Pětiměsíční škola kuchařská
7. Škola pro pěstounky (opatrovnice kojenců a batolat)

Ke školám byly přiřčleněny:

1. různé kurzy šití a vaření, hospodářské kurzy,
2. lidové pokračovací školy,
3. školy pro pomocnice v domácnosti.

Podmínkou ke vstupu na dívčí odborné školy rodinné a živnostenské bylo dosažení alespoň 14 let věku a absolvování nižší střední školy nebo třetí třídy měšťanky. (To, že dívky

⁶⁴ Více viz přílohy č. 6 a 7.

mohly nastoupit na školu, aniž by absolvovaly IV. třídu měšťanky, se pak pro ně mohlo stát nevýhodou, viz kapitola 3.3.4.)⁶⁵

Učební plány ve školách byly podobné, vyučovalo se týdně 37–40 hodin. Ve školním roce 1931–32 vypadal například učební plán dvouleté školy rodinné v Rakovníce takto:

	I. ročník		II. ročník	
	1. pololetí	2. pololetí	1. pololetí	2. pololetí
Čeština	3	3	3	3
Dějiny vzdělanosti	2	2	2	2
Vychovatelství	2	2	2	
Zdravověda a péče o dítě				2
Nauka občanská			2	2
Počty a účtování	2	2	2	2
Kreslení	3	3	3	3
Šití prádla	12	12		
Spravování prádla		2		
Kreslení střihů na prádlo	2	1		
Šití šatů a modistství			12	14
Kreslení střihů na šaty			2	1
Vyšívání a práce ozdobné	2	2	2	2
Nauka o látkách	1		1	
Nauka o domácím hospodářství	2			
Nauka o potravinách		2		
Vaření	4	4	4	4
Hospodářská cvičení, praní a žehlení	Během hodin vaření, ve II. Ročníku			
Tělocvik	1	1	1	1
Zpěv	1	1	1	1
CELKEM	37	37	37	37
Nepovinná němčina	2	2	2	2
Nepovinná francouzština	2	2	2	2
CELKEM	41	41	41	41

⁶⁵ Měšťanka měla původně tři třídy, nastupovalo se na ni po 5. třídě školy obecné, od roku 1903 však byly zakládány při měšťanských školách jednoleté kurzy, tzv. IV. třídy měšťanky, kterými se doplňovalo a prohlubovalo obecné vzdělání. Byly základní podmínkou pro zaměstnání na některých státních úřadech. CHLUP, O., KUBÁLEK, J., UHER, J. *Pedagogická encyklopedie I.* Praha: Novina, 1938, str. 214.

Učební plány živnostenských pracoven dle Zatímního organizačního statutu byly (udávají se počty hodin týdně):⁶⁶

	Pro šití prádla nebo šatů	Pro vyšívání	Pro modistství
Živnostenské písemnosti a zákony	2	2	2
Živnostenské počty a účetnictví	3	3	3
Nauka o látkách	2	2	2
Nauka o kroji a vkusu	2	2	2
Kreslení	4	6	4
Šití	23		
Kreslení střihů	2		
Vyšívání a práce ozdobné	3	26	3
Modistství			25
CELKEM	41	41	41

Dívky nejčastěji vychodily dvouletou ženskou odbornou školu, jen některé z nich pak pokračovaly na školách speciálních. Ačkoliv tedy představitelé Svazu trvali na tom, že školy jsou školami středními a snažili se, aby k nim tak bylo přistupováno, studium na těchto školách mělo spíše charakter odborného učiliště.

Absolventky dvouleté školy, které ještě vychodily třetí ročník odborné školy, tzv. živnostenskou pracovnu, čili absolvovaly další rok odborné přípravy, pak obdržely vysvědčení na odchodnou, které mělo stejnou platnost jako výuční list. Toto vysvědčení opravňovalo jeho držitelku k získání živnostenského oprávnění na „živnost oděvníckou omezenou na šití ženských a dětských oděvů“. Dívky pouze vyučené mohly získat živnostenské oprávnění k výkonu živnosti „dámská krejčová“, reálně tedy v možnosti živit se na základě živnostenského oprávnění mezi absolventkou odborné školy pro ženská povolání a vyučenou dívkou nebyl. Absolventky tří ročníků odborné školy pro ženská povolání tedy měly vzdělání v úrovni odborného učiliště, ale vyšší než dívky, které se pouze vyučily u mistra. Dívka, která chtěla získat výuční list u mistrové, musela mít učební smlouvu

⁶⁶ *Zatímní normální organizační statut a učebné osnovy odborných škol pro ženská povolání*. Výnos min. školství a národní osvěty ze dne 7. května 1925, čís. 511.549-III. Státní nakladatelství v Praze, 1925.

s mistrovou, být pojištěna, být hlášena u společenstva a navštěvovat živnostenskou pokračovací školu, která trvala dva až tři roky⁶⁷, Tyto pokračovací školy (pro učně a učnice oděvních živností) byly připojeny i k odborným školám pro ženská povolání, například při Masarykově veřejné odborné škole pro ženská povolání v Rakovníce⁶⁸. To vše bylo příčinou nevraživosti krejčích, kteří v absolventkách viděli nekalou konkurenci (viz kap. 3.3.4). Ve skutečnosti se ovšem krejčí konkurence obávat nemuseli, protože dle zkoumání SUOŠŽP se většina dívek vdala, další měly ambice pracovat spíše v kanceláři a řemeslu se věnovalo jen malé procento dívek. V roce 1928/29 měly živnostenské pracovny 2294 žákyň, z toho 48 hospitantek, které nedostávaly vysvědčení na odchodnou. Přímou šitím šatů se živilo jen 385 abiturientek, některé z nich odešly ciziny, některé pracovaly jen na dobu přechodnou. Vzhledem k celkovému počtu 172 776 osob zaměstnaných v krejčovské živnosti jich tedy krejčím konkurovalo jen nepatrné množství⁶⁹.

MŠANO provedlo v roce 1928 rovněž statistické šetření o výdělečné činnosti absolventek živnostenských pracoven ženských průmyslových škol (od roku 1910/11 do roku 1922/23) a pracoven odborných škol pro ženská povolání (od roku 1923/24 do roku 1926/27). Z něj vyplynulo, že z 15 161 absolventek českých živnostenských pracoven v období 16 let bylo výdělečně činných v živnosti 3525 žen, v obchodě 457 žen, v kancelářích 936 žen, v učitelství 1245 žen, v rodinách 351 žen, celkem tedy 6514 žen. Zhruba 42 % absolventek tedy bylo výdělečně činných, více než polovina nikoliv (lze předpokládat, že tyto dívky se vdaly a věnovaly se péči o rodinu)⁷⁰.

Pokud jde o možnost pracovního uplatnění dívek po absolvování školy, kromě odchodu do praxe měly dívky další možnosti navazujícího vzdělávání. Svaz vydával seznam škol, na nichž mohly dívky dále studovat (viz kapitola 3.3.4 na str. 54), pro některé školy (např. pro ústav pro učitelky ručních prací a domácích nauk) bylo předchozí absolvování odborné školy pro ženská povolání povinné. Nepatrný zájem měly dívky o práci pomocnic v domácnosti, zejména pro nízkou prestiž této práce, nedostatek soukromí a nedostatek volného času, v neposlední řadě pro nejistou budoucnost, neexistovalo zde žádné pojištění v nemoci a pro stáří.

⁶⁷ KOPÁČ, J. *Dějiny školství a pedagogiky v Československu. Díl 1: České a slovenské školství a pedagogika v letech 1918–1928*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1971. ISBN 55-971-71, str. 139.

⁶⁸ Učební plán těchto pokračovacích škol zahrnoval tyto předměty: hospodářské nauky, písemnosti, odborné počty a kalkulace, občanskou nauku, národní hospodářství a zdravotnictví, speciální předměty pak byly dekorativní kreslení, nauka o látkách, odborné vyučování. Škola měla pět semestrů (dva ročníky), vyučovalo se týdně osm hodin, vždy jeden den v týdnu.

⁶⁹ Krejčí a my. *Věstník ŽŠO*, rok 1930, č. 2, str. 13.

⁷⁰ E. Kozlová: Několik poznámek k reformě odb. škol pro ženská povolání. *Věstník ženského školství odborného*, rok 1932, str. 28.

Učitelstvo literárních předmětů na těchto školách mělo aprobaci alespoň pro měšťanské či střední školy, učitelky kreslení (kterému bylo věnováno překvapivě dost vyučovacích hodin) byly absolventky školy umělecko-průmyslové a odborné předměty mohly učit jediné absolventky dvouletého ústavu učitelek odborných škol pro ženská povolání.

Ústavy učitelek odborných škol pro ženská povolání byly původně dva, pražský a brněnský, oba založené v roce 1910. Pražský ústav byl roku 1932 zrušen a brněnský přejet městem Brnem, později postátněn. Měl pak tři oddělení (odbor šití prádla, odbor šití šatů a odbor hospodyňský) a cvičnou školu. Ústav byl tříletý a podmínky pro přijetí na něj nebyly jednoduché: vyžadovala se zkouška z vyučovacého jazyka a počtů, zkoušky odborné, absolvování měšťanské nebo nižší střední školy, dvouleté odborné školy pro ženská povolání, absolvování příslušné živnostenské pracovny a roční praxe v živnosti. Vyučovacemi předměty byly kromě předmětů odborných také pedagogika, dějiny vzdělanosti, vychovatelství, živnostenské předpisy, počty a účetnictví, občanská nauka, zdravotní věda, tělocvik a branná výchova, hlavními obory pak šití šatů, šití prádla a obor hospodyňský. Ke školám (nejen ke školám pro učitelky, ale i ke školám běžným) byly leckde připojeny i internáty.

V roce 1923 byla učební osnova učitelek dvouleté školy pro oděvnictví (šití šatů) následující (v každém roce byla dvě pololetí, udáván je počet hodin týdně)⁷¹:

	I. ročník		II. ročník	
	1. pololetí	2. pololetí	1. pololetí	2. pololetí
vyučovací jazyk	2	2	2	2
nauka o umění	2	2		4
počty a účetnictví	2	2	2	2
Písemnictví	2			
nauka občanská	2	2	2	2
vychovatelství a péče o dítě	2	2	2	2
Hospodářství	2			2
nauka o látkách			2	1
Zdravověda	2	2		4
nauka o krojích			3	
dekorativní kreslení	4	4	4	4
šití a kreslení střihů	18	18	16	16
vyšívání a práce ozdobné	2	2	2	2
pokusy vyučovací			3	3
Zpěv	1	1	1	1
Tělocvik	1	1	1	1
CELKEM	42	38	40	44

⁷¹ Všeodborový archiv ČMKOS, SUOŠŽP, karton 2, C-II/159

Přestože dívčí odborné školy rodinné a živnostenské byly oblíbené i rozšířené, jejich pozice nebyla snadná. Vážnost a obecné uznání měla gymnázia či reálky, dívčí školy pro ženská povolání musely o uznání a pozitivní veřejné mínění i kladné mínění úředníků stále bojovat. Činily tak neustálou osvětou, články v tisku i osobními a písemnými intervencemi na ministerstvu.

Zajímavý je posun ve vnímání účelu těchto škol. Zatímco v době jejich zakládání bylo jejich cílem jednoznačně poskytnout žačkám kvalifikaci, která by jim umožnila žít se vlastními silami, v období po roce 1922 do popředí vystupuje jejich význam jako škol rodinných. Bylo zdůrazňováno, že i žena, jež se chce vdát a věnovat se domácnosti a výchově dětí v nové republice, má mít patřičné vzdělání, že práce ženy v domácnosti vyžaduje také jistou odbornost. Původní funkce, tedy získání kvalifikace, zůstala samozřejmě zachována, ale zřejmě díky stále větší účasti žen v ostatních formách vzdělávání (gymnázia, studium žen na školách vysokých) trochu ztrácela na významu. Absolventky živnostenské pracovní sice dostávaly vysvědčení, jež se i podle zákona rovnalo výučnímu listu, řemeslné povolání však vykonávalo jen malé procento z nich. Na tuto situaci školy reagovaly – obsah vyučování se rozšiřoval, i kvalifikace a možnost uplatnění byly stále větší. Přesto se většina absolventek nejčastěji vdala a věnovala se péči o domácnost.

Stále ovšem platilo, že pro dívky chudé či z vesnic byly tyto školy jedinou přijatelnou možností, jak získat kvalifikaci a vzdělání – zřejmě i proto, že studium na nich nemuselo trvat dlouho a bylo finančně méně náročné.

3.2 Vznik a vývoj Svazu učitelstva odborných škol pro ženská povolání v ČSR

Dnes již zcela zapomenutý ženský učitelský spolek, který byl přímo svázán s dívčími odbornými školami rodinnými a živnostenskými, byl Svaz učitelstva odborných škol pro ženská povolání (dále jen SUOŠŽP nebo Svaz). Vznikl v roce 1914 a až do roku 1938 byl pro dívčí odborné školy institucí hájící zájmy škol i jejich učitelstva. Svaz byl velmi dobře organizován a vyvíjel činnost v mnoha oblastech. Základní a nejdůležitější aktivity Svazu probíhaly na úrovni jednání se státními úřady, v rovině obecné i konkrétní se jeho nejvyšší představitelé zasazovali nejprve vůbec o prosazení a oficiální uznání těchto škol a dále pak o jejich rozvoj a o zlepšení podmínek pro učitelstvo. Na nižší úrovni pak ve Svazu pracovalo mnoho jeho členek i členů na dílčích úkolech, které dohromady tvořily rozsáhlou síť aktivit směřujících k zdokonalování práce škol, výuky i vzdělávání učitelstva.

3.2.1 Základní přehled působení SUOŠŽP v průběhu let 1918–1938

V prosinci roku 1908 inicioval ředitel dívčí průmyslové školy v Českých Budějovicích schůzi ředitelů ostatních dívčích průmyslových škol, která umožňovala věnovat se společným problémům (učební osnovy, vzdělávání učitelek) a zároveň navrhl uskutečnit sjezd učitelstva dívčích průmyslových škol, zatím však bez odezvy. Dalším impulzem byl až po pěti letech článek uveřejněný roku 1913 v Krejčovských listech č. 14 ze dne 31. 7. V něm je práce dívčích průmyslových škol podrobena velice ostré kritice co do obsahu vyučování, jeho kvality i výsledků. Podnětem k napsání článku byl strach krejčích z konkurence (viz kapitola 3.1). Článek vyvolal ostré reakce. V časopise Ženský obzor byl uveřejněn text, který upozorňuje zejména na to, že ve školách s právem veřejnosti, jakými mnohdy tehdejší dívčí průmyslové školy byly, se učí dle osnov vydaných ministerstvem a absolventky mají průkaz tovaryšské způsobilosti a mistrovskou praxi.

Článek v Krejčovských listech byl bezprostředním spouštěčem procesu založení organizace, která by učitelstvo dívčích průmyslových škol sjednocovala a umožnila mu společný a efektivní postup při řešení společných problémů. Dne 1. 11. 1913 proběhla první schůze delegátů a bylo přijato usnesení o založení Svazu českých ženských průmyslových škol odborných v Čechách, na Moravě a ve Slezsku⁷². Při založení Svazu bylo přítomno 38 zástupců učitelských sborů. V činnost byl uveden 1. 1. 1914, na poradní schůzi pořádané před založením Svazu bylo dle listiny přítomno 18 žen a 18 mužů⁷³. Členy Svazu mohli být jako činní členové školní výbory, ředitelé a ředitelky, učitelé a učitelky a jako přispívající členové významné osobnosti a korporace.

První valná hromada se konala 13. 4. 1914 v Praze v Resselově ulici ve škole Ženského výrobního spolku. V tomto okamžiku bylo již do Svazu přihlášeno 157 členů, z toho 152 činných (z toho šest kuratorií škol) a pět přispívajících. Hostem byla odborná inspektorka E. Kozlová. Na této valné hromadě byl poprvé zvolen budoucí dlouholetý předseda Svazu Antonín Rudl, ředitel dívčí průmyslové školy spolku Vesna v Hořicích. Jedním ze dvou místopředsedů byla zvolena B. Šalomounová, ředitelka Obchodní a pokračovací průmyslové školy dívčí Ženského výrobního spolku českého v Praze, a zvolen byl také devítičlenný výbor Svazu (výkonný orgán). Byl přijat návrh na vydávání spolkového časopisu (Věstník OŠŽP), zatím čtyřikrát ročně, který byl členstvu distribuován zdarma⁷⁴. Valné hromady se od této

⁷² Vždy bylo důsledně dodržováno rozdělení na Čechy, Moravu a Slezsko a nutno říci, že (budoucí) moravský okrsek byl ve svazové práci velmi aktivní, dalo by se říci neaktivnější.

⁷³ Zde je možno sledovat, jak s postupem času rostl počet žen v orgánech Svazu a jak se organizace stává jednoznačně ženským spolkem.

⁷⁴ Na této valné hromadě také zazněla první kritika – kritizovány byly ústavy pro vzdělávání učitelek ženských průmyslových škol; proti kritice vystoupila E. Kozlová a sklídila za své vystoupení aplaus.

doby konaly (kromě zcela výjimečných situací) každý rok a dodržována byla víceméně i snaha střídát místo konání valných hromad – Čechy a Moravu.

Nadějný rozvoj Svazu a jeho činnost byla výrazně utlumena a omezena v době první světové války. Přesto vyšlo 15. 11. 1914 první číslo Věstníku, v němž bylo např. uvedeno, že v letech 1912–1913 bylo v odborných školách pro ženská povolání 8 874 žákyň a 669 hospitantek (tzn. posluchaček, které nedostávaly závěrečné vysvědčení). Rovněž se zde objevuje první zmínka o dlouhodobém (a nikdy zcela uspokojivě vyřešeném) problému podceňování odborných učitelek (článek R. Tyršové), které jsou finančně ohodnocovány méně než učitelky literární.

V období krátce po vzniku republiky šlo o boj o další osud, až přežití dívčích průmyslových škol. Hrozilo, že budou ministerstvem zařazeny do stejné kategorie jako živnostenské pokračovací školy⁷⁵. V roce 1918 vzniklo usnesení Svazu, které s nadějí očekává pozitivní změny a nové uspořádání školství v nové republice⁷⁶. Svaz usiloval o to, aby dívčí průmyslové školství nadále patřilo pod MŠANO, veškeré ženské školství má být v budoucnu zřizováno a udržováno státem. Vzdělávání a kvalifikace učitelstva má být na stejné úrovni jako kvalifikace učitelstva na měšťankách, ženské průmyslové školy musí být reorganizovány a jejich učební osnova rozšířena. Zmíněna je jmenovitě nutnost výuky „občanské nauky s důrazem na volební právo žen a jejich povinnosti v životě veřejném a politickém“. Ministerstvo nakonec povolilo účast dvou zástupců Svazu v poradním sboru ministerstva v sekci III (školy odborné). Svaz je považován ministerstvem za partnera k jednání zejména pro svůj charakter zastřešující organizace, v této době sdružuje již 36 škol.

V roce 1919 došlo k první změně názvu: spolek se přejmenoval na Sdružení ženských škol odborných v Československé republice. Byla řešena také otázka, zda se připojit k organizaci škol průmyslových; většina členů se rozhodla pro nezávislou samostatnou organizaci. Dne 31. 5. 1919 proběhla veřejná manifestační schůze na podporu požadavků ženských odborných škol a jejich učitelstva. Účastnil se také Ústřední spolek českých žen, Ženský klub a Svaz práce na ochranu ženy v Československé republice. Je vznesen

⁷⁵ Šlo o povinné školy pro učňovskou mládež, která do nich chodila v rámci svého učňovského poměru, a mistři byli povinni účast v nich umožnit.

⁷⁶ V této době probíhají v celé zemi velké změny a jejich odrazem jsou i návrhy a náměty nejen poslanců Národního shromáždění, ale také spolků a jednotlivců. Např. poslankyně B. Viková-Kunětická navrhuje zřízení bezplatných hospodyňských kurzů pro dívky, které chtějí pracovat jako pomocnice v domácnosti, zestátnit ochranu matek kojenců, kterou dosud vykonávaly soukromé spolky, a dokonce zřídit při ministerstvu vnitra úřad pro péči o ženy a poradny pro ženy. Svaz zase navrhuje konání celoročních povinných kurzů šití a vaření na všech dívčích školách, lyceích, gymnáziích, učitelských ústavech i obchodních akademiích. Jde o dobu velmi hektickou, kdy každý subjekt i mnoho jednotlivců chtělo přispět radami a návrhy ke zdárnému vytvoření dobře fungující nové svobodné republiky.

požadavek na postátnění ženských odborných škol (proces postátnění pak bude probíhat prakticky po celou dobu první republiky), rovnocennost učitelstva s učiteli státních škol mužských, osamostatnění škol i budovami, pomůckami a inventářem.

Boj za zákonnou úpravu právních poměrů ženského odborného školství probíhal zejména v roce 1920. V roce 1921 patří již dívčí odborné školy rodinné a živnostenské pod odbor III na MŠANO a jedná se intenzivně o postátnění těchto škol (v roce 1921 je učitelek škol Svazu – bez ředitelů – 420). V otázce postátnění dívčích odborných škol pro ženská povolání se Svaz angažoval velkou měrou a prakticky nepřetržitě po celou dobu trvání první republiky (viz kapitola 2.3.1). Svaz stále upozorňoval na to, že dívčí odborné školy jsou školy střední⁷⁷ a dlouhodobě bojoval za zařazení odborných učitelek do patřičné platové skupiny, ne vždy s úspěchem. Rovněž literární učitelé na dívčích školách byli v obtížné situaci a Svaz se to snažil změnit. Byli ministerstvem zařazováni do nižších platových tříd než učitelé na školách měšťanských (ačkoliv museli mít stejnou kvalifikaci).

V roce 1920 proběhla Svazem iniciovaná schůze Národního shromáždění, na níž se jednalo o budoucnosti odborných ženských průmyslových škol. Šlo o návrh poslanců Národního shromáždění na zestátnění, reorganizaci a rozmnožení ženských průmyslových a hospodyňských škol a upravení hmotných poměrů učitelstva těchto škol. Národní shromáždění nakonec přijalo zákon o dívčích odborných školách dne 17. 2. 1922⁷⁸. Dle tohoto zákona měly být tyto školy mimo jiné nadále zřizovány a udržovány státním nákladem (postátněny); pokud bude zřizovatelem obec, převezme jen starost o budovu a ostatní náklady ponese stát. Učitelky měly být zařazeny do skupiny B státního úřednictva, a to i ty, které nebyly absolventkami učitelských ústavů, ale učily minimálně od roku 1913.

V této podobě se výsledek jednání v Národním shromáždění jevil jako zásadní a zlomový úspěch Svazu, důsledek jeho intervencí a neutuchajících jednání s poslanci a vysokými státními úředníky. Svazu pomohla (kromě jiných) zejména poslankyně F. Zemínová, která ve své parlamentní řeči zmiňuje 56 dívčích odborných škol v republice (na Slovensku byly zakládány až po roce 1918 a již jako zcela státní – jak z hlediska personálního, tak hmotného). Zákon sám byl pozměněn a upraven dalším zákonem z roku 1923⁷⁹, který umožňoval i vznik nových soukromých odborných škol a který zejména svým paragrafem 37 oddálil postátnění škol – prodloužil jeho lhůtu až do roku 1934. Počet škol se

⁷⁷ Nicméně tyto školy mezi střední školy zařadit nelze, dívky nekončily maturitou, jen závěrečnými zkouškami v případě, že pokračovaly ve studiu ještě třetí rok, rovněž délka studia byla nejednotná. Střední školy byly oba ústavy pro vzdělávání učitelek odborných škol pro ženská povolání.

⁷⁸ Zákon č. 75/1922 Sb. z. a n.

⁷⁹ Zákon č. 252/1923 Sb. z. a n.

stále zvyšoval, v roce 1924 jich bylo již 66 v Čechách, na Moravě a Slezsku a na Slovensku (a dalších 26 německých a jedna maďarská), během dvou let tedy přibylo těchto škol deset⁸⁰.

V dalších letech Svaz spolupracoval na tvorbě NOS – normálního organizačního statutu škol, který byl definitivně přijat v roce 1934. Vznikala rovněž systemizace míst a učitelské síly měly být postátňované v souladu s touto systemizací. Svaz intervenoval na MŠANO ve snaze zajistit, aby potřeba počtu učitelských míst na dívčích odborných školách nebyla při systemizaci podceňována. Problém systemizace je řešen opakovaně, v roce 1928 je stále ještě např. na 77 školách systemizováno jen 26 ředitelských míst (ostatní ředitelé tedy stále nemohou přejít do státních služeb).

V roce 1928 se opět změnil název ze „Sdružení“ na Svaz odborných škol pro ženská povolání v republice Československé. O Sdružení se píše v tisku, někdy i oprávněně kriticky⁸¹. Na konci školního roku 1926/27 bylo dívčích odborných škol 120, z toho 86 československých (na Slovensku 10 a další byly zřizovány) a 34 německých, celkový počet žákyň byl 27 210. Statistika uveřejněná ve Věstníku č. 2 z roku 1928 ale neříká, kolik z těchto žákyň bylo tzv. řádných, tedy účastnících se pravidelného denního studia alespoň na jednoleté škole.

V roce 1929 byl po rezignaci předsedy Rudla odcházejícího do výslužby zvolen nový předseda Svazu, kterým se stal Ludvík Červinka, dosavadní dlouholetý redaktor Věstníku. V tomto roce bylo také na MŠANO ustaveno v rámci odboru III pro průmyslové školství oddělení 5, jež mělo v referátu právě dívčí odborné školy rodinné živnostenské. Od roku 1930 vychází Věstník měsíčně.

Svaz se stále ukazuje jako organizace demokratická, v níž je místo na projevení osobních názorů; např. členka Svazu A. Herelová si oficiálně stěžuje na poměry ve Svazu a nedostatečnou informovanost okrsků z centra. Přesto, či právě proto byla posléze zvolena II. místopředsedkyní Svazu. Dochází i k osobním sporům a boji o funkce ve Svazu, nikoliv ale v míře, která by významně ovlivnila jeho práci. Ze Svazu například v roce 1932 odchází ředitel J. Vondrák (dlouholetý pokladník a redaktor Věstníku) – skutečnou příčinou je osobní spor a pocit křivdy, deklarovanou příčinou skutečně existující zdravotní problémy. V polovině roku 1932 má Svaz 698 platících členů, z toho 643 žen.

⁸⁰ Německé odborné školy pro ženská povolání měly rovněž svou zastřešující organizaci, jejíž dlouholetou předsedkyní byla M. Munková. Obě organizace vzájemně spolupracovaly, nicméně jejich vztahy, pokud lze soudit z archivu Svazu, byly velmi korektně odtazité. Příkladně se zástupci Svazu a německé organizace vzájemně účastnili valných schůzí a společná byla též účast v Museu OŠŽP.

⁸¹ Za servilnost a nedostatek učitelského sebevědomí bylo právem kritizováno např. veřejné blahopřání Svazu ministru Hodžovi, v němž se objevily obraty jako „... ráčil jste se v plné svěžesti dočkat významného jubilea“. Všeodborový archiv ČMKOS, SUOŠŽP, karton 3, C-II/238

V roce 1933 Svaz opět intervenuje na MŠANO a vypracovává memorandum s požadavky ke zlepšení situace škol a učitelstva. Jde o započítání služební doby na jiných typech škol odučených do výměru výslužného, poskytování záloh substitučního nákladu⁸², o zavedení čtyř klasifikačních období (povoleno) a o zavedení nepovinného učení psaní na stroji a těsnopisu (nepovoleno). Memorandum však nebylo na radu senátorky F. Plamínkové odesláno, bylo rozhodnuto počkat, až pomine hospodářská krize.

Svaz se stavěl za své členy, významně zakročil ve prospěch dosavadního ředitele ve Slezské Ostravě, na jehož místo se snažila místní Čs. strana socialistická dosadit svého člověka: byl vyvinut organizovaný tlak na úrovni místní, okresní, krajové i říšské. Svaz uskutečnil protiakci – slezský okrsek napsal všem členům zemského výboru a vyvinul takové organizované a účinné úsilí, že hlasování proběhlo ve prospěch dosavadního ředitele – člena Sdružení.

V roce 1934 rezignoval na post předsedy L. Červinka, od této doby se vedení svazu dostává do ženských rukou. Předsedkyní byla (na valné schůzi roku 1935) zvolena dosavadní místopředsedkyně R. Schützová, správkyně Masarykova státního ústavu ku vzdělání učitelek odborných škol pro ženská povolání v Brně. V roce 1934 byl schválen Normální organizační statut (dále jen NOS), v němž již díky tlaku Svazu nejsou školy označovány jako „dvouletá škola rodinná“, ale jako „dvouletá odborná ženská škola“.

Na valné hromadě v roce 1935 došlo k podstatné a rozsáhlé úpravě fungování Svazu, včetně nových stanov a zavedení jednacích řádů. Byly zavedeny normalizované formuláře pro zasílání okrskových zpráv. Opět byl změněn název spolku na Svaz učitelstva odborných škol pro ženská povolání v Československé republice.

Přes velkou aktivitu členstva a zejména funkcionářů se na valnou hromadu v roce 1937 přihlásilo velmi málo členů, zřejmě z důvodu jejího konání na Slovensku a finančních i časových nároků z toho plynoucích. Školy Svazu byly také opomenuty při celostátním počtářském výzkumu, proti čemuž Svaz podal protest.

V roce 1937 se stále více projevují reakce na neutěšenou mezinárodní situaci a ohrožení národní bezpečnosti. Je patrné obrovské odhodlání jednotlivců i organizací překonat toto složité období a účinně se připravit i na nejhorší. Zářij roku 1938 bylo šokem a naprosto neočekávaná situace ovlivnila i dění ve Svazu. Největší a v podstatě zoufale neřešitelný problém byl příval uprchlíků z pohraničí, v němž Svaz přišel o mnoho škol. Postátňování, které dosud nebylo ukončeno, bylo zastaveno, články ve Věstníku cenzurovány.

⁸² Zastupoval-li na škole státní učitel z jiné školy, škola mohla žádat stát o jeho plat, ale s proplacením tohoto osobního nákladu byly ze strany úřadů průtahy a učitel nezřídka zůstal i několik měsíců bez platu. Svaz v reakci na tuto situaci podal žádost o vyplacení záloh.

Rok 1938 byl pro Svaz, stejně jako pro ostatní spolky, likvidační. Byla založena Strana národní jednoty a při ní Sdružení školských a osvětových pracovníků, do něhož musel Svaz vstoupit. Brzy na to, se vznikem protektorátu Čechy a Morava, vznikla jediná strana – Národní souručenství – a to už byla předzvěst konce spolku. Do roku 1942 ještě vycházel Věstník, v činnosti také zatím zůstalo Museum (viz kapitola 3.3.8). Rychlý a smutný konec činnosti tak aktivního a výborně organizovaného spolku, jakým byl Svaz učitelstva odborných škol pro ženská povolání v ČSR, předznamenal budoucí dlouhé neutěšené roky likvidace občanské společnosti u nás.

3.2.2 Organizace Svazu

Při založení měl Svaz dva hlavní deklarované účely: hájit zájmy a podporovat snahy ženských průmyslových škol a jejich učitelstva „po rozvoji, po úpravě a zdokonalení“ a řešit veřejné stavovské a odborné otázky s těmito školami související. Svaz tak měl činit mimo jiné prostřednictvím valných hromad, sjezdů, schůzí a anket, peticí, rezolucí, návrhů, žádostí úřadům a zákonodárným sborům i jednotlivcům, přednášek, odborných kurzů a výstav.

Členové byli čestní bez příspěvků, činní a přispívající (obě tyto skupiny s ročním příspěvkem). Spolek měl předsednictvo (předseda, místopředseda, jednatel, pokladník) a devítičlenný správní výbor (se šesti náhradníky) a dva revizory účtů, volené valnou hromadou. Na první valné hromadě, 13. 4. 1914, bylo zvoleno do správního výboru šest žen a čtyři muži. Na valné hromadě roku 1919 byl počet členů výboru rozšířen na dvanáct, poměr žen a mužů se v průběhu let měnil ve prospěch žen.

Spolkové záležitosti se projednávaly na členských schůzích. Efektivitu práce již v prvních letech měla zajistit možnost zřizování odborů (správní, vzdělávací apod.). Členové Svazu byli rozděleni podle území v okrscích, jichž bylo sedm. Okrsky byly považovány nejen za prostředníky mezi výborem a členstvem, ale byly svéprávné ve významu vlastní spolkové práce.

Ve třicátých letech dvacátého století, kdy zažíval Svaz svůj největší rozkvět, byla jeho organizace již velmi podrobně rozpracovaná. Byla vydána legitimace č. 900, tolik měl v té době Svaz členů. Jejich získávání zejména mezi řadovými učitelkami bylo ovšem z dnešního hlediska trochu problematické: neorganizovaná učitelka byla navštívena členy Svazu a dotazována, proč není organizovaná – a to v podstatě tak dlouho, dokud do organizace nevstoupila. Tak bylo dosaženo toho, že téměř neexistovaly učitelky dívčích odborných škol rodinných a živnostenských, které by nebyly členkami Svazu.

V roce 1936 nově schválené stanovy SUOŠŽP deklarují tento účel spolku:

„Účelem spolku je pracovati k rozvoji a prospěchu odborných škol pro ženská povolání v Československé republice a jejich učitelstva. Je tedy účelem spolku:

1. organizovati učitelstvo odborných škol pro ženská povolání,
2. pečovati o právní zájmy učitelstva, jakož i o zdárný rozvoj odborných škol pro ženská povolání,
3. podporovati členy a příslušníky jejich rodin hmotně, ...,
4. usilovati o zdokonalení vědecké a odborné přípravy učitelstva odborných škol pro ženská povolání,
5. povznášeti národní kulturu.⁸³

Svaz také přijímá členy, vybírá členské příspěvky a přijímá dary a subvence, zřizuje pracovní odbory a sekce pro řešení speciálních otázek a zřizuje okrsky, vydává organizační časopis, organizuje činnost vnější tím, že navazuje a udržuje styky s jinými (zejména stavovskými) organizacemi, usiluje o prohloubení vzdělání učitelstva a hájí jeho právní a hmotné zájmy.

Správními orgány jsou valná schůze, výbor, širší a užší předsednictvo a hospodářští a účetní dozorcí. Výbor má předsedkyni, dvě místopředsedkyně a dalších dvanáct členů. Dalšími funkcionáři (členy výboru) jsou první a druhá jednatelka, pokladní a hlavní redaktorka. (Funkce ve stanovách z roku 1936 jsou již důsledně uváděny v ženském rodě s poznámkou, že vše uvedené o funkcionářkách ženách platí i o funkcionářích mužích.) Výbor spolku zřizuje územní okrsky a pracovní odbory. Obě tyto jednotky jsou vnitřní orgány spolku bez samostatného působení navenek, mají své jednací řády.

Okrsků je v této době sedm: pražský, východočeský, západočeský, jihočeský, moravský, slezský a slovenský. Do jejich povinností spadá zejména zajistit, aby všechno učitelstvo v obvodu okrsku bylo organizované, vysílají referenty do pracovních odborů Svazu, zařizují okrskové odborné sekce a vysílají do ústředních sekcí své zástupce. Okrsky také pořádaly schůze, ankety, přednášky, odborné kurzy, účastnily se výstav a sbírek, vydávaly publikace a školní pomůcky. Okrsky měly volené funkcionářky podle vzoru Svazu – okrskovou předsedkyni, místopředsedkyni, jednatelku a pokladní a dále odborné referenty pracovních odborů Svazu. Pro zlepšení komunikace s vedením okrsku a členstvem měli být na každé škole zvoleni důvěrníci, kteří zajišťovali styk se členstvem. Okrskové zprávy na valné hromady byly zasílány na normalizovaných formulářích, což umožnilo lepší sledování práce jednotlivých okrsků.

Pracovní odbory Svazu byly tři: reformní, právní a propagační. Reformní odbor propracovával návrhy na zlepšení organizace a vnitřní úrovně odborných škol pro ženská

⁸³ Stanovy SUOŠŽP, *Věstník OŠŽ*, rok 1937, str. 7.

povolání a zastřešoval vědeckou a odbornou přípravu učitelstva, právní odbor hájil právní a také hmotné zájmy škol i učitelstva a propagační odbor informoval veřejnost o odborných školách pro ženská povolání, propagoval školy v zahraničí (viz kapitola 3.3.5). Práce v odborech se účastnili okrskoví referenti a další funkcionáři. Pracovní odbory pak jednaly ve schůzích a ke spolupráci využívaly zejména písemný styk.

Ve Svazu již dlouho existovaly na úrovni jednotlivých okrsků pracovní sekce podle vyučovacích předmětů. Nyní byl prosazen vznik sekcí ústředních, které zejména měly dávat podněty k činnosti reformního odboru a zároveň plnily úkoly tímto odborem jim přidělené. Ústřední sekce byly čtyři: sekce technických předmětů (soustřeďující vyučovací předměty šití prádla, šití šatů, kreslení stříhů, spravování prádla, kreslení, vyšívání, modistství, nauku o látkách, nauku o krojích), sekce hospodyňská (soustřeďující vyučovací předměty vaření, domácí hospodářství, nauka o potravinách, hospodářská cvičení, praní a žehlení, stolničení), sekce pro jazykové a vlastivědné předměty (soustřeďující vyučovací předměty jazyk vyučovací, cizí jazyky, vychovatelství, dějiny vzdělanosti, vlastivěda, zdravotověda a péče o dítě, zpěv, tělocvik) a sekce pro předměty obchodní a právní (soustřeďující vyučovací předměty počty, účetnictví, živnostenské písemnosti a zákony, občanská nauka). Předsedkyně sekcí byly zároveň členkami reformního odboru.

Svaz konal od roku 1913 do roku 1938 (s výjimkou roku 1916) valné schůze, na nichž bylo jednou za tři roky voleno předsednictvo, byly uveřejněny jednatelské zprávy (později byly uváděny ve Věstníku před konáním valné hromady) a zpráva pokladní. Rovněž byly při valných hromadách pořádány vzdělávací programy, přednášky či exkurze.

Lze konstatovat, že organizace Svazu byla velice propracovaná a zřejmě dosti funkční. Vzhledem k velkému množství organizačních jednotek různého druhu a k množství funkcí byla příležitost pracovat pro Svaz celkem veliká. Ačkoliv klíčová místa samozřejmě zastávaly většinou ředitelky (případně ředitelé) škol, i řadové odborné učitelky měly prostor pro práci ve Svazu otevřený.

3.3 Oblasti činnosti

Činnost Svazu byla rozsáhlá, organizovaná a podřizovala se jasným cílům, deklarovaným už v prvních stanovách: hájit a podporovat zájmy odborných škol pro ženská povolání a jejich učitelstva. Toho Svaz dosahoval mnoha způsoby – jak lobbingem na vysoké úrovni ze strany výboru a představitelů Svazu, tak každodenní prací jednotlivých členů podle jejich odbornosti a schopností.

3.3.1 Postátňovací akce

Jedním z nejdůležitějších úkolů, který Svaz po vzniku samostatné republiky měl, bylo prosadit postátňování škol a učitelstva Svazu⁸⁴. Dosavadní odborné školy pro ženská povolání byly většinou zřizovány městy či spolky, které také nesly náklady na budovy i na platy učitelstva. To se mělo změnit po vzniku republiky. Nová organizace státu, vznik MŠANO a naděje spojované se vznikem samostatné republiky vedly Svaz k zahájení dlouhodobé práce na uznání dívčích škol, posílení jejich prestiže a jejich převzetí státem, a to převzetí nákladů hmotných i personálních.

Problémy vyvstaly již v roce 1918, kdy byly odborné školy pro ženská povolání (nyní ještě nazývané průmyslové) opomenuty při vytváření poradního sboru sekce III odborného školství. Hrozilo, že dívčí odborné školství bude zařazeno mezi školství učňovské, což Svaz odmítal připustit, oprávněně přesvědčen o tom, že vzdělávání poskytované dívkám v odborných školách pro ženská povolání je kvalitativně i kvantitativně vzdělávání učňovskému nadřazeno. Zařazení odborných škol pro ženská povolání mezi školy učňovské zabránily dopis a deputace Svazu u státního sekretáře F. Drtiny, který přiznal Svazu dva členy do poradního sboru, a školy byly zařazeny do odboru pro střední odborné školy.

Za požadavky Svazu se postavili poslanci F. Zemínová, L. Zatloukalová, B. Ecksteinová, O. Srdínko, J. Krejčí, P. Maxa a další a na schůzi v roce 1920 navrhli zestátnění, reorganizování a rozmnožení odborných ženských průmyslových a hospodářských škol a upravení jejich hmotných poměrů. Návrh ve formě rezoluce byl přijat, prosazen byl však jako zákon až v roce 1922⁸⁵.

Zákon stanovuje základní typy škol. Odborné školy pro ženská povolání mají nyní být zřizovány rozhodnutím MŠANO. Zřizovatel opatří budovu, osobní náklady převezme v případě zřízení školy stát, věcné a správní náklady bude hradit kuratorium školy z jejich příjmů. Dosavadní dívčí odborné školy měly být podle tohoto zákona do dvou let od působnosti tohoto zákona postátňovány.

⁸⁴ Postátňovány mohou být instituce, nikoliv lidé, v archivních materiálech Svazu i ve Věstníku ŠŽP i v ostatních spolkových časopisech se však opakovaně mluví o postátňování učitelů nebo ředitelů. V těchto případech jde o převzetí osobních nákladů na učitele státem, učitel se tedy stává státním zaměstnancem se všemi výhodami i nevýhodami tohoto stavu. Jelikož ale učitelstvo jednotlivých škol nebylo přebíráno do státních služeb najednou, ale postupně a velmi zdlouhavě a jednotlivě, tak, že v některých školách byly postátňovány jen některé učitelky, budu používat ve shodě s materiály Svazu výraz „postátňování“ i ve vztahu k osobám.

⁸⁵ Zákon ze dne 17. 2. 1922 č. 75 Sb. z.

Učitelstvo dívčích odborných škol tedy mělo být nadále placeno státem, u nově zřizovaných škol ihned, u stávajících postupně, během dvou let. Další zákon, z roku 1923⁸⁶, nejen umožňoval vznik soukromých dívčích odborných škol, ale hlavně prodlužuje postátnění na rok 1934. V roce 1934 pak bylo dalším zákonem postátnění odsunuto až do roku 1940. Důvody těchto odkladů byly finanční: náklady nového státu stoupaly a příjmy byly značně omezeny přišedší a dlouhotrvající krizí. Postátnění škol nakonec nebylo do konce existence první republiky úplně dokončeno.

S postátněním souvisel také nový organizační statut škol, který od roku 1924 platil v prozatímní formě jako Zatímní normální organizační statut (dále jen ZNOS) a byl jako NOS přijat roku 1934. Učitelská místa byla systemizována a zařazení učitelstva do platových tříd podmíněno dosaženým vzděláním a odučenými roky. Všechny tyto skutečnosti, jejich reálné naplnění, byly po celou dobu trvání Svazu předmětem osobních intervencí, dopisů, memorand a lobbingu. Postátnění vázlo, sliby ze strany státu nebyly plněny, přinejlepším byly odkládány, finanční situace učitelstva se nelepšila.

Problémy byly i s uznáváním odučených let a vzděláním učitelek nastoupivších před rokem 1913, ačkoliv původní zákon jednoznačně zakazoval jejich znevýhodňování. Prvotní naděje, že k postátnění a zlepšení situace učitelstva dojde v řádu měsíců, zůstaly nesplněny a cesta k alespoň trochu uspokojivým výsledkům trvala roky. Procesu postátnění hrozilo zastavení už v roce 1922 a pomohla jen osobní intervence u poslanců a na ministerstvu, po níž bylo do státní služby převzato 79 učitelů. Ti však ještě v roce 1924 nedostali jmenovací dekret a po celou tuto dobu pobírali místo platu jen zálohu. Někteří další byli postátnění se zpětnou platností, a protože jejich státní plat byl menší než dřívější, museli městu, jež je dosud platilo, vracet rozdíl. Svaz výslovně žádal dopisem MŠANO, aby byly skončeny průtahy s postátněním, odpovědí byl ale pouze dotazník, který měl zjišťovat, kdo a jak je postátněním poškozen.

Další problémy nastaly v roce 1924, po zavedení restriktivního zákona o omezení počtu státních úředníků, mezi něž postátněné učitelstvo patřilo. Z úsporných důvodů byla rušena učitelská místa, vzrostla nezaměstnanost učitelů, zvyšoval se počet dětí ve třídách. Postátnění bylo prakticky zastaveno. Pokračovalo pak až v době konjunktury od roku 1926.

Učitelky i učitelé měli také problém s uznáním odučených let, která se jim počítala do služebních a na jejichž základě byli zařazováni do platových tříd. Do postupu úředníci

⁸⁶ Zákon ze dne 20. 12. 1923 č. 252 Sb. z., jímž se mění a doplňují některá ustanovení zákona ze dne 17. února 1922, č. 75 Sb. z. a n. upravujícího organizaci odborných škol pro ženská povolání a právní poměry učitelstva těchto škol v republice Československé, který byl později ještě novelizován – nové školy musely např. mít povolení MŠANO.

nechtěli zahrnout např. roky odučené při sníženém úvazku či na jiném typu škol. V roce 1926 byl připraven návrh na postátnění 65 učitelek a 10 ředitelů, jeho uskutečnění však také trvalo velmi dlouho a vyžádalo si další prosby, dopisy a intervence, aby bylo opravdu provedeno. Dokonce došlo k situaci, že nebylo možné obsazovat uvolněná systemizovaná místa, protože nebylo dost postátněných učitelů. Zde se ukázala užitečná spolupráce s ostatními organizacemi. Ministerstvo financí mělo v úmyslu postátnovací akci úplně zastavit, a proto byla uskutečněna velká protestní akce ve spolupráci s ŽNR. Rozezleny byly rovněž obce, které uvěřily zákonu z roku 1922 a převzaly pod svou správu budovy škol, stavěly i školy nové a nyní se ocitly v situaci, kdy stát na sebe odmítl převzít osobní náklady – docházelo k tomu, že chyběly učitelky a obce se ocitly v dlužích. V roce 1928 bylo na 77 škol systemizováno jen 16 ředitelských míst.

Další deputace se vydala v roce 1930 k ministru I. Dérerovi. Mimo jiné upozornila na vznik patové situace: postátnovací akce byla pozastavena až do účinnosti platového zákona 103/26, tedy až do doby, než se uskuteční systemizace opřená o skutečnou potřebu učitelských míst. To však komplikovalo život obcím, které zase vzhledem k platnosti zákona o úpravě hospodaření samosprávných svazků nemohly plnit to, k čemu se zavázaly ministerstvu školství. Problémy byly také se započítáváním let dosavadní služby do platového postupu – krácení byli ti pedagogové (literní), kteří přešli na dívčí odborné školy z měšťanek.

V letech konjunktury se situace zlepšila, v roce 1931 předsednictvo Svazu získalo informaci z MŠANO, že plánovaná resystemizace míst byla schválena a systemizovaná místa obsazena. Nicméně ještě v roce 1934 Svaz spolu s Klubem učitelstva bojuje za to, aby učitelky již v roce 1930 pražskou obcí jmenované definitivně schválil také zemský úřad. V této věci proběhlo 22 intervencí! Postátnování pak pokračovalo pomalým tempem dál, ale v roce 1938 bylo opět, a nejen z finančních důvodů, pozastaveno.

Celkově lze říci, že postátnovací akce, od níž si Svaz mnoho sliboval, probíhala zdlouhavě a nebyla ani tak rychlá, ani učitelstvu nepřinesla tolik výhod, v kolik doufalo v roce 1922 při přijetí zákona o dívčích odborných školách.

3.3.2 Kvalifikace a další vzdělávání učitelek

Důraz na vzdělávání učitelstva, pořádání přednášek a odborných kurzů bylo od samého začátku Svazu jednou z jeho takřka samozřejmých aktivit. V průběhu existence Svazu pak byla ve středu jeho zájmu ještě další otázka: uznání kvalifikace učitelek a jejich patřičné ohodnocení ze strany MŠANO.

První problém nastal hned po vzniku republiky – v souvislosti s postátňováním učitelských sil. Postátňovány měly být sice nejdříve učitelky nejstarší, nicméně zařazování do platových tříd se dělo v souvislosti s jejich vzděláním. Přestože zákon z roku 1922 dával učitelstvu dívčích odborných škol záruku jejich rovného postavení s ostatním učitelstvem a jednoznačně stanovil, že odučené roky se mají započítávat do praxe i penze, praxe byla kupodivu jiná⁸⁷. Odborné učitelky byly bez ohledu na délku praxe zařazeny do nejnižší kategorie D. Mnohé z nich totiž učily již delší dobu a neměly ještě maturitu na učitelském ústavu. Na školy se někdy hlásily jako učitelky i absolventky učitelských ústavů pro učitelky domácích nauk a ručních prací, ty ale byly ministerstvem odmítány jako nekvalifikované.

Problém měly zejména učitelky nastoupivší před rokem 1913, které neměly zkoušku dospělosti. Byly oproti dřívějším slibům zařazovány do nižších platových skupin a Svaz vedl zápas o to, aby jim předně byla uznána praxe namísto předepsaného vzdělání a také aby si případně mohly dodělat maturitu na učitelském ústavu. Nicméně tato zkouška byla zřejmě velmi obtížná, takže se jí odhodlalo v roce 1923 složit jen šest učitelek z 61. Po pravdě a zcela pochopitelně učitelkám také vadilo, že by musely skládat tuto zkoušku spolu se svými žáky⁸⁸. Do kategorie státních zaměstnanců C byly pak zařazovány jen učitelky s maturitou⁸⁹, což pro některé učitelky znamenalo např. i to, že po toužebně očekávaném postátnění byl jejich plat nižší, než jaký dostávaly od města či spolku.

Povinné vzdělání odborných učitelek (tzn. zejména učitelek šití prádla, šití šatů a hospodyňského odboru) na dívčích odborných školách rodinných a živnostenských bylo absolvování tříleté měšťanky nebo nižší střední školy, absolvování tříleté dívčí odborné školy (tedy včetně živnostenské pracovny), roční praxe v oboru a dvouletý ústav pro vzdělání učitelek odborných škol pro ženská povolání (které byly kolem roku 1928 tři – pražský při městské škole pro ženská povolání, brněnský při Vesně a nově zřízený státní na Slovensku).

Je nutno také mít na zřeteli rozdíl mezi ústavem pro učitelky odborných škol pro ženská povolání a učitelským ústavem pro učitelky domácích nauk. Učitelky domácích nauk musely

⁸⁷ Rozeznávalo se pět úřednických kategorií dle dosaženého vzdělání: A (úplné středoškolské a vysokoškolské vzdělání), B (středoškolské vzdělání, vysokoškolský kurz a státní zkouška na některé vysoké škole), C (středoškolské vzdělání), D (nižší střední škola nebo škol měšťanská spojená s jednoročním učebním kurzem), E (se vzděláním vyšším, než jaké poskytuje obecná škola). KOPÁČ, J. *Dějiny školství a pedagogiky v Československu. Díl 1: České a slovenské školství a pedagogika v letech 1918-1928*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1971. ISBN 55-971-71, str. 48.

⁸⁸ V roce 1923 uvádí ředitel školy v Hodoníně, že na jeho ústavě je jen jedna učitelka, jež nemá předepsanou kvalifikaci, a ta je „... již starší (narozena 1890) a v tomto věku činilo by jí, dle vlastního úsudku jejího, studium přece jen obtíž“. Všeodborový archiv ČMKOS, karton 2, C-II/151.

⁸⁹ V archívních i tištěných materiálech Svazu je používán výraz maturita, ačkoliv se nejednalo o maturitu srovnatelnou s maturitou na gymnáziích. Výraz „maturita“ je ve vztahu k učitelskému vzdělávání používán i v Chlupově Pedagogické encyklopedii. Učitelské ústavy včetně učitelských ústavů pro vzdělávání učitelek ženských odborných škol (pražské a brněnské) byly tedy zakončeny maturitou, tzv. zkouškou dospělosti, která však neumožňovala vstup na vysokou školu.

absolvovat měšťanku nebo nižší střední školu, dvouleté vzdělání na škole rodinné (tedy na dívčí odborné škole pro ženská povolání) a dvouletý ústav pro učitelky domácích nauk. Pokud se na dívčí odborné školy (považované za odborné školy střední) hlásily jako učitelky-absolventky učitelských ústavů pro domácí nauky na školách obecných a měšťanských, tzv. „industriálky“⁹⁰, ministerstvo je odmítalo ustanovit jako učitelky definitivní z důvodu nedostatečné kvalifikace (což bylo zcela v souladu s přáním a snahami Svazu). Vůbec mezi absolventkami obou různých ústavů panovala rivalita, učitelky domácích nauk z měšťanských škol dlouhodobě prosazovaly vznik tzv. Akademie domácích nauk, jednoletých, přijímajících absolventky úplné střední školy s maturitou, a označovaly to samy jako „konec dvouletých učitelských ústavů“. Svaz samozřejmě tuto aktivitu sledoval a vystoupil proti ní, háje tak zájmy svých učitelů.

Své vzdělání ale učitelky nepovažovaly za konečné a s velkou chutí se účastnily dalších vzdělávacích akcí, kurzů a přednášek. Tyto akce byly pořádány ministerstvem, Svazem i jednotlivými školami. Svaz pak v průběhu let začal pořádat semináře a přednášky na odborná témata jako součást svých valných schůzí.

Svaz také spolupracoval v oblasti dalšího vzdělávání s dalšími organizacemi, zejména s ČSČK⁹¹. Například už v roce 1923 byl uspořádán třítydenní pokračovací kurz pro učitelky hospodyňského oboru. V roce 1929 pořádal moravský okrsek kurz pro odborné učitelky vaření a prosil Svaz o subvenci ve výši 3000 Kč (podílet se mělo také MŠANO); obsahem kurzu bylo mimo jiné dietetické vaření, nauka o potravinách, nauka o moderním nádobí a elektrických přístrojích pro domácnost. Učitelstvo vůbec dávalo přednost ministerským kurzům před soukromými. Na dalším kurzu, pro obor hospodyňský v roce 1931, se dokonce přednášela anorganická chemie, organická chemie, fyzika (výkon, el. proud, var a výhřevnost) a elektrotechnika – samozřejmě vždy s praktickými ukázkami a využitím. V Turčianském sv. Martině proběhl kurz zdravotně sociální výchovy. V roce 1932 se konal kurz pro učitelky zdravotní péči o dítě, s osnovami schválenými MŠANO, který pořádal ČSČK a spolupořádal Svaz. Pouze absolventky tohoto kurzu pak získaly kvalifikaci pro výuku zdravotní péči o dítě. Zúčastnilo se ho 32 posluchaček z celkem 25 škol všech okrsků. Moravský okrsek uspořádal pro své členy cyklus pěti přednášek, jichž se zúčastnilo 64 delegátek. Přednášel např. Z. Nejedlý (sociologii umění). Další účetnicko-kalkulační kurz

⁹⁰ Toto označení ale učitelky domácích nauk samy vnímaly jako hanlivé.

⁹¹ Československý červený kříž (ČSČK) byla organizace založená v roce 1919, v jejímž vedení stála až do roku 1939 A. Masaryková. ČSČK se zabýval pomocí postiženým válkou, pomáhal uprchlíkům, budoval ošetrovatelské služby, spravoval státní ošetrovatelskou školu pro diplomované ošetrovatelky pro nemocniční službu a prováděl i výchovu tzv. samaritánů.

uspořádal moravský okrsek spolu s MŠANO v roce 1937. Na Slovensku přednášel J. Hendrich v semináři „Orientácia dnešnej pedagogiky a didaktiky“.

Vzepětí společného vzdělávání organizovaného Svazem pak přišlo v letech 1937–38, kdy byly pořádány kurzy branné výchovy, kurzy pro učitele branné výchovy, kurzy zdravotní a samaritánské, opět ve spolupráci s ČSČK. Brněnská ŠVSP uspořádala cyklus informativních přednášek ke zkoušce učitelské způsobilosti podle nového řádu a připravila podobný cyklus pro učitele měšťanských škol.

Svaz se také účastnil ankety týkající se reformy učitelských ústavů pro vzdělání učitelek ženských odborných škol – výsledkem byl návrh na jejich prodloužení o rok, tedy na tři roky, s tím, že by ale učitelky nemusely absolvovat povinnou praxi mimo školu.

Zajímavý byl návrh inspektorky Kozlové, později zřejmě v jednotlivých případech realizovaný. Šlo o návrh na organizování výměnných pobytů učitelek z různých škol nazvaný „Svépomocí k dalšímu vzdělávání“. Tyto pobyty měly být dlouhodobé (cca roční) a vyměnit si vzájemně místa měly učitelky z venkova a z města.

Na přednášky takřka masové, konané v pozdějších letech na valných schůzích Svazu, byli zváni přední odborníci. Tak v roce 1933 přednášeli vysokoškolští profesori K. Engliš a I. A. Bláha národní hospodářství a sociologii. Na valné schůzi v Praze roku 1936 se přednášelo o nových směrech ve výživě a kupodivu starosta společenstva krejčích přednášel o kalkulacích v živnostech krejčovských. Přednášky z valných schůzí byly většinou také otištěny ve Věstníku.

Významný krok pro vzdělávání učitelstva Svazu bylo zorganizování pedagogického semináře při ŠVSP, na který zazněly ohlasy i v dobovém tisku. Jednotlivé učitelky se také individuálně účastnily vzdělávání na Škole vysokých studií pedagogických. Stranou zájmu Svazu nezůstaly ani nové metody vyučování: v roce 1938 byl zahájen kurz metody Montessori pro žákyně tří pražských škol vychovatelek a pěstounek, v němž bezplatně přednášela propagátorka této metody a členka Svazu ředitelka Kožíšková, která dle Věstníku byla rok spolupracovnicí M. Montessori v Itálii⁹².

3.3.3 Školská reforma a účast Svazu v ní

Ve třicátých letech probíhal známý pokus o školskou reformu, tzv. příhodovská reforma. Ani učitelstvo dívčích odborných škol rodinných a živnostenských a Svaz nezůstal stranou. Za prvé se ukazuje snaha systematicky pracovat na vlastním vzdělávání, za druhé jasná snaha (vedená samozřejmě snahou chránit zájmy učitelstva škol a škol samotných) se

⁹² Věstník ŽŠO, rok 1938, č. 9–10, str. 126

reformy aktivně účastnit nejen koncepčně, ale také jako uživatelé jejích výsledků. V průběhu této doby dokonce vznikl reformní odbor Svazu, jehož členové se do reformního dění aktivně zapojovali zejména různými studii a návrhy na reorganizaci dívčího odborného školství celkově i na změnu obsahu jeho vyučování a návrhy na reorganizaci vzdělávání učitelstva těchto škol. Ačkoliv od samého začátku byli představitelé Svazu k možnému úspěchu reformy velice skeptičtí, vědomi si politické nevole i nechuti části učitelstva vůči reformním snahám, přesvědčení, že reforma nemá, vzhledem k mnoha odpůrcům, reálné šance na úspěch, fakticky pracovali alespoň na snahách reformovat vlastní úsek školství a pozornost obraceli zejména k novým metodám (např. testování) a vzdělávání učitelstva.

Hned v roce 1929 byla Svazem zaslána žádost na MŠANO, aby odborné školství, zastupované ředitelem V. Červinkou, bylo zastoupeno v anketě o chystané školské reformě. Koncem ledna roku 1931 proběhly pedagogické dny učitelstva (pedagogický seminář) odborných škol pro ženská povolání ve spolupráci se ŠVSP v Praze. Zúčastnilo se jich 300 učitelek a učitelů. O jednotné diferencované škole přednášeli V. Příhoda a S. Velinský, sešla se reformní komise Svazu a debatovalo se mj. o organizační struktuře škol a didaktické reformě. Reformní komise (později odbor) Svazu měla sledovat vývoj reformních snah nejen pro odborné školství, ale pro školství jako celek, a to jak z hlediska metodického, tak z hlediska učitelského vzdělávání. Tuto funkci komise plnila, žádala např. o možnost hospitace v pokusné škole v Michli, byla ale odmítnuta (protože pro samé hospitace nebyl v dané škole čas na práci, ministerstvo je nakonec úplně zakázalo).

Věstník přináší odborný článek o vyučovacích metodách čerpající z Příhodových textů, doporučuje také navštěvovat pedagogickou fakultu při ŠVSP. Jednotlivci se skutečně účastnili studií na této škole, např. učitelka Krchová ji absolvovala, nadále se účastnila přednášek a reformního semináře na této škole a v osobním dopise žádala Svaz, aby byla přizvána do reformní komise. V roce 1931 ŠVSP nabízí uspořádání semináře pro školy Svazu v případě zájmu alespoň 20 účastníků.

Ve Svazu se rovněž debatovalo o Příhodově návrhu na zřízení pedagogických akademií, ale vzhledem k nedůvěře v úspěch reformy převládlo (oprávněné) přesvědčení, že zatím není potřeba se věci detailně zabývat. Diskutovalo se také o případné reformě učitelských ústavů pro učitelky odborných škol pro ženská povolání. Otázkou bylo např. to, zda vyhovuje současné předběžné vzdělání kandidátek, dosavadní rozložení předmětů praktických a literárních. Návrh vypracoval pražský a brněnský učitelský ústav, škola v Turčianském sv. Martině se účastnit odmítla pro nedostatek zkušeností. Brno i Praha se shodly na potřebě tříletého studia, jemuž by měly předcházet čtyři třídy měšťanky nebo střední školy, tři roky na

odborné škole pro ženská povolání a jeden rok praxe. Tento návrh byl zaslán na MŠANO. Svaz také zaslal žádost, aby byl zván na schůze Athenea, komise při organizaci III. stupně při ŠVSP. Těchto schůzí se následně účastnila i zástupkyně Svazu.

Reformní komise Svazu se v roce 1932 věnovala revizi organizačního statutu (dosud platil jen ZNOS). Komise navrhla zřídit další typy odborných škol, aby se zvýšila možnost uplatnění absolventek. Práci na osnovách nových typů škol pak komise delegovala na odborné sekce jednotlivých okrsků Svazu. Řadoví členové byli vyzýváni k účasti na práci v okrscích. S reformou měšťanských škol souviselo předběžné vzdělání uchazeček o studium na dívčích odborných školách, proto i jí věnuje Svaz prostřednictvím článku ve Věstníku pozornost. Zde je také otištěna Příhodova přednáška pro německé školy pro ženská povolání a zevrubná informace o deputaci u ministra školství I. Dérera, složené ze zástupců a žáků Československé obce učitelské a ŠVSP v Praze. Deputace vznesla radikální požadavky: okamžité zrušení učitelských ústavů, dvouleté VŠ vzdělání pro učitele národních a mateřských škol, zřizování dvouletých pedagogických akademií a finanční podporu pro ŠVSP a zřízení pokusné střední školy Athenea v Praze. Ministr však upozornil delegaci na finanční obtíže s případnou realizací takových plánů spojené. Své požadavky na MŠANO připojil také Ústřední spolek čsl. profesorů v Praze, jenž naopak považoval zrušení učitelských ústavů za nevhodné. Pro Svaz bylo důležité zachování všech jeho učitelských ústavů, tento jeho požadavek však nebyl splněn (viz kap. 3.1).

Ve Věstníku byl v čísle 1–2 v odborné části uveřejněn článek uvádějící informace k nové praxi testování žáků. Uvádí se zde klady a zápory metody testů, jak ji prosazuje Příhoda, a vlastně uvádí tuto metodu hodnocení v širší povědomí učitelstva. Věstník rovněž přináší informaci o možnosti účastnit se programu ŠVSP ve školním roce 1934/35 v Brně. Bylo možno absolvovat všechny přednášky nebo jen některé za poměrné zápisné. Členstvo Svazu mělo celkové kolejně poloviční. Přednášeli např. O. Chlup základy didaktiky, I. A. Bláha sociologii dětství či J. Uher vybrané kapitoly z pedagogické psychologie. Členstvo bohužel nemělo o tato studia moc velký zájem, protože praktickým odborným učitelkám připadají přednášky příliš všeobecné a zaměřené na národní školství.

Úkoly reformní komise byly definovány ve Věstníku takto:

- vést rejstřík pracovníků v nových směrech,
- zřídit pracovní semináře za vedení vědeckých pracovníků ŠVSP nebo samostatně,
- připravovat kurzy při valných hromadách,
- využít psychotechnických výzkumů pro školní praxi, navázat styky s poradnami pro volbu povolání a případně zřídit takové poradny při školách,

- účastnit se vytváření nového typu školy: Athenea,
- uvádět stručné referáty o reformní literatuře ve Věstníku (ve Věstníku je rovněž pravidelně referováno o činnosti reformní komise).

Vcelku by měla reformní komise Svazu sledovat reformy týkající se učebních osnov a rozsahu učební látky, vyučovacích metod, klasifikačních metod, výchovných metod, učitelského vzdělávání a organizaci škol u nás i v cizině. V reformní komisi J. Hrdinová referovala o VII. pedagogickém týdnu v Praze a o nuselském Atheneu, F. Kubišta o psychotechnice a jejím využití. Byla vykonána hospitace v reformní škole ve Zlíně. O Atheneu vyšel článek ve Věstníku č. 10/1935.

V dalším roce reformní komise pracovala ve čtyřech rovinách:

- další odborné vzdělávání učitelstva, kurzy pořádané s MŠANO,
- organizace referentské činnosti – každému pedagogickému časopisu je přidělen referent,
- reformní činnost pedagogická a didaktická – jsou ustaveny pedagogické referentky v sídlech univerzit v Praze, Brně a Bratislavě,
- snahy o rozšíření působnosti absolventek našich škol.

Ve Zlíně také působila pokusná večerní škol pro ženská povolání. Jejím cílem bylo poskytovat vzdělání také dělnicím, které nemohou chodit do školy denně a dopoledne. Zkrácené vyučovací hodiny byly kompenzovány rychlejším tempem vyučování, literární předměty využívaly nejnovějších metod (film), prádlo se učily šít kvalitně, ale jen některé jeho typy. Šlo o pokusnou školu dvouletou; pokud by její absolventky chtěly mít stejná práva jako absolventky klasické školy, tedy získat vysvědčení na odchodnou rovnocenné výučnímu listu, musely by složit závěrečné zkoušky před zástupci MŠANO.

Lze říci, že práce na reformě škol i vyučovacích metod nezůstávala jen na bedrech funkcionářů Svazu, opravdový zájem o ni projevovali i jednotlivci. Je možné zejména sledovat mravenčí práci učitelek v okresech na nových vyučovacích metodách i pomůckách.

3.3.4 Boj o získání žákyň a snahy zajistit jim uplatnění

Jakkoliv dívčích odborných škol pro ženská povolání stále přibývalo (od 36 v roce 1918 přes 76 škol v roce 1926, včetně německých, až do 140 v roce 1938), Svaz stále projevoval snahu o získání žákyň. Bylo to nejen z důvodů přesvědčení o kvalitách škol a jejich užitečnosti pro dívky, ale také z důvodu zachování vlastní existence a zvýšení počtu členstva. Pro zvýšení počtu žákyň a zvednutí zájmu o dívčí odborné školy se Svaz snaží využít každou příležitost a vznáší oficiální návrhy, jak postavení škol v systému upevnit a posílit. Je si

přítom vědom toho, že čím širší uplatnění budou absolventky mít, tím větší zájem o školy bude.

V roce 1928 se Svaz například snaží zajistit absolventkám možnost ucházet se o úřednická místa. Dívky nastupovaly do odborných škol pro ženská povolání nejdříve ve čtrnácti letech poté, co absolvovaly minimálně tři ročníky měšťanské školy nebo školy střední. Pro přijetí do některých úřadů (např. na poštu nebo na berní úřad) ale byla podmínka mít alespoň čtyři roky měšťanky nebo nižší střední školu. Proto se nezdálo, že po absolvování dívčí odborné školy vracely na rok do měšťanky nebo navštěvovaly dvouletou školu obchodní. To Svaz považuje za degradaci škol a žádá MŠANO, aby dívčí odborné školy byly uvedeny mezi těmi, jejichž absolventky mohou usilovat o úřednické místo III. služební třídy.

Patří sem také dlouhý a urputný boj o zachování toho, aby výstupní vysvědčení ze třetího ročníku dívčí odborné školy rodinné a živnostenské (který ale zdaleka neabsolvovaly všechny dívky) mělo váhu výučního listu. Od roku 1929 se pracuje na novém živnostenském řádu a společenstva krejčích bojují o to, aby tato výhoda pro absolventky dívčích odborných škol byla zrušena. Svaz rozeslal dotazník, v němž se snažil zjistit, kolik absolventek se skutečně po ukončení škol samostatně živí šitím šatů a prádla. Doufal, že když jich nebude mnoho, nebudou školy považovány za velkou konkurenci. Měl ovšem oprávněné obavy, že v tomto případě zase utrpí pověst škol jako institucí pro dívky užitečných. Šlo zejména o to, přesvědčit odpovědná místa, že absolventky nejsou vážnou konkurencí pro krejčí, a zároveň neodradit zájemkyně o studium. O novelizaci živnostenského řádu se na MŠANO konala porada, jíž se kromě zástupkyň Svazu zúčastnily také členky Národního shromáždění a další zástupkyně ženských spolků, a podle Věstníku se zejména inspektorka E. Kozlová zasadila o to, aby zákon nakonec byl přijat v podobě pro Svaz přijatelné.

Další žádost byla na ministerstvo zaslána ve věci zachování podmínky absolvování dvouleté dívčí odborné školy pro ženská povolání jako předpokladu pro vstup na učitelké ústavy pro učitelky domácích nauk. Uvažovalo se o reformě a přeměně těchto ústavů z dvouletých na čtyřleté, což by znamenalo právě vypuštění předstupně dívčích odborných škol. Svaz požádal Svaz českých měst, aby podpořil protest proti této reformě. Města se skutečně až na výjimky k protestu připojila, vyplnila také pro Svaz dotazník, v němž dokazuje význam dívčích odborných škol pro ženská povolání pro město (nejen přítomnost žákyň, ale např. i jejich nákupy). Svaz navrhnul ministerstvu, aby – pokud má pocit, že dívčí odborné školy nedávají dostatečný základ pro budoucí učitelky domácích nauk – změnilo osnovy. Učitelky domácích nauk zatím usilovaly o uzákonění vlastních návrhů na své vzdělávání,

odlišných od návrhů Svazu (viz kap. 2.2.3). To Svaz vnímá jako přímé ohrožení svých dvouletých učitelských ústavů.

Ještě další návrh oficiálně zasláný ministerstvu se pak týkal povinných pokračovacích kurzů pro mládež, která nikam jinam nechodí. Svaz navrhuje, aby ve větších městech byly tyto pokračovací školy přiřazeny k dívčím odborným školám, pomohlo by jim to personálně i finančně. Ministerstvo nicméně tyto pokračovací školy chtělo přiřadit ke školám národním, tedy obecným a měšťanským.

Další zákyň se Svaz pro své školy snaží získat oficiálním návrhem, aby k odborným ženským školám byly připojeny školy zdravotně sociálních sester. Kromě MŠANO o to Svaz usiluje přímo u Alice Masarykové, zatím však bohužel neúspěšně. Objevuje se další riziko – vznik nové školy pro vzdělání odborného ženského personálu činného v čsl. zdravotní a sociální péči, kterou chtěla financovat Rockefellerova nadace. Podmínkou pro vstup na tuto školu má být absolvování úplné střední školy. Přestože Svaz vždy prosazoval zařazení svých škol mezi školy střední, jejich absolventky úplné střední vzdělání zakončené maturitou neměly, tedy by nemohly do této školy nastoupit, což bylo vnímáno jako první z problémů. Druhý byl ten, že by došlo ke znehodnocení významu dosavadních škol sociální péče při odborných školách pro ženská povolání, které existovaly v Praze a v Brně. Jejich absolventky by byly považovány za méně kvalifikované a nedostaly by lepší místa. Proti tomu všemu se Svaz hodlal rozhodně postavit a vyvíjet tlak na odpovědná místa alespoň v tom, že praktické vzdělání rodinných škol je pro budoucí zdravotní a sociální sestry důležitější než vzdělání střední.

Německé školy žádaly, aby měly v kuratoriu nově vznikající školy své zástupce a české školy se k tomuto požadavku přidaly. Na MŠANO byl poslán dopis vyjadřující výše zmíněné postoje, zejména požadavek podmínky absolvování odborné školy pro ženská povolání jako povinného předstupně plánované školy.

Svaz si hlídal také další sféry své působnosti. Tak v roce 1933 upozorňoval východočeský okrsek na to, že ČSČK, s nímž Svaz jindy úspěšně spolupracoval, spolu se Sdružením pro zájmy venkovských žen pořádají po venkově kurzy vaření, jež konkurovaly školám Svazu (dokonce byly nezdřídka placené MŠANO). Okrsek navrhoval oficiálně požádat MŠANO, aby zakročilo.

V roce 1935 je na MŠANO adresován další návrh, který žádá, aby uchazečky o studium na ústavech pro učitelky mateřských škol musely povinně absolvovat kromě dosud povinné úplné měšťanky ještě dvouletou rodinnou školu. Vzhledem k tomu, že měšťanka končila ve 14 letech věku a na daný ústav dívky mohly až v 16 letech věku, vznikla dvouletá přestávka,

kteřou by mohly vyplnit studem na školách Svazu. K žádosti se připojuje také Svaz učitelek mateřských škol; ve zdůvodnění píše, že se tím zvýší návštěva rodinných škol, která dnes značně klesá. Později je ministerstvu odeslán další požadavek tohoto typu, totiž aby i uchazečky škol ošetrovatelských kromě čtyř let měšťanky musely absolvovat ještě dvouletou rodinnou školu (v Československé republice bylo v té době sedm ošetrovatelských škol). Apeluje se na to, aby při přijímacích řízeních byla dávana přednost absolventkám odborných škol pro ženská povolání. K tomuto požadavku se připojil sbor profesorů lékařské fakulty Univerzity Karlovy, kteří toto předběžné vzdělání považovali nikoliv za jediné možné, ale za nejlepší. Od požadavku na povinné předběžné vzdělání – absolvování dívčí odborné rodinné školy pro učitelky mateřských škol – nakonec MŠANO ustoupilo, protože s tím nesouhlasila většina zemských školních úřadů a ředitelé a profesori učitelských ústavů.

Jako další ohrožení svých škol vnímá Svaz snahu Ústředního spolku československých hospodyň (jehož byl Svaz nicméně členem) zřizovat pokračovací školy pro pomocnice v domácnosti.

Svaz také zkoumal existenční možnosti uplatnění absolventek a snažil se nacházet řešení leckdy složité situace. Absolventky odborných škol pro ženská povolání měly občas problémy s uplatněním: do úřadů byly raději přijímány absolventky alespoň 4. třídy měšťanky, které ovládaly psaní na stroji a těsnopis (tyto předměty MŠANO vytrvale odmítalo povolit na školách Svazu, byť jako nepovinné), problém měly i ty absolventky dvouleté školy, které chtěly být zaměstnány jako švadleny či krejčové. Tovaryška v dílně totiž musela mít minimálně tříletou praxi a tu měly jen absolventky tříleté odborné školy rodinné a živnostenské, kterých bylo nejméně. Celkem ochotně byly absolventky škol Svazu přijímány do škol pro vychovatelky a ošetrovatelky.

V získávání žákyň si někdy konkurovaly i školy navzájem, zejména dívky odcházely do Prahy a do Brna, kde byly ke škole přidruženy i učitelské ústavy. Ve Věstníku Svaz apeloval na školy, aby od praxe přebírání žákyň upustily. Komise Svazu pro uplatnění absolventek zjistila, že aby byla opravdu zákyním zajištěna existence, muselo by dojít ke značné úpravě učebních osnov. V této otázce Svaz stále jednal s MŠANO. Zde se ukázalo, jak nevýhodné bylo zrušení statutu škol jako škol průmyslových. Problémem byla zejména krátká doba studia na to, aby dívky mohly získat jak všeobecné, tak odborné vzdělání, jež by jim dovolilo uplatnit se v živnosti i na úřadě či v obchodě. Jihočeský okrsek tak ve snaze zvýšit šanci na uplatnění dívek navrhol rozšířit osnovy o jednoroční školu pro ústavní hospodyně, které by se uplatnily ve vedení velkých sanatorií, letovisek apod. Podmínkou mělo být absolvování dvouleté školy rodinné, školy kuchařské a dvouletá praxe.

Aby školy prokázaly svou užitečnost i v době, kdy byl znát pokles žákyň (nastupovaly slabé ročníky, narozené v roce 1918), pořádaly různé kurzy pro externistky. Na jedné ze škol byl např. uspořádán celoroční dvouhodinový týdenní kurz pro žactvo reálného gymnázia, který sklídl velký úspěch. Tato škola také připravila kurz šití pro nezaměstnané ženy, a to s vynikajícím úspěchem: některé absolventky hned po ukončení kurzu dostaly místo v závodech v okolí.

Propagační odbor Svazu, založený v roce 1932, vydával reklamní letáky pro zájemkyně o studium na dívčích odborných školách rodinných a živnostenských, byl sestaven seznam poraden pro volbu povolání (s tím, že školy, v jejichž místech tyto poradny byly, dostaly od Svazu za úkol ucházet se o členství v jejich pedagogických radách). Rovněž se Svaz prostřednictvím svého propagačního odboru ucházel o účast v poradním sboru pro výzkum žactva odborných škol pořádaný Ústředním psychotechnickým ústavem.

V roce 1937 vyšel ve Věstníku seznam škol, na nichž mohou absolventky dále studovat. Byly to: ústav pro učitelky odborných škol pro ženská povolání (v této době byl již otevřen kromě slovenského jen brněnský), ústavy pro vzdělání učitelek domácích nauk, ústavy pro vzdělání učitelek mateřských škol, sociální školy (jedna byla při zmíněném brněnském ústavu), škola pro vychovatelky a administrativní pracovnice při pražské odborné škole pro ženská povolání, další školy pro vychovatelky a hospodářsko-administrativní pracovnice, škola pro pěstounky v rodinách a sociálních ústavech, vyšší škola pro vychovatelky a administrativní pracovnice v ústavech, státní uměleckoprůmyslová škola, dívčí zahradnická škola, státní odborná škol keramická či státní škola uměleckých řemesel.

Snaha Svazu o zviditelnění a zvýšení prestiže dívčích odborných škol rodinných a živnostenských byla korunována úspěchem, když na MŠANO vyšla o těchto školách brožura s adresou propagačního odboru, což zvýšilo počet zájemkyň o studium.

3.3.5 Vztah s veřejností, prezentace škol, mezinárodní spolupráce

Od samého začátku své existence se Svaz snažil komunikovat s veřejností, prezentovat se navenek a vytvářet dobrý obraz o dívčím odborném školství. Školy se jeho prostřednictvím účastnily mnoha výstav regionálních i mezinárodních, a to i za podpory MŠANO. Byly vydávány propagační materiály o školách, učebnice i metodické příručky pro učitele. Pořádány byly kurzy pro veřejnost, Svaz byl členem mezinárodních organizací. Propagováno a skutečně realizováno bylo za podpory Svazu také dobrovolnictví a sociální pomoc. Svaz inicioval a jeho členové pak realizovali pravidelné přednášky o dívčím odborném školství v rozhlase, propagační odbor vydával letáky s informacemi o školách a možnostech studia na

nich a následném uplatnění dívek. V roce 1938 vydalo MŠANO brožuru o dívčích odborných školách s uvedením kontaktu na propagační odbor, po jejímž vydání se počet kontaktujících zájemců o tyto školy zvýšil.

Značný význam pro propagaci škol měla jejich účast (iniciována, podporovaná a organizovaná Svazem) na výstavách. O první reprezentativní výstavě dívčího odborného školství bylo uvažováno hned na valné hromadě v roce 1922, ministerstvo dokonce bylo ochotno poskytnout na tuto akci subvenci. Dalším významným počinem byla účast Svazu na VI. mezinárodním kongresu pro kreslení a užitá umění v Praze v roce 1928. Svaz vyslal své zástupce do přípravného výboru a čtyři členky Svazu byly v porotě, jíž předsedala inspektorka E. Kozlová. Mimopražské školy dostaly na výstavu subvenci ve výši více než šest tisíc Kč, pražské dostaly slib finanční podpory od města. Výstava proběhla a měla dle informací ve Věstníku značný úspěch. V tomto roce se také chystala výstava soudobé kultury v Brně, na níž se rovněž dívčí odborné školství podílelo.

Další významná výstava proběhla v Berlíně v roce 1934 při V. mezinárodním kongresu pro hospodyňské vyučování. České dívčí odborné školství na ní zaznamenalo velký úspěch, ač probíhala „v prostředí téměř nebezpečném“. Na tuto výstavu poskytlo MŠANO Svazu dotaci 5000 Kč. V obšírných zprávách z výstavy lze sledovat nejen její přípravu, ale i velice příznivé ohlasy návštěvníků na vlastní expozici Svazu. Kromě fotografií a základních informací o československém odborném školství byly s velikým ohlasem vystavovány konkrétní výrobky žákyň, jako např. dětské i ženské šaty, ozdobné předměty, dečky, hračky či kabelky.

Další z mezinárodních výstav s účastí škol Svazu proběhla v roce 1935 v Bruselu. Opět byla pro československé dívčí odborné školství úspěšná, ale došlo k nepříjemné situaci, když byly v referátu z výstavy vyšlém v bulletinu pořadatele vzpomenuty všechny státy kromě Československa. Svaz prosil MŠANO, aby se ohradilo a zajistilo nápravu v dalším čísle bulletinu, což se také stalo.

Svaz se podílel na vydávání časopisu Škola a rodina, který ve spolupráci se Svazem vydával Klub učitelstva městských dívčích odborných škol ve Velké Praze. Byly také vydávány učebnice, například Vychovatelství autorky Vackové-Chlumecké a učebnice počtů pro odborné školy pro ženská povolání. Pokud jde o členství v dalších organizacích, Svaz byl členem Ženské národní rady a členem mezinárodní hospodyňské organizace ve Fribourgu. Byl také při vzniku tzv. Malé dohody odborných škol, v níž měly v oblasti odborného školství spolupracovat Československo, Jugoslávie a Rumunsko. Žákyně škol byly podporovány v tom, aby se staly členkami Dorostu ČSČK.

3.3.6 Spolupráce na obsahu vyučování, učebních plánech a metodách

Od začátku práce Svazu byla jeho cílem nejen podpora učitelstva a jeho zájmů, ale také podpora a zlepšování práce škol a zkvalitňování vyučování. Tak již v roce 1925 Svaz na stránkách Věstníku i v přípisu zaslaném na MŠANO na ministerstvo obhajoval povinné vyučování cizího jazyka na svých školách. V prozatímním normálním organizačním statutu a učebních osnovách odborných škol pro ženská povolání ministerstvo zrušilo povinný cizí jazyk ve třetím ročníku (tzv. živnostenské pracovně), což způsobovalo potíže žákyním, které se dosud učily např. na měšťanské škole cizí jazyky dva. Rovněž bylo žádáno o povolení výuky psaní na stroji a těsnopisu jako nepovinných předmětů. Ministerstvo však tyto nepovinné předměty nepovolilo se zdůvodněním, že neodpovídají učební osnově.

V odborné části Věstníku vycházely již od jeho prvních čísel články týkající se vyučovacích metod a obsahu vyučování. V jednotlivých sekcích Svazu byly řešeny problémy týkající se jednotlivých předmětů. Tak např. sekce počítařská si ve Věstníku č. 2 ročníku 1930, stěžuje, že ačkoliv by se dívky již měly věnovat praktickým celkům, tedy využití matematiky v praxi (domácí rozpočet), jejich matematické základy jsou na tak nízké úrovni, že se musí procvičovat základní početní úkony, jako jsou úsudek či procenta. Bylo to mimo jiné způsobeno jednou specifickou okolností – do odborných škol pro ženská povolání vstupovaly dívky s velmi rozdílnými studijními předpoklady (což prokázaly testy inteligence, jimž byly žákyně podrobeny). Aby bylo možné dosáhnout určitých srovnatelných výsledků, museli se učitelé často věnovat dohánění toho, co dívky neuměly. Učitelky samy to pociťovaly jako značný problém a ve svých návrzích na reformy školství navrhovaly různá řešení, například přijímací zkoušky. To by ale mohlo znamenat další snížení počtu žákyň. Vzhledem k stále se zvyšujícímu počtu žákyň jiných středních škol se také ve školách Svazu stále více snižoval počet žákyň nadaných. Lepší situace (pro školy, nikoliv pro žákyně) byla na malých městech, kde dívky neměly tolik možností výběru; tyto školy také navštěvovaly dívky spíše z chudších rodin.

Průběžně byly revidovány učební osnovy, zejména v souvislosti s možnostmi uplatnění absolventek. V roce 1931 byla vytvořena komise zkoumající existenční podmínky a uplatnění absolventek, která dospěla k názoru, že by bylo potřeba zcela změnit koncept odborných škol pro ženská povolání. Komise soudila, že dva roky nestačí na to, aby dívky získaly jak všeobecné, tak odborné vzdělání. Reformní komise Svazu navrhovala nové typy škol tak, aby se zvýšila možnost uplatnění absolventek.

Ve školách se začalo využívat nové metody testování. V odborné části Věstníku č. 2 ročníku 1934 vyšel o této metodě článek, který shrnoval pro a proti testové metody tak, jak ji

prosazoval V. Příhoda – tímto článkem byly vůbec uváděny testy ve známost. Nedlouho poté byly již využity při zkouškách z vychovatelství i v dalších odborných předmětech.

Ve Věstníku se objevily i polemické články týkající se vyučovacích metod. Tak např. v roce 1935 reagovala učitelka tělocviku Mánková negativně na uveřejněné odborné rady týkající se vyučování tohoto předmětu a poslala vlastní článek k tématu. Tehdejší redaktorka odborné části Věstníku A. Holancová jí poděkovala, poprosila ji o další odborné články a ujistila pisatelku, že původní článek nebyl ostatními čtenáři hodnocen tak negativně.

Průběžně pracovaly jednotlivé odborné sekce na zlepšování vyučovacích metod, nápady a náměty se objevovaly ve Věstníku. Zajímavý byl spor odborné sekce šití šatů o správnou tvorbu střihů, kdy spolu soupeřily pražská a brněnská metoda. Brněnská metoda pak byla uznána jako lepší, otázkou je, zda spíše než odbornost nebyl pravým důvodem větší počet hlasujících z Moravy, která byla vždy ve spolkové práci velmi aktivní. V roce 1935 navrhla češtinářská sekce moravského okrsku nový rozvrh jazyka vyučovacího pro I. a II. ročník odborných škol pro ženská povolání a MŠANO povolilo odchylky od předepsané učební osnovy těm vyučujícím, kteří by podle tohoto návrhu chtěli učit.

Od roku 1937 začalo být zjevné, že je republika v ohrožení. Na tuto situaci reagovaly i odborné školy pro ženská povolání a jejich učitelstvo. Do škol byla zaváděna branná výchova, nejprve v rámci literárních předmětů. Učitelky se účastnily metodických kurzů pořádaných MŠANO, aby mohly brannou výchovu vyučovat, a přispívaly i svými návrhy a úpravami k obsahu předmětů. Spolu s Československým červeným křížem byly pořádány speciální samaritánské kurzy pro učitelky⁹³. Vypracovány byly osnovy k vyučování branné výchovy. Příprava na možnou válku se objevuje i v dalších oblastech vyučování – sekce hospodyňská pořádala přednášky zaměřené na hospodaření s potravinami a jejich ochranu v případě války, vydávaly se seznamy náhražkových potravin, byly vypracovávány metodiky, jak uchovávat zásoby potravin.

Pozornost Svazu byla věnována i odborné literatuře: pro sledování odborných pedagogických časopisů byl ustanoven jeden referent, další měl na starosti publikace knižní. Redaktor Věstníku V. Lýsko pak měl za úkol sledovat časopisy jednotlivých učitelských organizací. Odborná literatura ale nebyla jen předmětem studia, některé členky Svazu odborné publikace i vydávaly, např. R. Vacková-Chlumecká vydala knihu o vychovatelství.

⁹³ Samaritánky byly ženy cvičené k ošetřování a záchraně raněných přímo v terénu, za leteckého bombardování apod., pracovaly zcela samostatně, bez přítomnosti lékaře.

3.3.7 Feminismus a spolupráce s ženskými organizacemi

V době vzniku Svazu i v letech první republiky neměl výraz „feminismus“ s největší pravděpodobností onen negativní význam, který získal dnes. Ženy se k němu nezřídka hlásily a jejich feministické postoje byly oprávněné a pochopitelné. Rovněž ve Svazu učitelstva odborných škol pro ženská povolání působily ženy-feministky. Ačkoliv vznik Svazu inicioval muž a tři muži stáli postupně v jeho čele, ostatní funkcionářky a následně i předsedkyně byly ženy, názvy funkcí byly uváděny v ženském rodě a počet členek ku členům Svazu byl více než osminásobný a stále se zvyšoval. Obecně Svaz jednoznačně hájil zájmy žen a svým členstvím v ŽNR jednoznačně deklaroval své feministické zaměření⁹⁴.

Už v roce 1918. v prvních návrzích na změněné učební osnovy škol je kladen důraz na výuku občanské nauky s důrazem na volební právo žen a jejich povinnosti v životě veřejném a politickém. Sám boj za uznání odborných škol pro ženská povolání jako škol významných a hodných státní podpory, který probíhal v začátcích republiky a skončil šťastně přijetím zákona v roce 1922, byl jasně vnímán jako boj za podporu žen, jejich vzdělávání a zrovnoprávnění s muži, čemuž svědčí i značná podpora škol senátorkou F. Plamínkovou a poslankyní F. Zemínovou. Obě byly významnými představitelkami ženského hnutí u nás. F. Zemínová jasně prohlašuje v parlamentu v proslovu z roku 1919, že jsou-li peníze na školství mužské, musí být i na ženské.

Ve Svazu se velmi brzy ozývají i radikální požadavky. Učitelka Mikysková např. není spokojena s podporou žen ve Svazu (dle ní se Svaz málo angažoval proti zařazování odborných učitelek do nižší platové kategorie, proti čemuž byl vznesen argument, že odborné učitelky jsou více pedagogickými než dílenskými pracovníci) a v roce 1921 píše: „Cítíme potřebu ženské organizační jednotky, pražské podřízené, proto podáme na valné hromadě návrh na změnu stanov.“⁹⁵ K tomu nakonec nedošlo; Svaz se, jak již bylo řečeno výše, postupně stával jednoznačně ženskou organizací jako celek. V roce 1922 požaduje učitelský sbor dívčích odborných škol rodinných Světlá ve Velkém Meziříčí, „... aby oddělení pro školy pro ženská povolání v ministerstvu školství a národní osvěty mělo přednostou ženu a také ostatní místa tohoto oddělení aby byla obsazena ženami...“, protože úředníci se údajně netají pohrdáním a snižováním významu dívčích odborných škol⁹⁶.

I v dalších letech bylo potřeba za ženské zájmy bojovat. V roce 1925 například měl být na místo ředitelky (která působila na ředitelském místě již čtvrtým rokem) jedné ze škol

⁹⁴ V roce 1935 sdružovala ŽNR 50 členských organizací, byly v ní sdruženy všechny ženské spolky usilující o demokratizaci společnosti mužů a žen. PERNICOVÁ, I. *Příspěvek k životu ženy na Vyškovsku ke konci 19. a v první polovině 20. století*. Brno, 2012. Diplomová práce. Masarykova univerzita v Brně, Pedagogická fakulta.

⁹⁵ Všeodborový archiv ČMKOS, SUOŠŽP, karton 2, C-II/109.

⁹⁶ Všeodborový archiv ČMKOS, SUOŠŽP, karton 2, C-II/139.

dosazen učitel obecné školy. Kuratorium školy se proti tomu vzbouřilo a požadovalo za ředitelku ženu (a to i vzhledem k vynikajícím výsledkům práce dosavadní ředitelky). Další kauzou byla stížnost učitelky Karlické-Pičmanové na postup ministerstva, které na místa ředitelky dívčích odborných škol pořádá konkurzy, ačkoliv o nich není v zákoně z roku 1922 zmínky a ačkoliv na mužských odborných školách jsou ředitelé postátňováni automaticky. Pisatelka stížnosti viní Svaz z nečinnosti a tvrdí, že problémy a podceňování škol vznikají právě proto, že jde o školy ženské, a domáhá se toho, aby v jejich čele stály ženy. A praxe obsazování míst ženami byla zřejmě stále častější, protože naopak ředitel školy v Prachaticích apeluje na to, aby byly na školách ustanovovány i mužské síly, protože rodinu, pro niž jsou žákyně vychovávány, tvoří i muži a „... výchova samými ženami stává se jednostrannou“⁹⁷.

Na valné hromadě v roce 1930 byla přijata rezoluce, která žádá, aby byly uskutečněny kulturní a sociální ideály Masarykovy. Žena musí být, stejně jako muž, veřejně činná a kulturně i hospodářsky samostatná (dalšími požadavky rezoluce byly mj. zřízení reformního sboru při MŠANO, reformování vzdělání učitelstva, co nejrychlejší postátňení a osvobození nemajetných žákyň od školného).

Od roku 1924, již rok po jejím založení, se Svaz stal členem ŽNR⁹⁸. S ní nadále spolupracoval, například v roce 1933 řešil otázku ustanovení úřední lékařky, tzn. ženy při policejním ředitelství (tohoto úkolu se pak chopil pražský okrsek Svazu). Zástupkyně Svazu se pravidelně účastnily schůzí ŽNR, referovaly o nich a Svaz se ŽNR spolupracoval na dalších úkolech v oblasti ženské rovnoprávnosti. ŽNR se dále zabývala například pojištěním v mateřství žen výdělečně činných (to se členek Svazu týkalo velmi často), úpravou penzí rozloučených manželek, zlepšením podmínek dělnic či revizí zákazu práce pro ženy, který je v důsledku spíše diskriminoval.

Někdy docházelo i ke střetu zájmů. Například jednatelka Svazu A. Holancová byla ve výše zmíněné kauze politických tlaků při obsazování místa ředitele ve Slezské Ostravě vyzývána jako členka Zemské organizace pokrokových žen moravských a feministka vůbec, aby dala podnět k akci navrhnout a zvolit za ředitelku ženu. Holancová nakonec dává v tomto případě přednost stanovisku stavovskému před feministickým.

⁹⁷ Všeodborový archiv ČMKOS, SUOŠŽP, karton 3, C-II/203.

⁹⁸ Další z ženských učitelských organizací, jež byly členy ŽNR, byly: Jednota učitelky moravských, Minerva, spolek pro ženské studium, Pěvecké sdružení pražských učitelky, Říšský svaz československých učitelky, Sdružení československých učitelky, Sdružení pro zájmy vysokoškolských posluchaček a absolventek, Spolek učitelky moderních jazyků, Spolek učitelky městských útulků v Praze, Spolek učitelky hospodyňských škol v republice Československé, Svaz československých učitelky škol mateřských, Svaz odborných škol pro ženská povolání v Československé republice, Ústřední sdružení soukromého učitelstva, Zemská ústřední jednota učitelky v Čechách, Zemský spolek učitelky ručních prací a domácích nauk v Brně, Ženský vzdělávací a výrobní spolek Vesna v Brně. Všeodborový archiv ČMKOS, SUOŠŽP, karton 4, C-III/3.

Svaz řešil průběžně v Právní hlídce Věstníku dotazy týkající se práv vdaných učitelek a učitelek matek. Např. odpověď na dotaz učitelky z Přerova na její situaci v případě, že by se vdala, je, že může zůstat učit, a jediný rozdíl mezi pohlavími v tomto případě je nárok žen na zákonnou dovolenou v těhotenství a mateřství. Svaz si ve Věstníku všímá s povděkem i takových ženy podporujících zpráv, jako je ta z roku 1930 o přechylování akademických titulů; od nynějška tedy nebylo nutno používat titul „slečna doktor“, ale již přechyleně „slečna doktorka“

V roce 1937 byl přijat nový občanský zákoník a Svaz se spolu s dalšími ženskými organizacemi v čele se ŽNR připojil k rezoluci, která ostře protestovala proti tomu, že podle nového zákoníku by vdaná žena měla automaticky nabýt státní příslušnosti svého manžela. Bylo to právem považováno za nerespektování zásady rovnoprávnosti zakotvené v ústavě.

Zápas při obhajobě ženských práv svedl Svaz v období platnosti restriktivního zákona v roce 1924 a v krizových letech po roce 1929 a 1938. Pro Svaz sice znamenal restriktivní zákon stagnaci a zejména další zdržení postátnění, nehrozilo zde však takové propouštění jako u učitelek jiných oborů vzhledem k pomalému přebírání učitelstva do státních služeb. Vzhledem k minimu takových zaměstnanců na odborných školách pro ženská povolání nebylo příliš míst ke zrušení.

Svaz však čekaly ještě horší časy. Po roce 1938 došlo k jeho zmenšení v důsledku zabrání pohraničí. V Čechách bylo ztraceno třináct škol, v zemi Moravskoslezské dvanáct, na Slovensku a v Podkarpatské Rusi celkem čtyři, v úhrnu 150 učitelských sil. Následovalo vládní nařízení⁹⁹, které opět znamenalo hrozbu propouštění vdaných učitelek, jejichž celkové rodinné příjmy převyšovaly určitou hranici. Nebyly to pouze hrozby, k takovému propouštění skutečně došlo. Na místa propuštěných učitelek přicházely buď svobodné učitelky, nebo učitelé-muži, zejména ti, kteří přicházeli z obsazených oblastí. Toto propouštění bylo pro mnoho vdaných učitelek ženských odborných škol pohromou, ze které se nemohly vzpamatovat. V této situaci Svaz dokonce uvažoval o vystoupení z ŽNR, k tomu ale nedošlo.

3.3.8 Další aktivity Svazu

Je nutno zmínit ještě dva podstatné počiny Svazu. Jedním bylo vydávání Věstníku ŽŠO a druhým založení Musea OŠŽP. Věstník začal vycházet již v roce 1914, nejprve čtyřikrát ročně, později jako měsíčník. Členstvu byl rozesílán bezplatně. Byl financován ze svazových peněz a rovněž díky státním subvencím. Od samého začátku byly jeho součástí nejen informace o dění ve Svazu, ale také odborné články; které byly v prvních letech uváděny

⁹⁹ Vládní nařízení č. 379/1938 Sb. z. a n.

na předních stranách časopisu, dokud je nevystřídaly záležitosti organizační. Odborné články i polemiky měly ve Věstníku ale po celou dobu jeho existence pevné a nezastupitelné místo. Objevovaly se zde nejen články o vyučovacích metodách a obsahu vyučování, ale i o nových technologiích a výrobcích, např. o elektřině a jejím využití v domácnosti, včetně schématu a návodu k užívání elektrické žehličky. V části organizační byly kromě úvodních článků uveřejňovány zprávy z okrsků, jednatelské zprávy, finanční zprávy, zprávy z jednotlivých pracovních odborů i zápisy z jednání předsednictva a z valných hromad. Pro členstvo významná byla rubrika právní hlídka, v níž byly rozebírány konkrétní případy a poskytovány právní rady.

Uveřejňovány byly ve Věstníku také předpisy a nařízení týkající se práv a povinností učitelstva, informace o penzích, možnostech čerpat dovolenou z důvodu mateřství a podobně. Podobně se ve Věstníku objevovaly informace o možnostech uplatnění pro absolventky, inzeráty a nabídky míst či jejich výměny. Na stránky Věstníku pronikla i reklama na některé výrobky (mýdlo, látky). Za dobu trvání Svazu se vystřídali tři hlavní redaktoři a dvě redaktorky, své redaktory měla část odborná i část organizační, sledovány byly ostatní odborné časopisy.

Svaz se také spolupodílel na vydávání časopisu Rodina a škola a disponoval knihovnou, která byla připojena ke státní Pedagogické knihovně Komenského s tím, že se Svaz bude i nadále starat o pořizování a údržbu knih. Jednalo se dokonce o putovní knihovně pro jednotlivé rodinné školy.

Dalším počinem Svazu bylo založení Musea OŠŽP, jež iniciovalo město Praha v roce 1934 a které vzniklo roku 1936. Museum odborných škol pro ženská povolání se brzy stalo samostatnou organizací s vlastními stanovami, jejímiž členy byli hromadně přihlášení členové českých i německých odborných škol pro ženská povolání. Sídlil v jedné, později ve dvou místnostech v odborné škole v Praze, náklady na jeho hmotné zajištění nesl stát. Cíl činnosti spolku Museum OŠŽP byl dle jeho stanov:

- Zakládat a vydržovat museum, a to:
 - sbírat, zachovávat a vystavovat „památky“ potřebné ke studiu historie odborných škol pro ženská povolání a metodiky jednotlivých předmětů,
 - poučovat o vzorném zařízení odborných škol pro ženská povolání,
 - soustřeďovat studijní materiál pro učitelstvo,
 - shromažďovat odbornou literaturu.
- Vydávat učební pomůcky a odborné publikace.
- Pořádat přednášky a diskuze.

- Propagovat praktické studium dívek.
- Spolupracovat s podobnými institucemi i s cizinou.

Předsedkyní Musea byla funkcionářka Svazu J. Hrdinová, personál Musea tvořily tajemnice a kustodka. Museum skutečně vyvíjelo činnost, pro kterou bylo založeno: v roce 1937 vydalo propagační letáky o studiu na odborných školách pro ženská povolání a rozpočtové sešity vaření, uspořádalo kurz metody M. Montessori a rozšiřovalo nakupováním a také díky darům své sbírky (např. Zemská organizace pokrokových žen darovala hanácký kroj). Při Museu byl rovněž založen exkurzní fond pro učitelky ženských odborných škol ke studiu ženského odborného školství v cizině.

Na příkladu Svazu učitelstva odborných škol pro ženská povolání jsem sledovala vývoj, organizaci a aktivity ženského učitelského spolku v průběhu let 1918–1938. Tak jako ostatní ženské učitelské spolky i tento měl celostátní působnost, vynikající organizaci, hájil zájmy učitelek i zájmy škol, v nichž učily, aktivně se zajímal o reformu školství, pořádal vzdělávací aktivity pro veřejnost a pro své členky, účastnil se výstav a veřejných akcí, spolupracoval s ostatními organizacemi a se zahraničím. Jako ostatní ženské učitelské spolky zaujímal v mnoha případech feministická stanoviska a byl členem významné feministické organizace – Ženské národní rady.

Specifické činnosti spolku souvisely s charakterem škol, jejichž učitelstvo sdružoval, to znamená zejména to, že byla vyvíjena značná aktivita v náboru žákyň a v hledání cest jejich dalšího uplatnění. Domnívám se, že detailní popis charakteru, organizace a aktivit spolku Svaz učitelstva odborných škol pro ženská povolání může dát dobrou představu o fungování ženského učitelského spolku.

4 Závěr: Význam činnosti ženských učitelských spolků

Ve své práci jsem si dala za cíl ukázat význam ženských učitelských spolků v boji za zlepšení jejich právní, ekonomické a sociální situace a za jejich rovnoprávnost s muži a na příkladě jednoho z nich ukázat jejich fungování. Vznik učitelských spolků jsem dala do souvislosti s postavením žen ve společnosti vůbec, s jejich vzděláním a pracovním uplatněním. Ukázala jsem, že pracovní uplatnění a tím i emancipace žen byly vždy vzděláním podmíněny, a také to, že ruku v ruce s emancipací žen šla jejich veřejná činnost, činnost spolková.

Prvními ženskými profesními spolky, v nichž vzdělané ženy realizovaly svůj boj za rovnoprávné postavení ve společnosti, byly ženské spolky učitelské. Ženské učitelské spolky vznikaly už v devatenáctém století, plně a nejvíce se však jejich činnost mohla rozvíjet v období první republiky, mezi dvěma světovými válkami. V té době se vzdělávání a vyšší vzdělání žen a jejich pracovní uplatnění stávalo běžným, nikoliv však samozřejmým a už vůbec ne jednoduchým. Přes všechny úspěchy, jako bylo získání volebního práva a zakotvení rovnosti mezi muži a ženami v ústavě, reálná situace ve společnosti tomu zcela neodpovídala. A přestože učitelky dosáhly nebývalých a dodnes ne samozřejmých úspěchů, totiž toho, že za stejnou práci měly pobírat stejný plat jako muži a že při obsazování míst si měly být s muži rovny, musely se potýkat s obcházením těchto pravidel a velmi tvrdě za ně – zaštitěny svými stavovskými organizacemi – bojovat. Jejich spolková činnost se ale neomezovala jen na obhajování ženských a lidských práv. Učitelky byly stejně tak zaujaty svou prací a stejně tak toužily po jejím a svém zdokonalování jako jejich kolegové. Aktivně se účastnily reformního pedagogického hnutí, samy se vzdělávaly a pracovaly na zdokonalování vyučovacích metod.

Stavovské organizace učitelek měly široké pole působnosti, měly své pobočky na celém území Československé republiky a měly velmi propracovanou organizační strukturu. V čem se lišily, to byly specializace jejich členek, kategorie, podle níž také byly jednotlivé spolky zakládány. Tak vznikaly organizace učitelek škol obecných, škol mateřských a učitelek domácích nauk i učitelstva odborných škol pro ženská povolání. Ty se pak zabývaly, kromě problémů školství obecných, specifickými problémy jednotlivých učitelských profesí.

Pro detailní představu, jak konkrétní učitelský spolek fungoval, jsem ve své práci představila právě Svaz učitelstva odborných škol pro ženská povolání. Tento svaz, ačkoliv nebyl největší, nebyl ani bezvýznamný a lze na něm dobře sledovat organizační strukturu i oblasti činnosti ženského učitelského spolku, včetně jeho feministického zaměření. Tento Svaz měl zvláštní postavení také proto, že jeho školy byly přímými nástupkyněmi prvních

ženských vzdělávacích ústavů a jejich cílem bylo poskytnout i nezámožným či méně nadaným dívkám možnost pracovního uplatnění, zároveň však vždy kladl na přední místo důležitost vzdělávání ženy, která bude pečovat o rodinu a děti, tedy vzdělávání ženy obecně.

Svaz učitelstva odborných škol pro ženská povolání je příkladem toho, s jakou vážností a poctivostí spolky pracovaly. Byl dobře organizován, měl své pobočky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku a později i na Slovensku. Jeho základními cíli bylo (dle stanov přijatých roku 1936) organizovat učitelstvo odborných škol pro ženská povolání a hájit jeho právní a hmotné zájmy, pečovat o rozvoj odborných škol pro ženská povolání, podporovat členy a jejich rodinné příslušníky hmotně, usilovat o zdokonalování vědecké a odborné přípravy učitelstva a nakonec povznášet národní kulturu. Těmto úkolům spolek plně dostál a lze říci, že vykonal mnoho i v oblasti hájení zájmů žen, nejen učitelek, ale i žaček a absolventek. Jedním z jeho základních úspěchů bylo zapsání odborných škol pro ženská povolání do povědomí veřejnosti a dosažení toho, že ačkoliv byly často podceňovány a opomíjeny, byly nakonec brány i úřady za partnera, kterého nelze opomíjet. Rovněž tak spolek prosazoval práva žen, a to nejen učitelek, ale žen obecně. Činil tak ve spolupráci s ŽNR i vlastními aktivitami, např. dlouholetým bojem za převzetí učitelstva do státních služeb a za jeho spravedlivé ohodnocení. Zejména tak ale činil v každodenní práci učitelstva při výchově dívek, kdy přesvědčení o hodnotě práce ženy i její rovnoprávnosti jako občanky pronikala do vyučování. Snaha o zlepšování vlastní práce a zájem o věci veřejné vyústila v aktivní účast Svazu ve školských reformách a k vlastnímu vzdělávání. Práce na poli kulturním vedla Svaz k účasti na mnoha výstavách, kdy úspěšně prezentoval svou zemi i v zahraničí. Činnost Svazu učitelstva odborných škol pro ženská povolání je dobrým příkladem práce ženského učitelského spolku v letech 1918–1939.

Ženské učitelské spolky celkově na poli emancipace žen vykonaly velký kus práce. Ale stejný, ne-li větší kus práce vykonaly jejich členky v každodenní práci ve školách, ve snaze zlepšit metody a formy vyučování, ve snaze samy sebe zdokonalovat a vzdělávat. Jak napsala A. Maxová, jednatelka Říšského svazu učitelek: „Nejde jen o udržení práv stavovských. Jde nám o uvědomělou výchovu učitelek, o výchovu nutného ženského sebevědomí, o uplatnění ženského prvku a kladů ženské osobnosti i na té školní lísce.“¹⁰⁰

¹⁰⁰ *List říšského svazu učitelek*, rok 1930, str. 63.

Seznam literatury a pramenů

Archivní prameny:

Všeodborový archiv ČMKOS, Svaz učitelstva odborných škol pro ženská povolání (SUOŠŽP), kartony 1- 8 (korespondence, listinné materiály), kartony 9 – 10 (Věstník ŽŠO), karton 13 (diagram vývoje OŠŽP), karton 14 (výroční zprávy některých OŠŽP)

Časopisy

Věstník Svazu českých ženských průmyslových škol odborných 1914 - 1919

Věstník ženského školství odborného 1920–1939

Věstník učitelek ručních prací (1913, 1918-20, 1923-1935)

Časopis učitelek škol mateřských (1930,1937)

Časopis učitelek (1919, 1920-1931)

List říšského svazu učitelek (1930-31-1932/33)

Literatura

BLAŽKOVÁ, L. *Obraz učitelky v českých zemích na konci 19. století*, Brno, 2012. Bakalářská práce. Masarykova univerzita v Brně, Filozofická fakulta.

CHLUP, O., KUBÁLEK, J., UHER, J. *Pedagogická encyklopedie I.* Praha: Novina, 1938.

CHLUP, O., KUBÁLEK, J., UHER, J. *Pedagogická encyklopedie II.* Praha: Novina, 1939.

CHLUP, O., KUBÁLEK, J., UHER, J. *Pedagogická encyklopedie III.* Praha: Novina, 1940.

DIVINOVÁ, M. *Postavení učitelů ve společnosti, aktuální problémy*. Brno, 2006. Diplomová práce. Masarykova univerzita v Brně, Ekonomicko-správní fakulta.

KOPÁČ, J. *Dějiny školství a pedagogiky v Československu. Díl 1: České a slovenské školství a pedagogika v letech 1918-1928*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1971. ISBN 55-971-71.

LAŠŤOVKA, M., LAŠŤOVKOVÁ, B., RATAJ, T., RATAJOVÁ, J., TŘIKAČ, J. *Pražské spolky, Soupis pražských spolků na základě úředních evidencí z let 1895–1990*. Příbram: Skriptorium, 1998. ISBN 80-902151-9-X.

LENDEROVÁ, M. A KOL. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009. ISBN 978-80-7106-988-1.

LENDEROVÁ, M. A KOL. *Z dějin české každodennosti*. Praha: Karolinum, 2009. ISBN 978-80-246-1683-4.

MATYÁŠOVÁ, A., MORKES, F., PÁNKOVÁ, M. *Vzdělávání dívek v Čechách*. Praha: Pedagogické muzeum J. A. Komenského, 2008. ISBN 978-80-86935-06-5.

MILLER, K. *Češi a občanská společnost, Pojem, problémy, východiska*. Praha: Triton, 2003. ISBN 80-7254-387-3.

MORKES, F. *Učitelé a školy v proměnách času*. Plzeň: Pedagogické centrum Plzeň, 1999. ISBN 80-7020-051-0.

- ODEHNALOVÁ, A. *České a německé učitelské spolky v Brně ve 2. polovině 19. století*. Brno, 2012. Bakalářská práce. Masarykova univerzita v Brně, Filozofická fakulta.
- PERNICOVÁ, I. *Příspěvek k životu ženy na Vyškovsku ke konci 19. a v první polovině 20. století*. Brno, 2012. Diplomová práce. Masarykova univerzita v Brně, Pedagogická fakulta.
- PEŠÁKOVÁ, K. *Ženské spolky jako cesta k ženskému vzdělávání*. Brno, 2006. Bakalářská práce. Masarykova univerzita v Brně, Filozofická fakulta.
- SPĚVÁČEK, V. *Průkopníci českých pokusných škol*. Praha: SPN, 1978. ISPB 14-772-78.
- SZOPOVÁ, E. *Dvě české političky – novinářky: Božena Viková-Kunětická a Františka Plamínková*. Brno, 2011. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií.
- VÁŇOVÁ, R., RÝDL, K., VALENTA, J. *Výchova a vzdělávání v českých dějinách. Problematika vzdělávacích institucí a školských reforem*. Praha: Karolinum, 1992. ISBN 382-94-92.
- VODÁKOVÁ, A., VODÁKOVÁ, O. *Rod ženský, Kdo jsme, odkud jsme přišly, kam jdeme?* Praha: Slon, 2003. ISBN 80-86429-18-0.
- TOUŽIMSKÁ, J. *Učitelská jednota Komenský v Mladé Boleslavi (1871–1940)*. Praha, 2008. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta.
- ZVONÍČKOVÁ, Petra. *Odborné školy pro ženská povolání v Ostravě, jejich poslání a postavení v systému škol*. Ostrava, 2011. Bakalářská práce. Ostravská univerzita v Ostravě, Filozofická fakulta.
- Zatímní normální organizační statut a učební osnovy odborných škol pro ženská povolání*. Výnos min. školství a národní osvěty ze dne 7. května 1925, čís. 511.549-III. Státní nakladatelství v Praze, 1925.

Přílohy

Příloha č. 1:

Seznam českých a slovenských učitelských spolků, podle Pedagogické encyklopedie CHLUP, O., KUBÁLEK, J., UHER, J. *Pedagogická encyklopedie II.* Praha: Novina, 1939

1. Literní učitelstvo měšťanských škol
 - Svaz učitelstva měšťanských škol rep. Čsl., 6860 členů, časopis Mešťanská škola
 - Odbory učitelů měšť. škol všeučitelských organizací
2. Literní učitelstvo obecných škol
 - Říšský svaz učitelstva obecných škol v rep. Čsl., 1039 členů, časopis Obecná škola
 - Zemský ústřední spolek jednot učitelských v Čechách, 8407 členů, časopis Český učitel
 - Ústřední spolek jednot učitelských v zemi Moravskoslezské, 5485 člen., časopis Moravskoslezský učitel
 - Ústřední spolek slezského učitelstva v zemi Moravskoslezské, členů 1221, časopis Moravskoslezský učitel
 - Ústřední jednota učitelek československých, 2125 členek, časopis Časopis učitelek
 - Svaz slovenského učitelstva, 2525 členů, časopis Národní škola slovenská
 - Spolek Čsl. učitelstva na Podkarpatské Rusi, 699 členů
 - Říšský svaz učitelek čsl, 1636 členek, časopis List Říšského svazu uč. čsl.
 - Svaz čs. učitelstva státních škol v národnostně smíšeném území Čsl. rep., 3164 členů, časopis Věstník Svazu
 - Svaz učitelstva v hl. městě Praze, 1370 členů, časopis Pražské školství
 - Říšský svaz katolického učitelstva čsl., 1770 členů, časopis Věstník kat.učitelstva v Čechách, na Moravě a ve Slezsku
 - Krajský učitelský spolek na Slovensku, 2053 členů, časopis Slovenská učitel
3. Učitelé náboženství
 - Spolek katechetů v Čechách, 196 členů
 - Jednoty kat. duchovních
 - Spolek čsl. katechetů, časopis Idea
4. Učitelky domácích nauk
 - Československý svaz učitelek domácích nauk, 2420 členek, časopis Věstník učitelek domácích nauk na šk. národních
5. Učitelstvo pomocných škol
 - Svaz učitelstva pomocných škol rep. Čsl., 214 členů
6. Učitelstvo mateřských škol
 - Svaz čsl. učitelek mateřských škol, 1250 členek
7. Učitelstvo státních škol
 - Svaz čs. Učitelstva státních škol v národnostně smíšeném území Čsl. rep., 3164 členů, časopis Věstník Svazu
8. Učitelstvo pražské
 - Svaz učitelstva v hl. městě Praze, 1370 členů, časopis Pražské školství
 - Spolek učitelů a učitelek městských družin pro školní mládež v Praze, 51 členů
 - Jednota učitelek mateřských škol hlav. města Prahy
9. Literní učitelky
 - Říšský svaz československých učitelek, 1636 členek, časopis List Říšského svazu uč. čsl.

- Ústřední jednota učitelů československých, 2125 členek, časopis Časopis učitelů
10. Katolické učitelstvo
- Říšský svaz katolického učitelstva čl., 1770 členů, časopis Věstník kat.učitelstva v Čechách, na Moravě a ve Slezsku
 - Spolek čes. Učitelstva katolického na Moravě a ve Slezsku, 1135 členů
 - Krajský učitelský spolok na Slovensku, 2053 členů, časopis Slovenský učitel
11. Israelské učitelstvo
- Zemský spolek izraelských učitelů v Čechách, 30 členů
12. Učitelstvo ve výslužbě
- Zemský spolek českých pensistů učitelských škol obecných měšťanských v rep. Čsl., 5412 členů, časopis Věstník uč. pens.
 - Zemský spolek moravskoslezského pensiovaného učitelstva škol obecných a měšťanských, 3410 členů, časopis Věstník Moravskoslezský, Věstník pens. Uč.
 - Ústřední spolok penzionovaného učitelstva škol ľudových a miešťanských a detských opatrovní na Slovensku, členů 642
13. Pedagogičtí odborníci ve školských úřadech
- Spolek pedagogických odborníků ve školských úřadech rep. Čsl, 373 členů, časopis Školská správa

ZE ZEM. SPOLKU UČITELEK DOM. NAUK V ZEMI MORAVSKOSLEZSKÉ

Sekretariát Brno, Gomperzova 5, telefon č. 19021

KOLEGYNĚ DOMÁCÍCH NAUK — KDE JE VAŠE MÍSTO?

V 1. čísle XXXII. roč. Věstníku ÚSJU v zemi Moravskoslezské (z 9. X. 1934) překvapil nás agitační článek s hořejším nadpisem. Domnívaly jsme se, že ÚSJU si přeje sjednocení učitelstva na základě vzájemné dohody, zatím však Věstník zahájil boj o členstvo, jako by nebylo nic důležitějšího v nynější době než nechutné organizační polemiky.

Neupíraly jsme a neupíráme, že někteří pracovníci ÚSJU se zasloužili o učitelky domácích nauk, zvláště pak p. řed. Trubáček, náš čestný člen. Ale přes to byly naše zájmy pro vedení spolku až druhořadé, a na to jsme krvavě doplácely při úpravě platů v roce 1914, kdy se všem kategoriím učitelským přidalo — ale učitelky ručních prací vyšly s prázdnou. To byl hlavní důvod, pro který pi Anna Koutná s kolegyní Luisou Krejčovou založily samostatný Zemský spolek učitelek domácích nauk.

Ale ještě v roce 1926 se opětně ukázalo právě při jednání o Učitelský zákon, že všeučitelské spolky nesledovaly dosti obezřetně zájmy učitelek domácích nauk a připustily uzákonění § 34. O to, že byla odvrácena pohroma od učitelek, pensionovaných za platnosti tohoto zákona, nemá zásluhu ÚSJU, nýbrž pi senátorka Plamínková, místostarostka ČsOU, což lze dokázat s naprostou průkazností.

Ale znovu prohlašujeme, že netvrdíme, že by ÚSJU nic neudělal pro učitelky domácích nauk. Je však málo věcné poukazovati na své skutečné nebo domnělé zásluhy a upíratí je druhým. Tak na př. není pravdivé tvrzení, že složky ČsOU nepodporovaly úsilí učitelek domácích nauk, aby se vyučovalo dívčím ručním pracím již od 2. školního roku. Věstník ÚSJU nemusil psátí nepravdu, kdyby si byl pisatel jeho provolání prohlédl jen Věstník učitelek ručních prací.

Divíme se také, že někdo z ÚSJU nepoučil pisatele o tom, proč ZSUDN vystoupil z ÚS. Není dobře, uveřejňují-li se články lidí neinformovaných. Snad stačí, připomeneme-li mu, že roku 1926 zrušil ÚS smlouvu se zájmovými organizacemi. Jako doklad uvádíme některá fakta z organizačního jednání v roce 1926:

Ve schůzi předsedů ze dne 6. ledna 1926 pronesl kol. Roupec slova: »Po několikaletých zkušenostech je vyloučeno sloučení všeučitelské a zájmové organizování.« A dále: »Provedení resoluce znamená rozchod se zájmovými organizacemi.« V důsledku toho podal již 17. ledna ZSUDN rozklad Ústřednímu spolku se žádostí o objasnění postavení Zemského spolku učitelek domácích nauk v ÚS. Když jednání nevedlo k cíli, byl poslán ze schůze širšího výboru ZSUDN ze dne 25. VIII. 1926 přepis ÚS, aby naznačil ZSUDN podmínky ke společné práci. Na téže schůzi bylo usneseno věnovati Slaměnikovu fondu 5000 Kč z organizační daně, což svědčí o naší naprosté loyaltě.

Následovala však výzva odboru kyjovského v 29. čís. Věstníku ÚS proti ZS, a tím povstal organizační boj.

Snaha kol. Svobodové z Mor. Budějovic, stoupenkyně ÚS, o urovnání sporu, nevedla k cíli. Ve Věstníku ÚS ani neotiskli prohlášení, jež sama dodala starostovi ÚS.

Ústřední spolek ovšem nežádal (a nemohl ani žádati), abyhom rozpustily ZSUDN, ale nemohly jsme v ÚS dále zůstatí, jako organizace, nýbrž jen jako přímé členky ÚS se všemi povinnostmi, ale bez práva na autonomii, jakou jsme měly dříve.

Ve Věstníku i v letáku ÚSJU bylo vypisováno, co ÚS dělal pro učitelky domácích nauk. Snad nám proto také promine, když i my poukážeme na část své práce v posledních letech. Soudně čtenářky si dále udělají úsudek samy.

I. Kursy, pracovní sjezdy a schůze, výstavy, fondy.

1. Sjezd učitelek v Kroměříži v roce 1925. Účastnic přes 500.
2. Výstava ručních prací v Brně Na Skořepce v roce 1925.
- 3.—4. Kursy praktické potravinářské chemie v říjnu 1925 a v květnu 1926. Účastnic 60.
5. Kurs doplňovacího vzdělání pro měšťanské školy v roce 1926. Účastnic 54.
6. Cyklus přednášek 24. a 25. května 1927 povolený a subvencovaný ministerstvem školství. Účastnic první den přes 300, druhý den 400.

7. Účast učitelek domácích nauk na pracovní schůzi v Olomouci o nových osnovách, kterou uspořádaly JUOŠ a ČsOU. Účastnic přes 60.
8. Kurs výtvarného umění průmyslového 1927—1928. Účastnic 107.
9. Kurs pro měštanské školy 1927. Účastnic 58.
10. Studijní zájezd 24 učitelek domácích nauk z Podkarpatské Rusi na Moravu ve dnech 2.—21. IV. 1928, pořádaný z podnětu předsednictva ZS.
11. Kursy vaření a správné výživy pořádané Čs. Č. křížem za spoluúčasti ZS. Účastnic v různých okresech moravských na 800.
12. Týdenní zahradnický kurs Čs. Č. kříže pro učitelky domácích nauk, vyjednaný ZS. Účastnic 65.
13. Zřízení koje dívčích ručních prací a domácích nauk na výstavě soudobé kultury roku 1928.
14. Vysokoškolské přednášky v rámci ŠVSP 1928-29. Účastnic přes 200.
15. Kurs pro školy měštanské 1928-29. Účastnic 64.
16. Pedagogický seminář 1929. Účastnic 40.
- 17.—18. Dva vysokoškolské semináře:
 - a) Pro vědecký výzkum dítěte — řízený univ. prof. Rostoharem. Účastnic 50.
 - b) K prohloubení znalostí z kuchyňské chemie — vedení prof. dr. Soldatem. Účastnic 66.
19. ŠVSP navštívilo v roce 1929/30/31 na výzvu ZS 21 učitelek domácích nauk.
20. Československou expozicí na výstavě v New Yorku obeslal ZS ukázkami dívčích ručních prací (úhrada výloh činila 1000 Kč).
- 21.—22.—23. Semináře učitelek domácích nauk r. 1930 v Brně, Olomouci a Mor. Ostravě. Účastnic 170.
24. Na valné schůzi ZS 1930 byl ustaven kroužek učitelek pro styk s cizinou, který opatřil odbornou literaturu z Německa, Rakouska, Francie, Anglie, Švýcarska, Ruska atd.
25. ZS zřídil 13. V. 1930 fond Anny Koutné pro podporu nemocných funkcionářek (10.000 Kč).
26. Celoroční pedagogický seminář se 3 sekcemi: a) Pro zpracování rozvrhů učiva dív. ruč. prací a dom. nauk pro měštanské školy, b) laboratorní pokusy z kuchyňské chemie, c) psychologický výzkum dívčích ručních prací. Uspořádán v roce 1929. Účastnic 90.
27. Pro zřízení oddílu dívčích ručních prací a domácích nauk při Stálé školské výstavě Společnosti pro Pedagogické museum odevzdáno 10.000 Kč. Fond byl zřízen na oslavu desítiletého trvání republiky československé.
28. Výstava vzorných ukázek dívčích ručních prací uspořádána při V. sjezdu pro výzkum dítěte. Byla uhrazena z úroků tohoto fondu (800 Kč) a darem Pedagogického musea částkou 300 Kč.
29. Tři semináře na Podkarpatské Rusi, uspořádané ZS v letech 1930-34, docentkami byly pracovnice ZSUDN. Účastnic 140.
30. Vědecký hospodyňský kurs při Státním zdravotním ústavě v Praze 21.—25. III. 1932. Účastnic 27.
31. Kursy instruktorské, kursy hygieny a dietetiky, pořádané s Čs. Červeným křížem v roce 1932. Účastnic 180.
32. Týdenní studijní zájezd učitelek domácích nauk do Lipska (červen 1932). Účastnic 17.
33. Pracovní sjezd učitelek domácích nauk 24.—25. května 1931.
34. Dvouleté vysokoškolské kursy pro měštanskou školu. První v roce 1932—34, druhý v r. 1934—36. Účastnic vždy přes 50.
35. Seminář pro zpracování vzorných ukázek k vyučování dívčím ručním pracím. při vysokoškolském kurse učitelek domácích nauk ve Zlíně v roce 1933. Účastnic 24.
36. Při V. sjezdu o výzkum dítěte uspořádána schůze o nových osnovách pro školy obecné. Účastnic 300.
37. Spoluúčast ZSUDN na V. všeslovanském sjezdě pro výzkum dítěte.
38. Doplňovací kurs pro školu obecnou 1934. Účastnic 26.

Vedle všech těchto jmenovaných podniků byl uspořádán Zemským spolkem velký

počet pracovních schůzí v odborech. Vedly je funkcionářky ústředí ZS za účasti plného počtu členek.

II. Záležitosti pedagogicko-didaktické a kulturně-stavovské.

1. Od roku 1925 se jedná s okr. škol. inspektory ve věci zřizování školních kuchyní, zakupování šicích strojů a učebních pomůcek pro vyučování dívčím ručním pracím a domácím naukám.
2. Usilujeme o zřizování pokračovacích škol lidových podle Malého škol. zákona; za spolupráce ZS navrhla pí řed. Vitková osnovy těchto škol.
3. Podnikají se každoročně akce pro reformu vzdělání učitelek domácích nauk.
4. V roce 1928 bylo vyjednáno se ŠVSP:
 - a) aby na ŠVSP byly také přednášky mající úzký vztah k dívčím ručním pracím,
 - b) aby při těchto školách byl zřízen seminář pro učitelky dom. nauk,
 - c) aby při vysokoškolských kursech pro vzdělání učitelů škol měšťanských byl zřízen odbor pro přípravu učitelek dom. nauk ke zkoušce pro školy měšťanské.
5. Na schůzi výboru ČsOU r. 1929 docílono uznání učitelek domácích nauk za řádné posluchačky ŠVSP.
6. Roku 1932 provedena anketa o zásadních otázkách našeho stavu.

III. Činnost publikační.

- a) Od září 1926 byla zavedena rubrika »Ruční práce a domácí nauky« v časopise »Komenský«.
- b) Založen Sborník učitelek domácích nauk roku 1929. Dosud bylo vydáno těchto 9. svazků:
 1. Přednášky a seminární práce z pedagog. semináře učitelek domácích nauk při ŠVSP v Brně roku 1929.
 2. a 3. Rozvrhy učiva ručních prací dívčích s naukou o domácím hospodářství. — Díl I. a II.
 4. Za práva učitelek domácích nauk!
 5. Výzkum vyučování dívčích ručních prací a domácích nauk na škole národní.
 6. Základy názorného vyučování nauce o potravinách. Díl I.
 7. Rozvrhy pro školy měšťanské.
 8. Dívčí ruční práce v nové škole.
 9. Rozvrhy pro školy obecné.

IV. Právní záležitosti.

1. Stížnost nejvyššímu správnímu soudu o propočítávání služební doby byla podána ČsOU a ŮS.
2. V roce 1926 sestavil ZSUDN statistiku o počtu obvodů pro vyučování dívčím ručním pracím a domácím naukám. Z 950 obvodů bylo 10 neobsazeno a 30 s 90% výměrou.
3. Na podkladě statistiky podána zemské školní radě žádost o propuštění nekvalifikovaných sil, ustanovení sil zkoušených a upravení obvodů s plným počtem hodin (1926).
- 3a. V ústředí ZS bylo prohlédnuto 700 převodních dekretů podle Učitelského zákona (1926—27).
4. Na zvláštní schůzi 12. 9. 1926 byl vyložen Učitelský zákon — zvláště par. týkající se učitelek domácích nauk. Přítomno přes 60 del. okr. odb.
5. Ministerstvu školství podán rozklad v příčině poškození učitelek domácích nauk zák. 104/26.
6. Zšr. upozorněna rozkladem na výhodu par. 161 PZ, jež příslušela těm učitelkám, které měly podle Učitelského zákona menší pensi než jakou by dostaly podle zákona reparačního.
7. Na křivdu par. 34 upozornil ZS v několika učitelských i denních listech; o provedení resoluce senátorky Plaminkové ZS stále usiloval.
8. Intervenováno o povolení roční dovolené před pensionováním učitelek podle par. 34, pokud se neprováděla resoluce sen. Plaminkové.

9. Zšr. podána 27. I. 1927 žádost, aby při obsazování míst učitelek domácích nauk bylo dbáno zásad čl. IV. Zšr. odpověděla 21. II. 1927.
10. Zšr. podán rozklad proti propočítávání čekatelské doby (1926—27).
11. Po rozhodnutí nejvyššího správního soudu ze dne 10. II. 1926 přehledly pracovnice ZS dekrety učitelkám měšťanských škol a těm kolegyním, kterým nebyly přiznány výhody učitelek měšť. školy, vyžádány v Zšr. opravy dekretů a doplatky za vyučování na měšťanských školách.
12. S právním odborem ČsOU podány žádosti o započtení služby na různých učilištích a dosaženo příznivého vyřízení s přiznáním doplatků se započtením služby.
13. S předsedou právního odboru ČsOU podáno přes 50 rekursů učitelkám pensionovaným a poškozeným par. 34 (1926—28).
14. S ČsOU podal ZS 1927 žádost ministerstvu školství a národní osvěty o přiznání osobního přídatku podle resoluce sen. Plamínkové.
15. S právním odborem ČsOU podána ministerstvu žádost, aby při volbě zástupců do disciplinárních komisí bylo pamatováno na učitelky domácích nauk.
16. Zšr. podán rozklad 20. II. 1928 o přesystemisování míst učitelek domácích nauk z obecně na měšťanskou.
17. Právní postavení učitelek domácích nauk na měšť. školách podle Učitelského zákona objasněno rozbořem v 9. čísle Věstníku v roce 1928.
18. Po vydání vládního nařízení z ledna 1927 o provedení resoluce senátorky Plamínkové k par. 34 prohlédlo vedení ZS 130 dekretů poškozených pensionovaných kolegyně par. 34.
19. Zšr. podán v r. 1931 rozklad proti snižování počtu hodin se 6 na 4 hod. tam, kde se nevaří.
20. Zšr. zaslán 29. září 1926 rozklad proti nevhodnému zařazení dívčích ručních prací a domácích nauk v rozvrhu hodin. Zemská školní rada vyhověla rozkladu ZS výnosem okr. škol. výborům datovaným dne 23. I. 1932.
21. Při V. sjezdu o výzkumu dítěte v říjnu 1933 schůze o právních otázkách učitelek domácích nauk. Schůze za ohromné účasti učitelek vyzněla jako manifestace za požadavek obsazování míst učitelek domácích nauk konkursním řízením.
22. S právním odborem ČsOU podány žádosti učitelek domácích nauk o započtení doby před provdáním.
23. S právním odborem ČsOU podáno několik námitek a rekursů o plné odbytné učitel. dom. nauk podle par. 17 zák. 204/32. (Stížnost k nejvyššímu správnímu soudu — jak píše ÚSJU — podána nebyla. O rekursech se dosud jedná v ministerstvu školství a fin.).

ZS pořídil statistiku nezaměstnaných kandidátek učitelek domácích nauk všech okresů na Moravě. Nezaměstnanému dorostu poukazuje ZS Věstník učitelek ručních prací zdarma a pečuje o spravedlivé umístování nezaměstnaných kolegyně podle ministerského výnosu o obsazování míst.

Tuto stať nemůžeme ukončit bez poznámky. Trpce neseme věčné poukazování na práci, která byla pro učitelky domácích nauk jako rovnoprávné členky ÚS vykonávána. Platily jsme ÚS — jako dnes platíme ČsOU stejně příspěvky s ostatními učitel. skými kategoriemi.

Činnost organizační.

ZS na podkladě stanov má ustaveno 21 okresních a krajinských odborů, v nichž je z 1000 moravských učitelek sdruženo 826 členek. V roce 1927 jsme ustavily odbor ZS na Podkarpatské Rusi, v němž je ze 130 učitelek organizováno 114.

Jsme ve stálém styku organizačním s ČsOU, kde máme zastoupení ve výboru i v předsednictvu.

Mimo to jsme členkami ČSUDN, naší vrcholné stavovské organizace a tím i ve spolupráci s Ústředním spolkem učitelek domácích nauk v Čechách a se spolkem učitelek domácích nauk ve Slezsku.

Naproti tomu odbor učitelek domácích nauk při ÚSJU nemá vůbec přímého styku s ČSUDN.

Organizační roztržičnost těžce neseme a jsme ochotny vždy k sjednocení, v němž

Příloha č. 3:

Učební plány odborné školy pro ženská povolání v Mladé Boleslavi, školní rok 1935/1936

1. Účel a organizace odborné školy pro ženská povolání. Z organizačních osnov.

Účelem odborných škol pro ženská povolání jest:

1. aby teoreticky a prakticky vzdělávaly a vychovávaly dívky škole odrostlé podle zvýšených požadavků, které přítomná doba klade na ženu hospodyně, matku a občanku;
2. aby prohlubovaly jejich odborné znalosti a povznášely vůbec úroveň ženského vzdělání;
3. aby je připravovaly k samostatné činnosti v ženských povoláních.

Organizace naší školy:

1. dvouletá ženská odborná škola,
2. živnostenské pracovní: a) pro šití prádla, b) pro šití šatů,
3. pětíměsíční škola kuchařská,
4. lidová ženská škola pokračovací,
5. kursy: a) lidové: a) pro šití prádla, b) pro šití šatů, c) pro modistství, d) pro vaření; b) speciální: a) pro vyšívání, b) pro jemnou kuchyni, c) pro zavařování ovoce.

Dvouletá ženská odborná škola poskytuje odborných vědomostí a dovedností, kterých jest třeba k důkladnému vzdělání pro domácnost a pro další studium v živnostenských pracovních a v jiných typech speciál. škol, na př. ve školách pro vychovatelky a administrativní pracovníce v ústavech pro mládež, ve školách pro sociální službu, v speciální škole odboru hospodářského a ve škole k vzdělání ústavních správkyní, jakož i pro studium na ústavě ke vzdělání učitelek domácích nauk. Je též částí předepsané přípravy k přijetí do učitelských ústavů odborných škol pro ženská povolání.

Živnostenské pracovní pro šití prádla a pro šití šatů připravují na základě vzdělání z dvouleté ženské odborné školy k samostatné výdělečné činnosti v příslušné živnosti. Po jednoleté praxi živnostenské mohou být absolventky přijaty po zkoušce do učitelského ústavu pro učitelky odborných škol pro ženská povolání.

Pětíměsíční škola kuchařská poskytuje vědomostí a dovedností potřebných k hospodárné a hygienické přípravě stravy ve větších domácnostech nebo ve velkých kuchyních.

12. Kreslení střihů na šaty	—	—	2	1
13. Vyšívání a práce ozdobné	2	2	2	2
14. Nauka o látkách	1	—	1	—
15. Nauka o dom. hospodářství	2	—	—	—
16. Nauka o potravinách	—	2	—	—
17. Vaření*)	4	4	4	4
18. Hospodář. cvičení, praní a žehlení**)	—	—	—	—
19. Tělocvik	1	1	1	1
20. Zpěv	1	1	1	1

Předměty nepovinné:

21. Jazyk německý	3	3	3	3
Celkem	40	40	40	40

*) Žákyně po skupinách odchází z hodin šití do vaření.

**) V II. roč. Každý prvý týden v měsíci 4 hodiny místo vaření.

2. Živnostenské pracovní pro šití prádla a šatů:

1. Živnostenské písemnosti a zákony	2
2. Živnostenské počty a účetnictví	3
3. Nauka o látkách	2
4. Nauka o kroji a vkusu	2
5. Kreslení	4
6. Šití	23
7. Kreslení střihů	2
8. Vyšívání a práce ozdobné	3
9. Jazyk německý nepovinný	3
Celkem	44

3. Pětíměsíční škola kuchařská:

1. Čeština a vlastivěda	2
2. Zdravověda a péče o dítě	2
3. Vychovatelství	2
4. Nauka občanská	2
5. Počty a účtování	3
6. Nauka o potravinách	2
7. Domácí hospodářství	2
8. Hospodář. cvičení, praní a žehlení	4
9. Vaření	20
Celkem	40

Vyučování trvá od 1. září do 31. ledna, od 1. února do 28. června.

přes den zaměstnaným příležitostí, aby se naučily všem domácím pracím a nabyly vědomostí potřebných k výchově dětí a k životu občanskému.

Kursy lidové a speciální umožňují dívkám a ženám všech vrstev obyvatelstva, aby v krátkém čase nabyly vědomostí z rozličných oborů pro ženy důležitých.

Zdejší škola je po zákonu ze dne 20. prosince 1923, č. 252 Sb. z. a n. školou veřejnou, státem a jinými činiteli vydržovaná tak, že stát hradí náklad osobní a ostatní činitelé náklad věcný.

Základní školu navštěvující, jsou:

1. řádné, které chodí do všech předmětů, aby dosáhly plného účelu školy;
 2. mimořádné (hospitantky), které pro své vzdělání navštěvují jen některé předměty, jejich zájmům odpovídající;
 3. návštěvnice (frekventantky) kursů.
- Podmínky přijetí uvedeny v návěští.

II. Účel měst. čl. ústavu pro vzdělání učitelek domácích nauk.

Účelem městského čl. ústavu pro vzdělání učitelek domácích nauk jest poskytovat chovankám vzdělání, aby dovedly vésti dívky k pochopení úlohy ženy v domácnosti a vychovávat je k vytrvalé a uvědomělé práci pro sebe, rodinu a své bližní.

Otevřen dne 1. září 1930.

Bližší v návěští.

III. Přehled učeb. předmětů a týdenních vyučovacích hodin.

1. Dvouleté ženské odborné školy:

Předměty povinné:

1. Jazyk vyučovací	3	3	3	3
2. Dějiny vzdělanosti	2	2	2	2
3. Vychovatelství	2	2	2	2
4. Zdravověda a péče o dítě	—	—	—	—
5. Nauka občanská	—	—	2	2
6. Počty a účtování	2	2	2	2
7. Kreslení	3	3	3	3
8. Šití prádla*)	12	12	—	—
8. Spravování prádla	—	2	—	—
10. Kreslení střihů na prádlo	2	1	—	—
11. Šití šatů*)	—	—	12	14

4. roční ženská škola pokračovací.

1. Počty	16
2. Ošetřování dětí	24
3. Domácí práce	20
4. Šití	60
5. Vaření	60
Celkem hodin	180

Vyučování trvá 6 měsíců od 1. října do 31. března, celkem 7 a půl hodiny týdně.

5. Městský čl. ústav pro vzdělání učitelek domácích nauk.

1. Pedagogika s hospitacemi a prakt. cvičení*)	3	4
2. Vyučovací jazyk	2	2
3. Počty	2	2
4. Občanská nauka a výchova	2	—
5. Zdravotnictví	2	—
6. Sociální péče	—	2
7. Nauka o tkaninách	2	—
8. Tělesná výchova	2	2
9. Zpěv a hudební výchova	1	1
10. Kreslení	5	4
11. Výchovné práce	—	1
12. Ruční práce ženské	7	10
13. Nauka o vedení domácnosti a prakt. cvičení*)	2	—
14. Vaření*)	4	6
Celkem	34	34

*) Vyučuje se ve skupinách.

IV. Z kroniky ústavu.

1. Změny ve sboru učitelském. Za stát. učitele Josefa Finkou se, který obdržel dovolenou, aby mohl vykonávat funkci ředitele samostat. živn. škol pokrač., ustanovena výpomocná učitelka Ludmila Bednářová, kandid. profesury, od 1. září 1935 do 31. srpna 1936. Za státní učitelku Martu Nováčkovou, která přeložena do Slezské Ostravy, ustanovena stát. učitelka Hedvíka Sekaninová. Za státní učitelku Marii Hruběšovou, která měla snížený úvazek vyuč. na polovinu od 1. září 1935 do 31. března 1936 a zdravotní dovolenou od 1. dubna do 30. června 1936 ustanovena výpomoc. uč. Julie Baláková. Za státní učitelku Hedvíku Sekaninovou, která měla dovolenou pro mateřství

Příloha č. 4: Zákon prodlužující postátnění odborných škol pro ženská povolání

Zákon

ze dne..... 1934,

jímž se prodlužuje lhůta k postátnění odborných škol pro ženská povolání.

Národní shromáždění republiky Československé usneslo se na tomto zákoně:

§1.

Lhůta, v níž mají býti postátněny školy uvedené v § 4 zákona ze dne 17. února 1922, č. 75 Sb. z. a n., která byla ustanovením § 37 zákona ze dne 20. prosince 1923, č. 252 Sb. z. a n., prodloužena do konce roku 1934, prodlužuje se dále do konce roku 1940.

§2.

Zákon tento nabývá účinnosti dnem vyhlášení; provedou jej ministři školství a národní osvěty, vnitra a financí.

Resoluce výboru kulturního.

Vláda se vyzývá, aby vzhledem k prodloužení lhůty k postátnění odborných škol pro ženská povolání z r. 1934 do r. 1940 učinila opatření, aby k postátnění těchto škol přikročilo se i v této době, jakmile to stav státních financí dovolí.

VĚSTNÍK

ŽENSKÉHO ŠKOLSTVÍ ODBORNÉHO.

List Svazu odborných škol pro ženská povolání v Československé republice.

Vychází měsíčně mimo červenec a srpen. Majitel a vydavatel Svaz odborných škol pro ženská povolání v čsl. republice. Odpovědný redaktor: Jos. Vondrák, ředitel ženské odborné školy v Praze-Smíchově. Redakční rada: L. Cervinka z Kolína, redaktor rubriky „Zprávy ze Svazu“. P. Homolková-Kříčková z Brna, redaktorka rubriky „Zprávy z okrsků Svazu“. A. Holancová z Vyškova, redaktorka rubriky „Odborné články“. M. Štěrbová z Prahy II., Lazarská, redaktorka rubriky „Různé zprávy“. — Redakce a administrace v Praze-Smíchově, Na Zatlance 1350. — Předplatné 20 Kč ročně.

Pozvání na XVI. výroční valnou schůzi Svazu odborných škol pro ženská povolání v československé republice,

kteřá se bude konati

v nedělí, dne 6. dubna 1930 o půl 10. hodině dopoledne, v malém sále
Měšťanské besedy v Praze II., Vladislavova ul. (II. patro).

POŘAD JEDNÁNÍ:

1. Zahájení schůze.
2. Čtení a schválení zápisu poslední valné schůze ze dne 26. května 1929.
3. Zprávy činovníků: jednatelská, pokladní a revisorů účtů, redakční a zprávy z okrsků.
4. Zpráva situační — kol. M. Kubiček.
5. Volby. Podle § 14. stanov obnovuje se výbor (členové i náhradníci) jednou třetinou. Vylosování členové: P. Homolková, R. Schützová, A. Kalinová, J. Vondrák; náhradníci: J. Novák, E. Petrásková. Vystupující členové mohou být opět voleni.
6. Určení členského příspěvku na rok 1931.
7. Volné návrhy.

Nesejde-li se v ustanovený čas třetina všech členů spolku, koná se po půl hodině — o 10. hod. — dle § 22. stanov, nová valná schůze, která se může usnášeti při každém počtu přítomných.

VÝBOR SVAZU ODBORNÝCH ŠKOL PRO ŽENSKÁ POVOLÁNÍ V ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLICE

dne 15. února 1930.

Růžena Peštová,
místopředsedkyně.

Jana Kubičková,
místopředsedkyně.

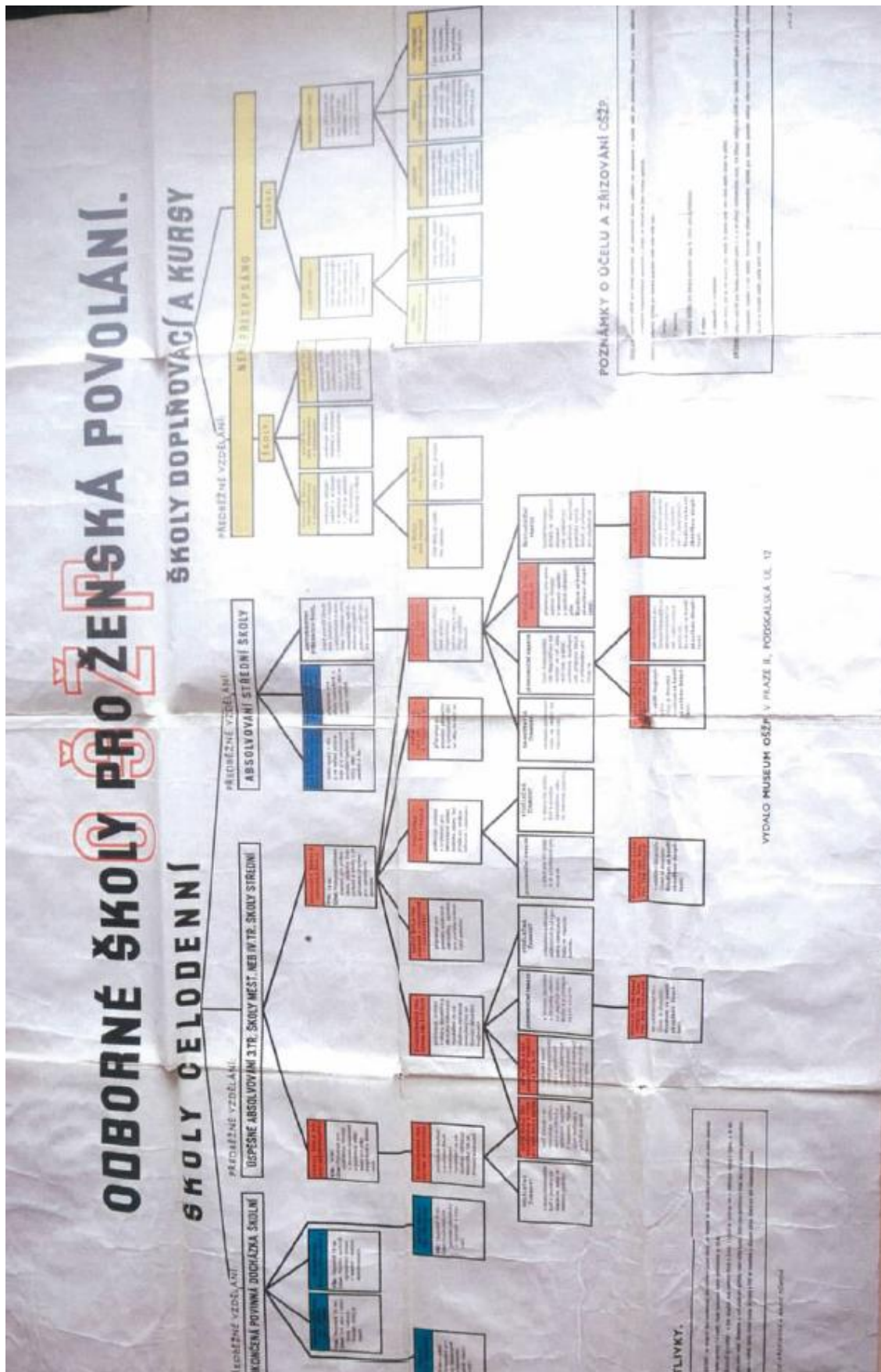
Ludvík Červinka,
předseda.

Marie Štěrbová,
jednatelka.

Ānežka Holancová,
jednatelka.

Poznámka. Mimo toto pozvání Věstníkem zvláštní pozvání poštou členům zasilána nebudou.

Příloha č. 6: Diagram odborných škol pro ženská povolání

Souhlas s půjčováním DP

Souhlasím s tím, aby moje diplomová práce byla půjčována ke studijním účelům. Žádám, aby citace byly uváděny způsobem užívaným ve vědeckých pracích a aby se vypůjčovatelé řádně zapsali do přiloženého seznamu.

V Praze dne.....

Podpis

Pořadové číslo	Jméno čtenáře	Č. ISIC karty	Bydliště	Datum